

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204732

UNIVERSAL
LIBRARY

DUP-23-44-69-5,000.

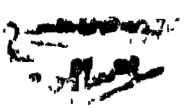
OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T82
Accession No. P. G. T1552

Author లక్ష్మీ నర సింహ రావు, వాచాగమి

Title పూర్ణిమ - 1943

This book should be returned on or before the date last marked below.

13 SEP 1986

హృదిమ

(ఏడంకముల నాటకము)

గ్రంథకర్త,

కీర్తిశేషులైన పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు

ప్రకాశకులు :

కురుకూరి సుబ్బారావు అండ్ సన్,

ప్రొఫ్రైయిటర్లు : సరస్వతీ బుక్ షిప్, బెజవాడ.

రెండవ కూర్పు 500

తెనాలి లక్ష్మీ పవర్ ముద్రాక్షరశాలాస్సాధితము

1943

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రలు

వై రు ము లు

విజయరావు	—	భట్టిరాజ్యపురాజు
దేవరాజు	—	ఇతని కొమారుడు కథానాయకుడు
సోమనాథదేవుడు	—	వరాహపుర రాజు
శ్రీకంఠదాసుడు	}	— సేనానాయకులు
కుమారసింగు		
చంద్రశేఖరుడు	—	పురోహితుడు.
భైరవుడు, భీముడు,	}	— 4 గురు దొంగలు
శత్రుంజయుడు, కేశవుడు		
వీరసేనుడు	}	— వరాహపురపు భటులు
భవానీదాసుడు		
భ్రమరసింగు	}	— దేవరాజు భటులు
సుబ్బారెడ్డి		

స్త్రీ లు

శారద	—	విజయరావు భార్య
నర్వమంగళ	—	సోమనాథుని కుమార్తె, దేవరాజుభార్య
కాల్యాణి	—	పురోహితుని భార్య
పద్మిని	—	నర్వమంగళ దాసి.

ఈ నాటకముయొక్క సర్వ హక్కులు మేము పొంది యున్నాము. గావున మా పర్మిషన్ లేనిదే ముద్రణ, భాషాంతరికరణము, రేడియో, గ్రామోఫోను, ప్రదర్శనము వగైరాలు చేయకూడదు. అతిక్రమించిన సివిల్, క్రిమినల్ చర్యలకు బాధ్యులగుదురు.

ఇట్లు,

కాపీరైటు హక్కుదారులు,

కురుకూరి సుబ్బారావు అండ్ సన్, బెజవాడ.

శ్రీ రామా.

పూర్ణిమ.

నాం ది.

మ. పగలన్నోసములన్నహాహముల | న్బాపార్తులన్నిండు నీ
జగతిన్నోచెడు మున్నరీచికలఁ దృ | వ్జల్వోపునంచేసి, పె
న్దగరాపంబునఁజేరి డీలుపడు న | జ్జగేణ రక్షించుతఁ
భగవద్రాఘవవారివాహము సుధీ | ప్రావృట్టయోధారలన్.

(నాంద్యంతమున)

నూత్రభారుడు—నటీ—ఇది పెట్టప్రసక్తియే యున్నది ! పారిపార్శ్వకా !
పారి—(ప్రవేశించి) బావగారు నటీని మూచి నన్నుఁ బిలిచినా రెందుచేతనో !
నూత్ర—బావా !

గీ. వీర్యవంతులు పురుషులు | వినిన నాడెలు
జల్లుమనునట్టి బీభత్స | చండకృత్య
ములను, శోకావహపు గృత్య | ములనునిండు
నాటకంచిది, నటీచిలవ్వి | నాకుఁ దగదు.

పారి—అట్టి నాటకము రచించినవా రెవ్వరు ?

నూత్ర—బహుసరసనాటకరచనాపటిష్ఠులగు పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు
వంతులుగారు.

పారి—గీ. లెలచినది మొక ల్కూసెడు | వలకుఁ గడుపు
చెక్కులుగ నవ్వు పుట్టించు | చిత్రనాట
కములు చేసిన యతఁడు నుఁ | భభయజనక
నాటకం బెట్లు రచియించి | నాఁడొ చెపుము !

నూత్ర—అయిన గ్రంథకలాపములొఁ బ్రధానగ్రంథము హాస్యరసమన్నమాట నిజమే
నోని, తదిరసములు లేవా ? శ్రీమద్రామాయణ నాటకములలో శాంతకరుణరసములు
లేవా ? ప్రచండచాణక్యములొ భయానకకాండయులులేవా ? రాధాకృష్ణ నాటకమున
భక్తిరసము వెల్లివిరియుటలేదా ?

పారి—ఉన్నవి. ఇప్పుడాయన కేబడినాటుకాదా?

నూత్ర—ఏబడినాటునకు నీనాటకమునకు సంబంధమేమి?

పారి—గీ. కాంచుటకు రెండు | కన్నులే కలిగినట్టి
పూర్వవయసునఁ గానించు | పోలికఁ బ్రకృతి
కానిపింపదు నాలుగు | కనులతోడ,
వర్తనము సేయు నుత్తర | వయసునందు.

నూత్ర—ఒకత్తు దుఃఖిభూయిష్టమని యుత్తరవయసులో స్పష్టమగుననిం
దీయభిప్రాయము? కావచ్చును. కాని, కవులకును జ్ఞానులకు నది రేపూర్వమే గా
రించును. ప్రకృతి యగ్రాధరూపమే అది.

పారి—కనుక నీనాటకము కష్టశిష్ట ప్రపంచనాటకముయొక్క ప్రతినిధిమా?

నూత్ర—అ! అట్లే—కాని,

ఆ. పాత్రపాళి దివ్య | పాత్రంబుగల దొందు,
పాత్రచరితలందుఁ | బరమపావ,
నంబు నద్భుతంబు | నానీసుశీల ప్ర
కాండమైన చరిత | గలదు బావ!

పారి—వర్గవిశాంధకారములోని తారాదీప్తివలె నదియేది?

నూత్ర—శారదా సహగమనము.

పారి—అయ్యయ్యా! కృతయుగపుమాటలు వినఁబడుచున్నవే! ఆత్మహ
నువమార శరీరల యార్జనచాత్య- ఆతిఘోరమును, దుష్కర దుఃఖాపాదకమును గా
చూచువారికి నుఖిప్రదమెట్లగును?

నూత్ర—మహానుభావులు సుగుణసంపద వారికష్టముల మూలముననే మ
బయలుపడును. చూడు?

గీ. నలిగి పత్రములు, సువాస | నలను జిక్కుఁ
బగిలి యత్తరుపాత్రంబు | వలపు గుప్ప
శుక్తి విచ్చి మౌక్తికమును | జూపునట్లే
మృతిఁ బతివ్రతామహిమను | సతివెలార్చు.

పారి—సరేకాని, పేరుచెప్పుటండగనే పెద్దనాటక మాడుచున్నావే!

నూత్ర—నాటకనామమా? పూర్ణిమ.

పారి—లోకవిషయసంఘట మైన నాటకమున కాహ్లాదనూచకమున నామమిచ్చిన

సూత్ర—నాటకనామకరణములు చెప్పెదను విను.

సీ. కవిరచించినరూప | కములలో నియ్యది

యెంచిచూచినఁ బడు | నేనవయది

పడునేనుమాసముల్ | బ్రదికిరి పెండ్లిపి

మ్మటఁ బతియును సర్వ | మంగళయును,

బెండ్లికిరండని | పిల్చి వియ్యంకుని

బారిగొన్నదిన మది | పూర్ణిమాసి,

నాశిశిరోమణి | శారద సహగమ

సంబును బున్నమ | నాడు జరిగె,

గీ. బార్ణిమన శత్రురక్తత | ర్పణమునయ్యె

జేశికుండు కాత్యాయని | జేవరాజు

సర్వమంగళ తత్పిత | సర్వసైన్య

మును గతించిన దినమును | బూర్ణిమాసి.

సా—అహా ! ఏమిచిత్రమరణములు !

(తెనలో)

అహా ! ఏమి చిత్రమరణములు ! భవానిదాసుఁడా ! నీ ద్వారమునొద్ద సందరును
కీరినారా ?

సూత్ర—అదిగో! మనవారండఱు నాటకప్రదర్శనోన్ముఖులై నట్లున్నారు. ఇంక
మ పోకము రా.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

కూచి నరసింహము.

—

శ్రీ పూర్ణిమ.

ప్రథమాంకము.

ప్రవేశము—వరాహపురము.

ప్రవేశము—ఇద్దఱు స్త్రీలు—వీర సేనుడు, భవానికామడు చెరియొక ద్వారమున గతులతోఁ గాపుగాయునుదురు.

వీర—భవానిదాసుడా! ఏమిచిత్ర మరణములు! ఏ ద్వారమునోళ్ల నందఱును గడలేరిరా?

భవా—సేను దప్పు ఏ ద్వారము నొడన్ ?

వీర—(బ్రానికిఁ జూచుట నభినయించి) ఓ—గొడగులతో నఱుకుచున్నారు. గునప ములతోఁ బాడుచుచున్నారు. నోళ్ళలోఁ దుపాసులు వేల్చి చంపుచున్నారు. చంపదగిన వారందర చచ్చినట్లున్నారు. ఇగిలినవారందఱు గలకలము కొంత కాంతించినట్లు కనఁబడుచున్నది. కాని సువ్వుడో యొకడు కి శ్రేయములక్రింద నిలిపఁ పు దాగియున్నవాడు కాబోలు నిప్పుడు వెకిలేచినాడు !

ఏ ద్వారమున వచ్చున్ భద్రముగ నుండుము.

భవా—ఏ ద్వారముననున్నది? మృత్యుద్వారముననే పచ్చును. రాసి.

(నేపథ్యమున)

గీ. విజయరాయఁడు మనరాజు । వీరకాఁడు

సంఘమరణంపుఁ బెండిలి । సంబరమున

నస్రపువసంతములఁ జల్లు । బాడుకొనుచు

మిడుకుచున్నాఁడు చంపుఁడీ । మెడలకుండ.

వీర—భవానిదాసా ! మనరాజుగారి భటుడెవడో హెచ్చరించుచున్నాడు. ఇతఁడే యా త్రాడ్డవుఁ బెండికొనుట లిండ్రి. పెండికొనుటను జంపుటకంటె వియ్యంకునిఁ జంపుటలో నెక్కువ ఘనత యున్నది సుమా.

భవా—ఎందుచేత ?

వీర—తిరుగ నిట్టి నిర్భాగ్యువుఁ బెండికొడుటలఁ గనవండఁ జేసినవాఁడు లోకోపకారికాఁడా!

(నేపథ్యమున)

నాయనా ! దేవరాజా ! ఎచ్చటనున్నావు ?

భవా—(విచారముతో) తండ్రి ! ఇక్కడ. ఇక్కడ.

వీర—ఓరి నీగొంతుకొయ్యి. కానియేడువు నిట్టె తెచ్చుకుంటివి. నీవు రాజాగారి పట్టకసమాజములో బూడిదబూసికొనడగిన వాడవురా !

(నేపథ్యమున) ఎక్కడ ? ఎక్కడ ? ఇదిగో వచ్చుచున్నాను.

(విజయరావు రక్తపత్రధరుడై ప్రవేశించును.)

భవా—చంపు. చంపు. విజయరావు మీదబడి నలుకఁ బోవును.)

విజయ—(భవానీదాసుని చేతిలోని కత్తిని కీసికొని) చంపుమని నాకు పోచ్చిరింపనేల? ఆభ్యంతరమేమి! ఇదిగో—(కత్తినిసరును)

భవా—హా ! చచ్చితిని. (వేలవ్రాలును)

వీర—(తనదాష్ట్రమును నదలినచ్చి) భట్టిపల రాజవధమునకు వీరసేనఁ డవ్వడు. కాచిలో (విజయరావును నలుకఁబోవును.)

(దేవరాజు వీరసేను ద్వారమునఁ బ్రవేశించును.)

దేవ—భట్టిపలరాజవధమా ? ఆందులకు నీ పట్టుడవా ? తిరుగు పశువా! తిరుగు.

(అని నలుగును.)

వీర—హా ! చచ్చితిని. (వేలవ్రాలును.)

విజ—నాయనా ! దేవరాజా ! నీవేనా? బ్రతికియుంటివా? తండ్రీ! నా ప్రాణములు పోకముం దొక్కసారి నన్ను నిగ్రాహింతు కొనుము.

దేవ—(కొరిల్లిండుకొని) తండ్రీ! మనయందలి చిగతాలక్రొధముచే నీవరాహపురరా జెట్లుజేసినో! తనసూతును నాకిచ్చి పుట్టించేసెదనని మనల నందఱ నిటకుఁ బిలిపించి, హా! ఎంతపనిచేసినారో! మూగులమై నెన్ని వచ్చితిమికదా! మనతో వచ్చిన యెనిమిది వందలజనము పృథివీసొందినట్లున్నది. మనమిద్దఱ మిప్పటికి జీవించియున్నాము.

విజ—నాయనా! నేనుగూడ పృథివీసొందినట్లే యెందుము.

దేవ—తొందఱతో తండ్రీ! ఎందువలన?

విజ—గుండెలలోఁ బత్రపుబోటు తగిలినది. ఇంక నొకటి చెండు గడియల కంటె నెక్కువకాలము జీవింపను. కాని, నాయనా! నీమాటయేమి?

దేవ—నేనుగూడ మీసన్నిధానమునఁ బ్రాణములు విడుతును.

విజ—నాయనా! ఆందువలనఁ బ్రయోజనమేమి?

దేవ—సిత్యవిశ్లేషగుఱిము లేపండుట గొప్ప ప్రయోజనము కాదా!

విజ—నాయనా! మనమిచ్చట విశేషించి మాటలాడుట కవకాశము లేదు. నే నింక బ్రగుకును. నీవు మగతాసాహసికుడవై యుండఁ దగదు.

గీ. తనయుమృతిఁ జూడకుండఁగఁ | దరలిపోవు

తండ్రీకింతును భాగ్యవ | తరుడు లేడు

నాకు నీవాక్కడవె వంశ | నాశనంబు

నాకొకకు నీవు చేసికో | న్యాయమగున?

దేవ—అట్లులేని నన్నేమి చేయుదుంటివి?

విజ—ఇదియే సమయము. శీఘ్రమున నెట్లైనఁ బాతపోయి పాపములు గాచికొనుము.

దేవ—ఉత్తమ క్షత్రియోచితమైన వృత్తిని మిరతలంబించి, సామాన్య బ్రాహ్మణోచితమైన పనిని నన్నుఁ జేయుచుందురా?

విజ—అవశ్యకమైనప్పుడు చేయనే చేయవలెను. దానివలనఁ గప్పలేదు.

గీ. తాలి దిగఁగూలనున్నట్టి) యాలయమును

వెలపునను వీడిపోవఁ గా) తరతకాదు

దానిలోపలనే నిల్చి) దగ్ధమగుట

పరమనిశ్చలధైర్యవి) స్ఫురణకాదు.

గీ. తాళ్లు బొండలోపలదూర్చి) గంతులిడుట

జుట్టాకనిచేతిలోఁ బెట్టి) దుట్టిపడుట

శూరచిహ్నముగా పెట్టి) దారి నైన

వెలిఁబడుటయే మహాధైర్య) కలన లంఢి !

గీ. వాలు తరవారి విరిగను) బడితెయైనఁ

గరమునను లేకు, వైరివ) ర్థమును నీవు

కొటిఁ చంపంగఁదలఁచిలో) బటిఁచంపఁ

దలఁచితివా మంత్రములఁ జంపఁ) దలఁచినావా !

గీ. మేఘములు గాఢగర్జతో) మూఁదఁబడఁగ

సూర్యుఁడంతటివాఁడు ము) నుంగువడఁడె

యదనుదప్పిన సాగరుఁ) డంతవాఁడు

ఱిక్కురనకుండ వెనుకకుఁ) జక్కబోఁడ !

గీ. వృక్ష బాధనుఁ దలయొగ్గి) పడెడివాఁడు

కాతరుఁడె, కాని పోటుమ) గండు గాఁడు

చచ్చుటయే ధైర్యనిశ్చయ) సంజ్ఞయైన

గోఁతఁగూలిన పడతియే) గొప్పగాఁద !

గీ. సమయవిజ్ఞతయే ధైర్య) సారమునకు

సారమైయుండు, నింతని) శ్చయమునుమ్ము

చాయకత్తిని మెదటిపై) సానబట్టు

వాఁడు వీరాధివీరుఁడై) ప్రబలువాఁడు.

దేవ—తండ్రీ! మీరు సెలవిచ్చిన యంశములన్నియు బోధములైనవి.

విజ—బోధమైనప్పటికి మాటలాడక పోయ్యి. హా!

గీ. పూలపాటలు బల్లెంపుఁ | బోటులయ్యె!
గాధపరిరంభములు కత్తి | కసికులయ్యెఁ
బరిగియపుశాలయయ్యెను | మరణశయ్య
మంగళపుటారతులు కాటి | మంటలగును.

నాయనా! మన కిప్పుడు దినములు బాగుగనున్నవికావు. మంచిదినములు వచ్చు దనుక, బ్రచ్చన్నుడవై వేచియుండవలయును. అట్లుండుట పిటికితేనముకాదు. అట్లు సేయుట సర్వజీవ సామాన్యము.

గీ. ఆకురాలున మోడైన | యవనిజంబు
సమయమును వేచి యుండదే | చచ్చినట్లు
లదన్నుకై పొంచి మడఁగియు | నడఁగియుండి
పెద్దపులి గంతువేయదే | యెన్నుపెకి?

గీ. కాలిక్రిందను బడియుండు | గడ్డిమొదలు,
ధగధగని మంట వెలిగెను | తారవలయుఁ
బద్ధభవసృష్టివాస్తవ్య | వస్తువిలతి
మంచిసమయముకై నిరీ | క్షీయఁగాదె.

నాయనా! మొగ మట్లు చిట్లొప్పును. పోయ్యి. వేగంబు. తండ్రీ! చెప్పిక మాట విను.

గీ. తండ్రీమాటలు సుతునకుఁ | దప్పకుండ
వినఁదగినవంచుఁ బండితు | లనుచునుండఁ
దండ్రీ యవసాస వాత్సల్య | తనయునకు న
వశ్యకర్తవ్యమని చెప్ప | వలెనె వత్స!

విజ—నియందలి యనురాగమిచ్చేతనే నిన్ను బోధించి చెప్పుటగుటలేదు. నిత్య బ్రతికియున్న యెడల, నిదుర్నాల్గినిపై—నిచండాలునిపై—నీ పరాహుర రాజాధము నిపై— బగఁదీర్చుకొనఁ గలుగుదువనియెంచి, నిన్ను బోధింపిని. అలిపినదా?

గీ. గయను, నీవిచ్చుతర్పణ | కమలధార
నాకు ముట్టదంచును నీవు | నమ్మవలయు
నితనిహృద్రక్తతర్పణ | మిచ్చినపుడె
సుతుడ వీవని నాయాత్మ | కుతుకమందు.

దేవ—అతికవానివై బగదీర్చుకొనుటకే నేను బ్రతికియుండుట కొప్పుకొంటిని. ఆవగఁ దీర్చుకొనికాని, నాప్రాణముల విడువను. వీరాగ్రసకులగు.. తండ్రీగారి పాదములతోడు భవాని పాదపద్మములతోడు.

(నేపథ్యమున) భవానిదాసుడా!

విజ—ఆ! ఎందులకు?

(నేపథ్యమున) విజయరావు కడలేనినాడా?

విజ—కడలేలుటకు సిద్ధముగా నున్నాడు.

(నేపథ్యమున మఱియొక కలకరవముతో)

సీ. పచ్చని పట్టుదోవతి | కచ్చబిగియింపు

వైకోరే మగతాల | పటకవాడు

ఉసిరికపండ్లంత | పసిమి మేల్పూసల

తవణింపు కం | తాణివాడు

మామిడాకునఁ జుట్టి | మణిబంధమునఁగట్టి

రహిమిందు పసపుతో | రంబువాడు

తాండ్రబైతంత పె | ద్దదియైనబలుపచ్చ

సిచ్చేఘట్రొడబా | సికమువాడు

గీ. పీన్లుపెంటలసిబ్బంది | పెండ్లికొడుకు

దేవరాజేడి ? ఏడి ? యా | దేవరాజు

వెదకుడి కంచుదివిటీల | వెలుగులోడ

లోడనే బలిపెట్టుడి | దుర్లగుడి.

విజ—అతడు వరాహపురసేనాధిపతివలె నున్నాడు. నివిచ్చట నుండదగదు. ని పెండ్లికొడుకు రుస్తుల నాకిమ్ము. మగణివలె వలీరంభ సంరంభముననుండునాకా నే సము తిగియుండును. ఇమ్ము.

(దేవరాజురుస్తుల తాను తొడిగికొనెను.)

నీవు భవానిదాసుని పత్రములు చొడిగికొని కత్తి చేతబట్టుకొని వెలుపలికిబోమ్ము. నిన్నిట్టివేసమున నిపూర్ణచంద్రకా అలొనైన నెవ్వరెట్లు పెట్టును.

దేవ—(భవానిదాసుని పత్రముల చొడిగికొని) తండ్రీ! నేనింకఁ బోవలసినదేనా?

విజ—నాయనా!

(నమస్కరించును.)

గీ. దర్బశయ్యనఁ బెండ్లిము | ప్తాబు నాకు

ప్రభుసుతుండపు భటుని డ | వాలి నీకుఁ

గూర్చిన విభాతచర్యకై | కుండనేల ?
ఈ ప్రపంచంపు ధోరణి | యింతై రలచు.

గీ. వీరవరుకంఠమునఁదర | వారికోరె
భీరుగళమున సిరపుష్ప | విజయమా
శేముషీమంతుపెట్టలోఁ జెడలపుట్ట
వాలుతలవాని మొలను బ | త్రొలకట్ట.

గీ. పరమదాతకు నుభయ | పార్శ్వముల దిట్ట
లెపుడయిన నిచ్చున నినుతుల్ | కృపణునకును
భక్తునింటను శ్రాద్ధాల | బహుళతయును
నాస్తికునియింట నిత్య | కల్యాణకలన.

గీ. సర్వశీలాఘ్యనకుఁ జెల | సాలత్రోపు
లనృతవాదికిఁ చూఁచుట | య్యాబలకైపు
మెత్తనగువానికంటికిఁ | జత్తవాన
మతికసాయిమీసాలకు | మల్లెనూనె.

గీ. ప్రేమను విషంబు విషములోఁ | ప్రేమభరము
కలిమిలో లేదు లేదులోఁ | గలిమి బలిమి
ఉన్నదిమెలేదు లేనిచే | యున్నదిట్లు
లోడిలేమనఁ దొన్నులెన్నియో, | నుడువఁదరమె.

దీనికేమి నాయనా! ఒక్కమాట.

గీ. తండ్రియున్న కృజే కన్న | తల్లి తండ్రి
కంటె గౌరవపూజ్యతా | కలితయనఁగఁ
దండ్రిమరణించు తరువాతఁ | దల్లి నెంత
భక్తిఁబూజింపవలయునో | పలుకనేల ?

నాయనా! ఇంక ఏమి పొమ్ము.

జేప—తండ్రి ! నన్నొకసారి గోగిలియైనానా?

విజ—ఇంక వట్టిపడనము, ముగులువలదు. గోగిలితలువలదు. నమస్కృతులు వలదు.

విజ—గీ. అరినిగ్రుద్దినగ్రుద్దు నా | కగునుముద్దు
కత్తితో శత్రుకోరె నా | కాఁగిలింత

యహితు నైతివైత్రోక్తునా । కగును మ్రొకుకొడుక! మా యాత్మ కివె ప్రీతిఁ । గూర్చునయ్య.

(నేపథ్యమున) అదిగో తుడుపుల రాయుడు పెండ్లికొడుగు. పాడు. పాడు.

విజ—నాయనా! నన్ను జూచి నీవనుకొనుచున్నాడు. నీవింక బో.

(దేవరాజును ద్రోసివేయును. దేవరాజు నిష్క్రమించును.)

పాడుపాడుమన్నవాడేకాని పాడుచువాడెవ్వడగపడదేమి ? ఓ రాజాధిమాధమా ! ఎంతవని చెప్పితిరా ! నీ మాతృకై తెచ్చిన యుళక్కిమగడు నీవును నీ రాజ్యమునకును నిజమైన మగడైయుండును. కాచికో.

గీ. మగతనంబున, రణమున । మార్కొనంగ

నంగబార్జ్యము చాలక, । యాడుబిడ్డ

మిసమిసగు క్రొత్తప్రాయంపు । మెఱుగుటంగ

కముల పొంగునుజూపి యా । కర్షణంబు

చేసిలివి, రాల్పుకాడ ! ఛీ! ఛీ! దురాత్మ ।

బుగ్గమీసలపోడిమి । బుగ్గిచేసి

నగరుమగువల మానంబు । దగులఁబెట్టి

రాచపాడిసానుల గాగ । రానుగప్పి

బ్రతికియుంటివి, చెవటి! నీ । బ్రదుకుమండ

కత్తిధారఁ దురానైన । గదుపలేక

కాంతపేరున మముఁ జంప । గల్గినావు

మాకుఁ బ్రాణము మఱి నీకు । మాన మంత

తొలఁగిపోయెను బ్రదుకేల? । తులుచి పండ

సాలెపురుగైన నీకన్న । మేలుకాదె

అపజయముగొప్ప, మాయాజ । యంబుకంటె

జయముకంటెను న్యాయమా । చావె ఘనము

ఇంతలోఁ దీతెనని యెంతు । వేము చక్ర

వృద్ధిలోఁ బగదీతెడు । వేళవచ్చుఁ

గాలికిందనె యాగ్నేయ । గోళ మిట్టె

పగులనున్నది కాచికో । పాపి! నీచ !

హా ! ఎట్టువేలుచున్నాను. పగడిర్చుకొనుటగూర్చి ఎట్టిరజ్జులు పలుకుచున్నాను!
సగము చచ్చిననాకది యెట్లు సిద్ధించును!

గీ. కృపణుని యనుగ్రహము పుంస్త్య ! హీనువలపు
ముఱకుసోమరిచరువు కా ! తరునియాజ్ఞ
జరతునాశయు కంపవ ! తగ్గుని గుఱియు
శక్తిహీనుని పగయు ని ! మృలములగును.

అయినేమి? నాపుత్రునిలో నేను జీవించియుండును గాన నేనుఁ బగడిర్చు
కొనినట్లే కావచ్చును.

గీ. అస్పదీయనాటికఁ దుడి ! యంకమైన
దవనిపతివైన భరతవా ! కృత్యంబులేదు.
నాదునారసపుత్రుని • నాటకమున
కీడియొ మొదటిదానంకమై ! యుసఁగుఁగాదె.

నేనాధిపతివైనఁ జంపి పాణముల విడుతును నాకింక విచారమేల ? నాకొడు
కేత్రాహ్లాదులయింటవైనఁ దలదాడుకొని బ్రతుకఁగలఁడు. (నిష్క్రమించును.)

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీ

పూర్ణిమ.

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము—పరాహపురమునఁ బురోహితుని యిల్లు.

ప్రవేశము—చంద్రశేఖరుడు, కాత్యాయని.

కాత్యాయని—అకార్యకరణ మెందుచేత?

చంద్ర—ఎందుచేతనో చెప్పలేదా? ఆతఁ డెవఁడో తెలిసినదా?

కాత్యాయని—తరువాతఁ దెలియఁకేమి?

చంద్ర—ఎవరని తెలిసినది? స్పష్టముగాఁ జెప్పు.

కాత్యాయని—విజయరాజాకొడుకు—దేవరాజు—రాత్రి జరిగిన గొంతుకోత పెండ్లి లోని పెండ్లికొడుకు.

చంద్ర—అందుచే మనశఃక్రుపు. ఇన్నియుఁ దెలిసియుండి యాతని మనయిం దిలా నింక నేల యుంచిది? వాని నిలుపిలువుము.

కాత్యాయని—నాథా! నన్ను త్సమింపుడు. ఇన్నియుఁ దెలియుటచేతనే యాతని నింక నుంచిని. వాని నిష్ఠాశు పిలువ వలదు. మన మాటోచించుకొందము.

చంద్ర—ఆ! ఆ! తెలియుటచేతనే యొక నుంచిని!

కాత్యాయని—ఓను నాథా! మనకొక్క కొడుకైన లేడుగదా.

చంద్ర—నే నడుగునదేమి? ఏవు చెప్పనదేమి?

కాత్యాయని—నాథా! మొఱకులమై, మొండులమై, గతిమాలినబ్రదు కీహుస్య గృహమున బ్రదుకుచుంటిమిగదా, ఏమి వినియోగము! రాజపూరోహిత్యమున మీకు గౌరవమున్న నేమి, రసవాదశాస్త్రసిద్ధి ధనమున్న నేమి, యీగౌరవము నిధనమును లేని సామాన్యులను సౌఖ్యములూ, సంతుష్టిలూ మనకు సహస్రాంశమైన నున్నదా?

చంద్ర—లేదు. లేకపోవుట యీనాటిది కారు. ఆతని నింక నింటనుంచియేల వుట్టియుంచివని నేననఁగ, వుట్టగొడుగునుగూర్చి ఏవు చెప్పనేల?

కాత్యాయని—అమ్మా యని యాతఁడు నాకాశులపైఁ బడినాడు. అమ్మా యనిన పిలుపు నాచెవిఁ బడఁగనే నాయొడ లుప్పొంగిపోయినది. నాయనా! ఏమికావలయు నని యడిగితిని. దాహము—దాహము. అని యాతఁడనినాడు. ఇచ్చిన తీర్థమును ద్రావి ఆపన్నుని రక్షింపుమని యాతఁడు ప్రార్థించినాడు. నిప్రాణమునకు నాప్రాణమునకు జేసెదనని మంగళసూత్రముతో బాసచేసితిని.

చంద్ర—తా నెవఁడో మొదట నితోఁ జెప్పకుండ మోసముచే బాసచేయుచు కొనినాఁడా!

కాత్య—ఆతడు చెప్పుట కవకాశమేది? పరుగెత్తుకొనుచు, కోటకొనుచు వచ్చినాడు. నేనడుగుటకు మాత్ర మవకాశమేది? అమ్మా! రక్షించునవగ నాగుండె కరగి పోయినది. ఒడలు పరు విడచినవి.

చంద్ర—నడిరాత్రికదా, గదిలోనున్న దికాళ్ళపై నాతఁ డెటుపడినాడు?

కాత్య—నాకప్పటికింక నిద్రపట్టనేలేదు. కడుపునొప్పచే బాధపడుచుండుటచే గదా కోటలోనికి రాతకపోయితిని. ఏదో పెద్ద గోలవినబడినది. కొంపలు కాలుచున్న నేమో యని యులికిపడి లేచి వీధులు పు తెఱచితిని. వెలుగురు లేదు. కాని పెద్ద యాక్రందనము విసబడుచుండెను. అది కోటవైపున నుండి వచ్చుచుండెను. నిశ్చేష్ట రాతనై కొంతసేపు నిలువబడితిని. ఇంతలో నెవ్వరో పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నట్లు లలికిడి యయ్యెను. మీరు కోటనుండి యంత తొందరతో నేల వచ్చుచున్నారో యని గుమ్ముము ముందునకు వచ్చి నిలువడితిని. అంతట దివ్యమంశవిగ్రహముతో నొక బాలుడు అమ్మా! యని—

చంద్ర—అయ్యయ్యా! ఎంతప్పుపనిఁ జేసితివి?

కాత్య—అతిథిపోషణము తప్పని సెలవిచ్చుట న్యాయమా?

చంద్ర—అతిథి! ఆతడు మన కలియా! అతిథియా?

కాత్య—తపస్సంపన్నులగు మీకు శత్రువు లేవ్వరన్నారు? ఆతడు మనకేమి యపకార మొనర్చినాడు?

చంద్ర—మనకపకారమొనర్చినవాడేకాని, మనకు శత్రుఁడు కాఁడా?

గీ. ధర్మనుతుసాత్తు మాయబా । దమున శకుని,

గెల్పునేకాని నాకొంపఁ ॥ గూల్చినాఁడె ?

రామచంద్రుని తమ్ముని । రావణుండు,

కొట్టెనేకాని నీతమ్ముఁ ॥ గొట్టినాఁడె ?

గుజిసమామూదుసాహేబు । ఘూర్జరాజ్య

దేశసోమనాథేశ్వర । దేవలింగ

భంగమొనరించెగాని నా ॥ చాకలో వి

భూతిపండును భేదింపఁ । బూనినాఁడె?

మనమహారాజవరులకు । మతమునకును

బాధయొనరించు మనుజుడే । వైరిమనకు,

మేలొనర్చెడు నాతఁడే । మిత్రవరుఁడు

ప్రాక్తనాచారమిదియె యి । పృథిది యిదియె

ధర్మపతి సేవకులకు స్వా । తంత్రముల్ల

నారి బాహ్యంతరింద్రియ । వారమెల్ల

ధరణిపతిగోనసంచిలో * దాఁగియుండు
తత్త్వగతి వర్ణకాలభే * దములు లేక
ప్రభునియానతి మైనచో * భటులనోటఁ
గుక్కకును గంగఁజోలును * గొమ్ములుండు,
రాసభపుటోండ్రపెట్టు క * గ్లాటగీతి
దుష్టగంధపుఁజాయు క * స్తూరిమ్మగము
శశశిశువు చండశార్దుల * శాబకంబు
శుంకలకు శుంకనతిశా * సుగుణశాలి
ప్రభుఁడు సర్వథా మననుండి * ప్రతిఫలించు
సతనిమిత్తులె మనమిత్తు * లరులె యరులు.

కాత్య—నాథా ! ఇంతయేనా ? మన మవస్తులమేనా ?

చంద్ర—ఇంకను సందేహమా ! ఇది మహావీర్యవంతమైన రాజపుత్రాస్థానమును
కొంటివా, మఱియొకటి యనుకొంటివా? ఈమహారాజుల క్రూర్యమెంత ! శోషమెంత !
నాడు ప్రజల యవిధేయతను సహించురా ? కానంత వ్యతిరేకపుమాటనైన సహించురా !

గీ. భూపవరునింటఁబుట్టిన * మూషికంబు,
బ్రాహ్మణులు పెంచుపిల్లని * బట్టిచంపు
ననఁగ సేవక బ్రాహ్మణు * లైనమనము
రాజుతో వైరమునుబూని * బ్రతుకఁగలమె ?
రాజసేవను గలకష్ట * రాజయెంతో
ఎఱుఁగ కిట్టులుచేసితి * వింతదనుక
నేల ! ఖానుకోడికి నెత్తి * జూలుమిగులఁ
బలుచననిపలక మనజాట్టు * పిలుకయెగురు
ఇంతలోనుండు భటకోటి * యంతబ్రతుకు
మంత్రిమొదలు నిర్మాగొట్టు * మాలవలకు
వృద్ధిపతికంటుకొలుకుల * నెఱ్ఱగీలె
భటులకంతంబులను దర * వారికోలె.

ఇట్టి సితిలో మనకు మహాశత్రువైన దేవరాజును కత్తివేటున కండును చేప
రాజును వింటిలో దాచినావు. ఇంతకంటె సాహసిక కృత్యమున్నదా? ఈసంగతిఁ
గరాకరికగ విని రాజు ముఱుఱికి యుద్ధభటుల సంపదా? మన కొంపను నేలమట్ట

మును చేయింపరా? మనలను ముక్కలక్రిందగోసి మనస్తముతో గోటశక్తికష్టం గను చేయింపరా?

కాత్యాయన—మహారాజానకు బురోహితుని జంపు పాపమొక్కటే లాపముగా నున్నది.

చంద్ర—కాత్యాయన! రాజులను బాపమేమి?

కాత్యాయన—ఔను. ఆన్ని పాపములు నెత్తిని వైనుకొనుటను బురోహితుడున్నాడుకాదా! రాజునకు బాపములేదు. పురోహితునకు గతిలేదు. మీను బురోహితులని పెద్దపేరే తప్పువేరే యున్నది కదా! మీరు రాజుగారి కేహితమునైన ముందుగా జెప్పి యాతడు చేయదలచిన పాపమునుండి యాతని దొలగింపఁ గలిగితరా?

చంద్ర—పూర్వరాజుల వైఖరులు, పూర్వపురోహితుల వైఖరు లిప్పుడెక్కడివి? పురోహితుని నెత్తిపైబెట్టుకొనుట కిదేమి శ్రీరామయుగమా, యుద్ధిష్ఠిర పరిపాలనమా! ఇప్పుటి రాజుల పద్ధతులు వేరు. రక్తిబద్ధుల సేవకుల కిదికాలము. ఆందుచే మామొగమును జూచువా రెవరు? ఇప్పుడు నేను బ్రబాధము వ్రాయఁగలనా? పదము బాడఁగలనా?

గీ. గురునికంటెను గవికంటె | గురుతరంపు

ఘనతఁగల పురోహితుని దుర్గతిని వినుము

కోడిగ్రుడ్డుల గుల్లలు | వాడి ముక్కు

మాలకాకులు, లేలసేన | బ్రాలుజల్ల

లిశ్యకచ్చను ఖాన్కుక | పీఠుచుండ

లూఢియానాచడావుల | జోడు చేతఁ

బట్టుకొనియుండు లంపతా | వానిపుష్ప

మాశ్రయించుచు గడగడ | లాడుచుండి.

కాత్యాయన—నాథా! ఇక ఇప్పుడు. ఇదియ మీన రాజుగారి యొద్దనున్న గౌరవము! చాలు చాలు!

చంద్ర—తద్దినాల పెండ్లిగట్ల దగ్ధియ్యకాస్తుల క్రితకంటె గౌరవ మెట్లనుండి వచ్చును?

కాత్యాయన—ఆ. ఆ. మహారాజుతగ్దినాల పెండ్లిమొబిగించినాడు. తెండు కటిక కాడు—ఇట్లుచేయుట మహాధర్మవిభృంభణ మనుకొనినాడు కాబోలు. మహాబుద్ధివిధవ మనుకొనినాడు కాబోలు. ఇంతద్రోహము తన్ను దిరుగఁబడి కొట్టివేళే యైనదా! పండిత్య వేయించి తోరణములు కట్టించి పసవులు గొట్టించి మ్రుగ్గులుపించి యలంకరించిన పెండ్లియింటిని వీనుగుపెట్టలవలకాడు చేసినాడు. వీరిపాపము బ్రద్దలుగాను కూలుచేరిట నింత గొంతుకోతల గోలజేసినాడు. ఆమాతను కిది యశుభప్రసమేమా

యనియైన నాలోచించినాదా! పెండ్లివారి కత్తమున దడిసిన కళ్యాణగృహము గడిగిన శుద్ధియగునుగాని యిందువలనఁ దనవంశమునకుఁ గలిగిన మచ్చ ప్రళయమువలన నిల్చి యుండరా! ఇంత దిష్టమాత్రిన మోసమెందులకు? యుదమునకుఁ బిలువరాదా? న్యాయముగా హోరాహోరినిఁ బోరి కడనసీమను వారి వత్తుకలు గోసినయెడల ప్రస్తుత రాజులశరములూఁగునే! పూర్వరాజుల యాళ్ళెలుప్పూగునే; చేతగాని పెద్దమ్మ. ఐనఁటి.

చంద్ర—తప్పు. తప్పు. పోషించు వ్రథువును దూషించఁ గూడదు. ఇంతకు నాలోచించు మనశ్చేయపకృతినిఁ గావింపలేదు. లేన శత్రువులను దాను జంపుకొన్నయెడల నీకుఁ గోపమెందులకు? శత్రువులను జంపుటయే రాజులకుఁ బ్రధానముగాని యెట్లు జంపిన నరే!

గీ. ధర్మముద్ధంబులందైన | మర్మకలన
యున్నదచ్చటచ్చటఁబూర్వ | యుగములందు
మబ్బులందురావణి నిద్ర | మబ్బులందు
ద్రోణి, పాండవాగ్రజుబాంకు | రాముకొంగు.

గీ. మర్మమునకుఁ గల్లు | మహితరక్షణశక్తి
వర్మమునకు నెట్లు | పరిధవిల్లుఁ
జిత్రమునకుఁ గల్లు | మెత్తనొ వాడిది
చాయకత్తి కెట్లు | సంభవించు ?
బాణపరిపాటికంటెఁ దు | పాశగుండు.
పాటుకంటెను ధీధాటి | ప్రబలతరము
ధామ్మను ఫిరంగిగుండ్ర మం | టలను లేదు
మెదటిచలువనే యున్నది | కడనజయము.

గీ. కల్లయతులలాతాములఁ గత్తిదాఁచి
కపటవైద్యుల సీసాల | గరళముంచి
దొంగగుబ్బుల ప్రక్క | పిస్తోలుగూర్చి
కొలఁకులయొ పూచి పు | ద్వులను జేర్చి
వంటశాలలో నానుఁ | పత్రులందు
మఖములందు చేవాలయ | మండపములఁ
గాటియందుఁ గన్నెటికపు | గదులయందు
రణజయముఁ గాంతు రిప్పటి | రాజసుతులు

బాహుబలపరీక్షావృత్తి | భండనంబు
బొల్లి వేసంపుదొంగదో | బుచ్చి కాదు
గోతులము దొంగయూబుల | గొడవగాను.
ప్రాశ్నరికశాస్త్రవైదుషీ | పటిమకాదు
నాగరకత హెచ్చె | నరులధర్మము చచ్చె !
మాయమీత దేహ | మహిమలాతె
ఆత్మగురుతగ్గె | నవరచింతలు మ్రగ్గె
ఆశనింజె చిత్త | మార్తమండె
అట్టిదిట్టిదియయ్యె నీ | యవసరమున
నింతకంట నాగరికత | హెచ్చునెడల
నెవరియింటనువారుండి | యేదొయొక్క
గాలి నువ్వు! జగసుంత | గాల్తురేము !

మాయయనునది యిప్పుడు జనపతి సామాన్యముగా నుండుటచేత నిపు మన రాజును నిందిండుటతప్ప. జగదాస్తిక్యమునకు మాయయేకారణముకాదా! శత్రువుల చిర్మము లాలిపింపుచుండునా! లేక శత్రువులొనర్చు చేష్టలకు శాంతివహింపుచుండునా !

గీ. వలపునకుఁ గట్టువకుసాని | పడుచుఁబోలే

పారమార్థికుఁడగు న్యాయ | వాదిసరణి

అరులయెడ శాంతభావంబు | నెఱపురాజు

చేరిచమురు భాగవరపుఁ | జిందులాడు.

కావున, రాజేంద్రుల కట్టులైనను శత్రుమారణ మవశ్య కర్తవ్యము.

కాత్య—కావచ్చును. కాని యతిధిరక్షణము బ్రాహ్మణుల కంతకంటె నవశ్య కర్తవ్యముకాదా!

చంద్ర—ఏమి ! ఆబ్బ ! ఎంత చిహ్నుఁ జెచ్చి పెట్టితివి. ఏ కీసాత్మత్ర్యమే ?

కాత్య—అతిథిపూజాస్వాతంత్ర్యము నా కీనాటిదా ! నాకొక్కచెకే యిట్టి స్వతంత్రతయున్నదా! గృహీణులందఱు అటాచరించుచుండుట లేదా ?

చంద్ర—గృహీణులందఱు ఏవలెనే శత్రురాజపుత్రుల కాతిధ్యమిచ్చుచున్నారా? అతిథి పాత్రుడగునో కాదో చూచుకొననక్కఱలేదా?

కాత్య—అతిథి కాకలియే యర్హత. ఆతఁడు శత్రురాజపుత్రుడని నాకు ముందుగా నెట్లు తెలియును?

చంద్ర—పో! తెలిసిన తరువాతైనను బచ్చిత్రాపము నొంది యాతనిఁ జూచునె చెప్పలేకపోయితివా!

కాత్యాయనీ—నాథా! పశ్చాత్తాపపడుటకు నేనేమి పాప మొనర్చితిని?

చంద్ర—పాపముకాదా! మనము రాజసేవకులమై యుండియు నిట్లు చేయ వచ్చునా?

కాత్యాయనీ—రాజసేవ ఏమిటగాని నాకేమి? నేను మీ సేవకులమును. మీయాజ్ఞాను సార మాచరింతును. ఇప్పుడు పొమ్మని చెప్పనా?

చంద్ర—పొమ్మని చెప్పినాయని నన్నకుగ నేల? ఏ కేల తెలియదు?

కాత్యాయనీ—నాథా! నాకుఁ దెలిసినయెడల నే నేల యాతనిఁ జేర్చియుండును? పొమ్మని నెలవిచ్చినయెడల నట్లు చెప్పుదును.

చంద్ర—పొమ్మని చెప్పు.

కాత్యాయనీ—మీసెలవైనదని చెప్పనా?

చంద్ర—అదిగో! నాసెలవనుట యెందులకు? ఆతనిఁ జేర్చుటకు నేను సెల విచ్చితిని! ఇప్పుడు పొమ్మనుటకుమాత్రము నాసెలవేల కావలెను? ఏవు స్వతంత్రించి తెచ్చితివి. స్వతంత్రించియే పొమ్మనుము.

కాత్యాయనీ—పుణ్యమొనర్చుటకుఁ బురుషునియొక్క యక్కటలేదుకాని; పాప మొనర్చునప్పుడే భర్త సెలవు.

చంద్ర—పాపమైన నగుఁగాక. ఆతని వెడలగొట్టవలసినదే. ఆతని నింటఁ బెట్టుకొనుట యొకటి, చూరికి నిప్పు పెట్టు కొనుట యొకటియునా? ఆత్మవిశ్వాస మైన యాయత్తుము మనకేల? ఈసంగతిఁ దెలిసినయెడల రాజు మనల నుప్పుపాత్రలు చేయింపఁదా!

కాత్యాయనీ—మనకు లేనిపోని సంజేహమేకాని, మనయింట నెవ్వరున్నారో రాజున కెట్లు తెలియును!

చంద్ర—అట్లేప్పుడును దలచ వలదు.

గీ. గాలిచొరనట్టి చోటులు | గలవుకాని

అతని చెవిని జేరని రహ | స్వములు గలవె |

అత్తకోడండ్ర దెప్పులు | నాలుమగల

గుసగుసలు నాడుబిడ్డల | రొనరొసలును

బాలిపంపుల భారల | పట్టుదలలు

నోడికోడండ్ర | వెడవెడ కోడిగములు

మొదలుగా నన్నిసంసార | ములను గల్గు

భిద్రతలియిట్టె యాతని | చెవిని జేరు

ఏరయితు శ్రేష్ఠమేదియో | యెటుఁగకున్న

నేభటుని సాని యేదియో | యెఱిగియుండు

తనదువ్యవహారకోషముల్ | గనకయున్నఁ
 బరుల వ్యభిచారకోషంబు | తెఱిగియుండు
 దాసి గదిలోన గాయకుఁ | దన్నెననుచు
 గురువుగా రింటిలోఁ గల్లు | కుండయనుచుఁ
 జెవికొఱుకువారుఁ దార్చుడు | సేయువారు
 కొంటెకూతలవారును | గోడకొండ్రు
 బానిసలు రాజుమెప్పుతై | పలుకుచుండ్రు
 కలికి పలుకుల కులుకుల | కవిలకంటె
 నధికముదమున వినుచుండు | రవపవతులు
 వైరుల రహస్యములు తెలుప | వలయు చారు
 లట్లుసేయుట కసమర్థు | లౌటవలన
 నిట్టికొండంబులనె మూటఁ | గట్టి యెల్ల
 యెదుటఁజెట్టఁగ విసకుండ | నేమిసేయు.

ఇట్టి మాటలఁ జెప్పువారిని గద్దించిన యెడల శత్రురహస్యములు చెప్పువలసి వచ్చి నప్పుడు కూడ వారు దరిచేరకేమాయని రాజు సంభేదపడును. కావున దేవరాజకృష్ణుడ దాఁగెనను సంశయ రాజున కెట్లు తెలియునని నివనుకొనఁదగదు. ఎట్లుతెనఁ జెలియును. గోడలుచెప్పును. గాలిచెప్పును. లేనిచే యున్నట్లు రాజుచెవిఁ బడుచుండఁగా, నున్నచి యాతనిచెవిఁ జేరకుండునా? గోటిపోటు, కత్తివేటుగా నాతని చెవిని బడుచుండునే చీమచిటున, నీమతుపాకెదెబ్బగా నాతనికి విసఁబడునే ! అట్టిసిల్లిలో నివుచేసిన యీ ప్రబలపాపము—

కాత్యాయని—నాకిన్ని తెలియవు. పుణ్యమో, పాపమో; తెలిసియో, తెలియకయో చేసితిని. నీకు దయయుండునెడల దేవరాజును రక్షింపవేడుదున్నాను.

చంద్ర—అయ్యయ్యా ! అన్నవస్త్రము విచ్చి యాదరించు మహారాజునెడలఁ గృతఘ్నుండనై యుందునా ! అది మహాపాపము కాదా !

కాత్యాయని—అతిథినిఁ జంపుట మహాపుణ్యమైన యెడల నటులే కానిండు.

చంద్ర—అతనిని మనము చంపుటయేమి ? వదలివేయుదము.

కాత్యాయని—అతడే గుమ్మము దాటునరికి వెట్టిపక్కను గొట్టినట్లందఱు లెలకొక జాయి యిచ్చి యాతనిని జంపకుండనుండురా ! అతని రక్తముతో మన ముంగిలియే కాదు. మనముందటిగలియుఁగూడ నపవిత్రమగుట కేమైన సంభేదమా ! మనకు శత్రు వైనను నాతఁడు మహారాజపుత్రుఁడుకదా ! రక్షింపుమని మన శరణు జొచ్చినవాఁడు కదా ! మనచే నభయప్రదాన మొందినవాఁడు కదా ! అట్టివానిని రక్షించుభారము వింశ్య

పర్వతమువలె మనసెత్తిన బడియుండఁగా పెంటపప్పునవలె చీపురుతో నాతనిని వీధి లోని కూడ్చివేయుమనట న్యాయమా !

చంద్ర—ఆతఁడు మన కేమి రాజా ! ఆతనిగూర్చి మనకు జంతుయేల ?

కాత్యాయన—ఆతఁడు మనరాజుని చెప్పలేదు. ఆతఁ డతిథి, ఆతిథి మహావిష్ణువనికదా మింపటి పెద్దలు చెప్పదురు.

చంద్ర—రాజుగూడ నెట్టివాడే, అయినను నా కాలఁ డతిథికాడు.

కాత్యాయన—అహా ! నాథా ! ఎంతమాటాడినారు ! నా కతిథియు మికితిథి కాకపోవుటయునా ? ఎన్నడులేని డిప్పుడు నీవు నేను భేదము చేయుచున్నావే ? ఎంత వింతగ మాటలాడుచున్నారు ! నేను మీ సహధర్మచారిణి నే ! ఆరశీరిణి నే ! నేను మీలోని దాని నే ! నాదియనున దొకటియున్నదా ! అంతయు మీకే ! సంసారాను రాగమేకాక శాస్త్రసత్యముకూడ సంగీకరింపని నీవు నేను భేదమును విసరింపుడు. లేనిపిల్లలకొరకే యేడ్చుచుండఁగా నిటువన్నుఁ బరాభవింపుట మింకు దగునా ?

చంద్ర—నేను నిన్నెట్లు పరాభవించితిని ! ఆతఁడు నీ యతిథియని యంటిని. అంతమాత్రమునకే యింత యుపన్యాసమేల ?

కాత్యాయన—సరే ! ఆతఁడు నాయతిథియే. మీరాతనిని రక్షింప నక్కఱలేదు. ఆతనిని మిరింటినుండి గెంటివేయవచ్చును. వీధిలోని రక్షకభటులచేతఁ జంపింపవచ్చును. మియతిథి కాకపోవుటచేత మిరింతయుఁ జేయింపవచ్చును. మికిది ఘనకార్యమే కావచ్చును. కాని నేను మీ యిల్లాల్నిగదా ! నిర్భాగ్యుడోఁత్రములందు మీ ప్రక్కను గూరుచుండి సాహాయ్య మొనర్చుదాననుగదా ! మీ యుచ్చిష్టమును భుజించుచున్న దాననుగదా ! మీకే దైవమనియెంచి పూజించుచున్నానుగదా ! అట్టినామాట, మీకు కాసంతయైనఁ జూడనక్కఱలేదా ?

చంద్ర—నీమాట యేమిన్నది ?

కాత్యాయన—ఆతనిని నేను రక్షింతునని మంగళనూత్రముతో బాసచేసితిని. నామర్యాదను మీరు కాపాడనక్కఱలేదా ? నాసత్యమును రక్షింపనక్కఱలేదా ? రసకుంభముచే మీరుచేసిన బంగారమంతయు నానెత్తిన బెట్టుమనలేదే. ఆ శాస్త్ర రహస్యమేదో చెప్పుమని మిమ్ము చేపురింపలేదే. అప్పుడై, నాశరణమువేడిన రాజ బాలకునకుఁ దలదాచుకొనుటకు రవ్వంత నీడనిమ్మంటిని. ఇంతేకాదా ! అమ్మ యని పిలిచినందుల కాతనిని గన్నకొడుకుగా భావించి యొక్క పూటయైన గడుపార నన్నము పెట్టుకొన నిమ్మంటిని. ఇంతేకాదా ? ఇంతేకాదా !

చంద్ర—ఇంతేకాదా, ఇంతేకాదా యని సంగనావివర మాటలాడుచున్నావు.

గీ. అరిగించిననీడ ర । వ్యంత యైన

వంశమున నెల్లరకును శా । శ్వరపు బీడ

వైరికొనఁగిన యన్నము । పట్టెడన,

స్థిరవిమాశనమగు వంశ్య । నరులకెల్ల.

కాత్యాయన—అట్లులేన నాతని నింటనుండి యిప్పుడే వెడలగొట్టవలయునని మియభిప్రాయము కాదా?

చంద్ర—అదిగో! తిరుగ నామాటయే యేల పలికెదవు?

కాత్యాయన—మీరామాటయేవ ననగూడదు కాని, నేనాపనిని జేయవలయును గాబోలు, అభయమియని మీరే యామాటఁ గంకొక్తిగాఁ బలుకుటకు సంజేహించు చుండఁగా నభయమిచ్చిన నోటితో నావలికిఁ బొమ్మని నేనుఁ జెప్పవలయునుగాబోలు! పోకపోయినయెడల మెడబట్టి గెంటవలయునుగాబోలు. నాశాశ్వతదుర్గతిని మీరు గణింపవలసివచ్చిన నాకుఁ జింతలేదు. నాయాత్మను దరింపజేసినను మీరే! హరింప జేసినను మీరే! మీకు సర్వదా దాసురాలను. సరే! మీరు సెలవిచ్చినట్లాలని నావలికి వెళ్ళగొట్టిననుకొనుఁడు. తరువారే?

చంద్ర—ఇంకఁ దరువారే నెక్కడ?

కాత్యాయన—ఇక్కడితరువారేమాటయే యడుగుచున్నాను (వైకిఁజూపి) ఇక్కడి తరువారే యేదో వేదములే చెప్పుచుండుటచే నందఱునుఁ జెలియునుగాదా?

చంద్ర—ఉన్. ఇక్కడితరువారే నిఁకేమున్నది? అతఁడు పోవును. మనము నిర్వాహకముగా నుందుము.

కాత్యాయన—సరే! మనము శాశ్వతముగా జీవింపవచ్చును. కాని యాతఁడు—

చంద్ర—కాత్యాయన! ఆతిథినిఁ జంపించి యాతని యాయుస్సును నేను బోసి కోవలయునని యిట్లు చెప్పుచుండుటలేదు. ఆతిథిపూజా మహాత్మ్యము నియంతె నాకును జెలియును. ఆతిథిసోటిమిన్నముఁ బడఁగొట్టి నాకడ ను నిండించుకొనఁదలఁచుకొనలేదు. ఆతిథిర్హక్తముఁ ద్రావునంతటి సరాశనుఁడను గాను. ఆబుద్ధిపూర్వకముగనైన నతిథికిచ్చు ధాన్యపుముల్లంతబాధ భవశిఁగియంతె పాపముని యెఱుఁగుదును.

కాత్యాయన—(చేతులు జోడించుకొని) చాలు నాథా! చాలు! ఇంకఁ గావలసిన దేమి? కృతార్థురాలనైతిని.

చంద్ర—ఉండు. ఉండు. ఇంకను జెప్పవలసియున్నది. కాని రాజకృతమురా పాపము దానికంటె మహా ఘోరముని భావించుచున్నాను. భయపడుచున్నాను. పరి తాప పడుచున్నాను.

గీ. ఉర్విసావంబులన్నియు) నొక్కచిప్పఁ
గుప్పగాఁబోసి వేటొక్క) చిప్పలోప
లను గృతఘ్నుతఁబెట్టి యా) చినను ముంటి
మున కృతఘ్నుతఁ ద్రుక్కనే) మొగ్గుగాదె
తలనడిమిపోటు పూచాటు) దానిముందు
దావకీలప్రా లేయము) దానిముందు

త్రాసుగరళంబు సంజీవి ! దానిముందు

దాగుచుకూరగతి దయ ! దానిముందు

కాత్య—నాథా ! మీయభిప్రాయమునకు వ్యతిరేకముగా మనవిచేసికొవలసి వచ్చినందులనుఁ జెంతించుచున్నాను. త్తమింపుఁడు. కృతేఘ్నతయని ప్రత్యేకముగా నొక్కపాపములేదు, అన్ని వక్రగోడుగులు, మొండిచేతులు, పెంటనుండి మొలచినట్లు లన్ని పాపములు కృతేఘ్నతనుండియే బయలుదేరినవి.

కాత్య—భూమినుండి మొలచని చెట్టైననుండవచ్చును గాని కృతేఘ్నతనుండి యుద్భవించని పాపములేదు. చెట్టుబలాబలములు క్రింది పెంట బలాబలములబట్టి యుండునట్లు పాపముల హెచ్చుతగ్గులు కృతేఘ్నతావిషయములగు వస్తువుల హెచ్చు తగ్గులబట్టియు దగరదూరములబట్టియు నుండును. జీవతత్వమంతయు నొక్కటియేయగుటచేఁ గాలి మడుమతోఁ జీమను జగవుటయుఁ గత్తిపొడువుతో మనుష్యునిజంపుటయుఁ గృతేఘ్నతనుండి పుట్టినపాపములే కాని చీమకంటె నరుఁ డుత్కృష్టజీవమగుటచేతను, జీమకును నెరులకును గలదూరము హెచ్చగుటచేతను, నరహత్య యధికపాపముని యెంచుచున్నారు. అట్లే గురుద్రోహ మంతకంటె నధికమైనది. రాజద్రోహము నట్టిదే. కాని, యతిద్రోహము, వేదద్రోహము; నైవద్రోహము, రాజద్రోహమునఁ గంటె పొరువమైన నున్నది. కాని యుండచేసిన యతిని ద్రోహముచేయుటలో నున్న యధమాధమత్వము.

చంద్ర—చెవులు గొంగుగుమునట్లు పలుకుచున్నావు. పండితునివిడచగుటచేఁ దలతిక్కయుపన్యాసము లారంభించితివి. ఈతఁడతిథియని యాటివి. ఏలకొడనవలయునని నేనూరకుంటిని. ఈతఁడు నొకాఁడ కాని యితఁడాఁడు. ఈతఁడెన్నఁడైనను నితనికిఁ జేసిన యనాదరము కృతేఘ్నత యెట్లగును? ఈతఁడు వెనుక మనకమమేలు చేసినాడు? అది మఱుకుట కృతేఘ్నతయగును. రాజానెడల మనముచేయు దోషమెట్టిదా ! నిజమైన కృతేఘ్నత అది.

కాత్య—అదియే మీ యభిప్రాయము ? దేవరాజును నిక్షించినయెడల మీరుఁ గృతేఘ్నతాదోషము లేనేలేదని నేను నిరాఘాటముగాఁ జెప్పగలను.

చంద్ర—అఁ ! లేకపోవుట గూడనా ?

కాత్య—లేదు. మీరు పురోహితులుకాని సేనాధిపతులుకారు. మీరని గంట ముతో కాని కత్తితోఁగాదు. మీరుబంధుచాంగ సంబంధముకాని శత్రుచాంగసంబంధము లేదు. మీది యాగమంత్రముకాని యాహుతంత్రముకాదు. మీవృత్తి పవిత్రముకాని యపవిత్రముకాదు. మీరు రాజునకు సంతోషత్రుఘ్నిండున మొనర్పదగువారుకాని బాహ్య శత్రుఘ్నిండున మొనర్పవారుకారు. రాజేంద్రునకు మీరు మోక్షలక్ష్మిని గూర్చువారు కాని; విజయలక్ష్మిని గూర్చువారుకారు. అట్టివో మీరెక్కడ, యుగవిమలెక్కడ? మీరనియేది ? వారిరనియేది ? వక్రించిన గృహమునకు శాంతిఁజేయుట మీరనికాని పారిపోయిన శత్రువును జంపించుట మీ రనియో? మీరు చేయఁగూడనిపనిని చేయవలసిన యెడల మీరు దోషమేమున్నది? మీరుఁ గృతేఘ్నత యెక్కడిది? సేనాధిపతి చేయ

వలసిన పనిని జేయలేకపోతివని మీకు విచారమెందులకు ! మీపని నేనాధిపతియెప్పుడైనఁ జేయఁజేయింతునా ! గడచిన సంవత్సరమున వరత్తామము కలిగినప్పుడు సహస్రములూ భిక్షకము మహాదీపము లిడి జేయకపోవుటచే నేను రాజాగారియెడలను గృతఃస్పృహ నైతివని నేనాధిపతి క్షోభించినట్లు మీకు వినియుంటిరా? ఎవరివిధానాది; మీకు సద్రాష్ట్ర హ్మణులు—బ్రహ్మనిష్ఠావధులు—సత్యమూర్తులు—ఆతిథిసంతర్పణము మీకువిధి. ఆయతిథి మహారాజునకు విరోధియైన సతే, మనకు విరోధియైనసతే, లోకమునకు విరోధియైనసతే వైదికకృత్యమునకు వైరమునకు నేమిసంబంధము?

చంద్ర—సిగ్గోరణి శబ్దాలంకారప్రధానమున కవిత్వతల చెవికిమాత్రమే నచ్చు చున్నదికాని చిత్తమునకు నచ్చుటలేదు. దగ్ధులుబట్టు పురోహితత్వనను రాజభటులే; భిక్షకులనుబట్టు యోధులైనను రాజభటులే. భటత్వ మంతటా సామాన్యమే! అందఱును రాజానెడలఁ గృతజ్ఞతఁ జూపవలసినవారే! ఔను! కాదామరి—రాజానెడల వానిని కోకటఁ బాడువవచ్చునా! కాని, ఈసంగతియు నాలోచనీయమే. మనము బ్రాహ్మణులము—ఆతిథిసంతర్పణము ముఖ్యముకాదని నేనుచెప్పను. అందులో పాపము—మహారాజ—మనల నమ్మిపచ్చినవాడు—మహాపదలో మునియున్నవాడు—సగముప్రాణముతో చేతవ్రాలిన చిలుకను బిల్లివారఁ బెట్టుట తప్పని యెఱుఁగనా! హరహరా! రాజున కీతఁడు శత్రువేట యయ్యెను? శత్రువే కావండిననుడలఁ దలపైఁ బెట్టుకొందుమే! కన్నుల కడ్డుకొందుమే! ఆయ్యయ్యా! శత్రువైపోయినాడు ఎంతసగిరి చెచ్చిపెట్టిచే నివు—హు—నివు—హు—నివు—హు—

కాత్యాయ—చేతులు బోడించుకొని ప్రాణప్రియా! నావలన నేమిసేగము కలిగెను? త్నమింపుడు దాసురాలను.

చంద్ర—ని వలన నేగము కలుగలేదు. నావలననే నేగము కలుగజేయున్నది. నిన్ను నేను త్నమించుట కాదు. అందులకు భగవంతుఁడు నన్ను త్నమింపవలెను.

కాత్యాయ—మీవంటి సద్రాష్ట్రహ్మణునకు నేరమేమి మహాత్మా!

చంద్ర—నే ని యిట్లని వదలుకొంటిని. ఆతని నిష్పడే పొమ్మని చెప్పము.

కాత్యాయ—అభ్యంతరమేమి! కాని, ఒక్క యతిని వదలుకొనుటతోడనే మన బ్రదుకు కడలేదునా! మోక్షిక బ్రాహ్మణత్వ మక్కలులేదుకావున దానిని వదలుకొన వలెను. ఇది యజ్ఞోపవీతముతోఁబుట్టిన కావున దానిని వదలుకొనవలెను. దయాధర్మ శాచములను వదలుకొనవలెను.

చంద్ర—అ! అ! ఏమనుచున్నావు?

కాత్యాయ—శత్రుగతులన్నియు నివు వదలుకొనఁదగినవేకావా!

చంద్ర—వదలుకొని నేను సరకమునకుఁ బోయినప్పుడు “నివు సాహా నేడల కృతఃస్పృతి నేల చూపితి”వని యయధర్మరాజు నన్నకుగ ననురాగవల్లముని భాగ్య చెప్పిన మాట దాటలేక నేను రాజద్రోహ మొనర్చితివని చెప్పవలసినదా మతి?

కాత్యాయ—ప్రాణప్రియా! మాటనుమాట యంటివని నన్ను నిందింపకుడు. “నివు నియతిని గొన్నందువల మిదిగలిగినాత్రముతోఁ బరమాణము చేసితివే! ఏల రక్షింప

లేకపోయితి"వని యాధర్మరాజే నన్నడుగ నాభర్త నాసత్యమును గాపాడలేకపోయి నాడని చెప్పవలసినదేనా?

చంద్ర—పోసి! ముందెప్పుడో చెప్పవలసినమాట లిప్పుడే! ఇప్పుడు చెప్పవలసిన మాటలు కొన్ని యున్నవి కాన దేవరాజా నిటవరమ్మని చెప్పును.

(కాత్యాయని నిశ్చలమింది దేవరాజాతో బ్రవేశించును)

(దేవరాజా బ్రాహ్మణవేషమున నుండును.)

కాత్యాయనీ—వత్సా! దేవరాజా! మీ నాయన గారికి నమస్కరింపుము.

చంద్ర—నాకు నమస్కారము వలదు. నమస్కరించినయెడల నే నాశీర్వాదింప వలసినదన్నను. మారాజానకుఁ బ్రబలశత్రుఁడవైన నీకు విజయోస్తు ! ఆని నే నాశీర్వాదింతునా? వలదు. చేతులు జోడింపవలదు.

దేవ—బ్రాహ్మణులకు నమస్కరింతుట మాకాచారము కావున నేను నమస్కరింపవలయును గాని మీ యాశీర్వాదప్రతిఫలమును గోరికాదు. గురుమహాత్మా ! నకు స్కారము. నానుదిటిగీత యెట్లున్న నటగును, మీయాశీర్వాదమును నే నపేక్షింపను.

చంద్ర—ఆహా ! ఏమి ! విషయములూ గర్వము. గర్వములూ విషయము. వైరాగ్యములూ వాంఛ. వాంఛలూ వైరాగ్యము కాని త్పత్రియత్వములూన బ్రాహ్మణత్వము కూడ నేమి ?

దేవ—ఇది మాయబుద్ధిగాదు ప్రసాదించిన స్వరూపము.

కాత్యాయనీ—నిండులకైన మంచినది కొండెసిగయూడ్చి బారుసిగఁ బెట్టించితిని. మెడలోని బంగారు మెఱుంగుల మీసల కొరమాల తీయించి రుద్రాక్షలపేట వైచితిని. దాగివు యజ్ఞోపవీతమునకుఁ దోడంగి మీరు తర్పణకాలమందు ధరించు పట్టు యజ్ఞోపవీతమువంటి యొక క్రొత్తదానిని వైచితిని. త్పత్రియ సంబంధమగు వెనుకలిగి నడికట్టు తీయించి యంగవస్త్రప్రకటింపించితిని. ఫలమున రక్తచందనమును గడిగించి విధూలని ధరింపఁజేసితిని. మీయుంగరముగూడ—

చంద్ర—కాత్యాయనీ! త్పత్రియునను బ్రాహ్మణత్వమిప్పించితివా ? సెబావ ! వసిష్ఠునికింటఁ బ్రబలతరవ్యక్తివివలె నున్నావు. మహాధూర్తతప మనేకశతహయములు గాధనందనుడొనర్చినగాని వసిష్ఠుడొలెని కీర్షింపఁజాలని యసాధారణ బ్రాహ్మణ్యము నీతని కవలీలగా నిప్పించినావు !

చంద్ర—పట్టుబిడ్డవు పెండఁగుతో, బారుజాట్టు మెఱుంగుతో, బిళ్ళకచ్చ పెండఁగుతో, బ్రాహ్మణత్వము శుద్ధతాత్రము మీది కవలీలంపఁ జేసితివి.

దేవ—మహాత్మా ! ఆధిక్షేపణమే ? బ్రాహ్మణస్వరూపమే యవలీలించినది కాని బ్రాహ్మణత్వ మవలీలంపలేదు, ఆవలీలంపదు. త్పత్రియునను బ్రాహ్మణత్వ మంత స్థితియుగా నిర్దింపదని నే నెఱుంగుదును. అంతయే ? బిడ్డ బ్రాహ్మణులకే లేకుండా బ్రాహ్మణత్వస్థితి లేదుకదా? ఇక మాలకకయే ? బ్రాహ్మణస్వరూపమునను బ్రాహ్మణత్వమునను మాయములైమునను మంచములైముననున్న యంతరముకంటె నెక్కువ యంతరు మున్నదని యెఱుంగుదును.

గీ. హృదిని సాత్వికగుణ మధి । స్థింపకున్న
బొట్టపై వెల్లనగు నూలు । పొగులేల !
షడ్రిపులగొంతు నురిఁబెట్ట । జాలకున్న
నలుత బిరుసైన దుక్రాక్ష । సకములేల
బూడికంటను నే నధ । ముడ నటంచు,
బుద్ధిలేకున్న నుడుటఁ ద్రి । పుండ్రమేల
తొయ్యలులపైః జిత్తంబు । దుముకునపుడు
ప్రవృత్తమున లభ్యకచ్చ । బిగింపులేల !
జ్యేష్ఠరాగసంయుక్తుడు । ద్విజాఁడుకాఁడు,
వానిఁజంపినయాతఁడే । బ్రాహ్మణుండు
ప్రాణిహింసావిలోలుఁ డ । బ్రాహ్మణుండు
పరులు తాననుకూలవాఁడ । బ్రాహ్మణుండు.

చంద్ర—(తనలో) ఆహా ! హృదయశూలములగు మాటల వాడివాడే ?
'జ్యేష్ఠరాగసంయుక్తుడు ద్విజాఁడుకాఁడు' నేను జ్యేష్ఠరాగ సంయుక్తుడను. 'ప్రాణి
హింసావిలోలుఁ డబ్రాహ్మణుండు' నేను ప్రాణిహింసావిలోలుడను. మోక్షమిక్కిలి
ఆతిథిప్రాణిహింసావిలోలుడను. 'పరులు తాననుకూలవాడే బ్రాహ్మణుండు'
పరాహం విభేదన మొనర్చినవాడను నేను. (ప్రకాశముగ) కాని దేవరాజా ! నిజమంచి
మాట తపదచెప్పిరి.

కాత్యాయన—నాయనా! ఇప్పుడుమాత్రము ఏమి పెద్దవాడవా!

జేప—అమ్మా! పెద్దవాడనే. చిన్నవాడనై యుండగ మాగురువుగారు
బోధించిరి.

గీ. తల్లియనఁబించుట్టుఁ డ । దుగత వర్జిలు
పెద్దచెట్టులైనఁ । బిల్లలగును
దల్లిచెట్టు కాలధర్మ । మొందినవెన్గఁ
బిల్లచెట్టులైనఁ । బెద్దచెట్ట
తండ్రి జీవించియున్నంత । దనుకఁ బెల్లఁ
బడిన మీసాలనుతుండైన । బాలకుండు
తప్పుటదుగులు వేసెను । తనయనైనఁ
బెద్దవానిగఁ జేయును । లితగతించి.

చంద్ర—నిజమే కాని దేవరాజా! మానుఁ దప్పుమాట రావలసిన దుర్మోగ

ముగ్ధి నిలబడినదిగా మాయమైపోయింది. మా కింక నిక్కడి రాజుచేసిన శిక్ష తప్పదు; అక్కడి రాజుచేసిన దప్పదు. కాని మాదుగిరికి నీవు విచారింపగూడదు. నీవు మాకు శత్రుడవు. నిరంధ్రుని మృతికై నేనామలమైన జీవితనాందర దగ్గరు. అది నాకు రాజకృత్యమయ్యింది. దేవరాజా! మా కెట్టి సంగతి చెప్పింది? ఈ గ్రామమున నెన్ని యిండ్లు లేవు. మాయలలో నీవు గనబడెనా? బ్రాహ్మణులము. పురోహితులము. రాజు నిశ్వాసపాత్రులము. ఇప్పుటిమాను సత్యవంతులము. ఒకనికంటె బడవుండ నొకనితోట బడవుండ జీవయాత్ర చెయ్యచున్నాము. నిమాలమున విషము వర్షమైన యిలాటితో గలహించినా? ఇది మాయలు వృద్ధిచేసినా? ఏమి దేవరాజా! నీవు—

దేవ—మహాత్మా! నావలన మీరు గొప్ప మక్కలలేదు. మాయమ్మగా రాద రిందుటచే నిరంతరం వంటిని. నే నిప్పుడే పోయెదను.

చంద్ర—నీవు బద్ధపూర్వకముగ మా కీ యవకృతి జేసితివని నే నంటిరా! నావలన మీరు గొప్ప మక్కలలేదంటిని. వచ్చినకష్ట మేమో రానేవచ్చినది. దీనిని నీవు నివారించ గలవా! బ్రహ్మదేవుడు నివారింప గలరా!

దేవ—స్వామీ! మీరు వచ్చిన తొండల యిప్పుటి కదియులేదు. నన్ను త్రిమింపుడు నేను మీకు శ్రమమిచ్చితిని, అమ్మా పోవును. మీరునన్ను బుర్రునికంటె నెక్కువగా గాపాడినారు.

చంద్ర—అమె పుత్రునివలె నిన్ను గాపాడినరా? శత్రువువలె నేను వెడల గొట్టుచును నియభిప్రాయమా! నేను వెడలగొట్టదగినవాడనే యని నీవనుకొంటిరా? కాకులకు బల్యన్నమిచ్చినవాడను-మక్కలకు బలిపెట్టినవాడను-మహారాజ పుత్రుడవైన నికాతిధ్య మాయమందునా! నీవు మారాజునకు శత్రుడవే? నీ ప్రాణములు దీసికొనుట కాలేదు నీదపడియుండ నేను నిన్ను గాపాడవలసినరా? అది కృతఘ్నుల కాదా? నేనే నేవనుడనై నీవే నారాజువైన యెడల నీవు నన్ను గూర్చి యెట్లునుకొందువు? నేవకప్పటి రాజత్వమునుకొనేకదా? మరరాజుల నింటబెట్టుకొన్న పురోహితులకు—

దేవ—మీరు నన్నింట బెట్టుకొనవలదు, ఇదివరకు జేసిన యాచరణమునకే నేను గృతజ్ఞుడనై యున్నాను. స్వామీ! దయయుండుడు. అమ్మా! నెలవు.

చంద్ర—ఉండు దేవరాజా! ఉండు. వెళ్ళవలదని నేను తెప్పవారడనుగాను. ముఖ్యముగా నెళ్ళవచ్చును. కాని నీవు వీధిలోనికి బోవక నే యెవ్వరైన రాజభిలు నిరాయుధుడవైన నిన్ను బట్టి వధించినయెడల నట్టిపాపము నానైయుండరా? బ్రతుకు యోగమున్నవారు బ్రతుకుదురు; చావనున్నవారు చచ్చును. అందులకు విచారించవారడనుగానుమా! అందులో నికొండు నేనునాతిగా విచారింపదగదు. కాని నీవధమువలన నాను. బాపమేలరావలయును! నీవు వీధిలోనికి బోవుటచేతనే గదా వారు నిన్ను జంపుదురు? నీ కష్టపాద్యము లీయవలసిన నేను—హు. అతిగవైన నిరక్తముతో వార మారా!

దేవ—ఈ బ్రాహ్మణ వేషమున నన్నెప్పు రాసవాలు పట్టలేదు. అదిగాక

నాయుడ భటుని దుస్తున్నది. నా కంఠమాత్రమును భయములేదు. నెలవిండు.

కాత్య—ప్రాణనాథా! మనగి యెట్లున్న సట్లగును. ఉండుమని బిడ్డతోఁ జెప్పఁడు.

చంద్ర—అ! అ! ఎంతమాట? ఉండుమని చెప్పనా! అతనికి నేను దోడుపడి మాయచే మనరాజును వధింపుమని పోషింపనా! అతని సంహాసనముపై నీతని గూర్చుండఁ బెట్టింపనా! ఇంక ముఁదీరినికి శాస్త్రోపాద్యముగూడ నారంభించనా?

దేవ—మహాత్మా! భవిష్యత్తున నేని యెట్లుగనో యెవ్వరికిని చెలియదు. కాని యిప్పటికి క్షమించి నాకు కలహింపవలయును. నేను బోవుచున్నాను.

చంద్ర—దేవరాజా! ఆగును. పొమ్మనమండనే పోవుట తగునా?

దేవ—ఉండుమని చెప్పుకపోవుట పొమ్మనటవంటిది కాదా? స్వామీ! అది గాక పొమ్మని కంఠోక్తిగాఁ గరిగోక్తిగాఁ జెప్పవలసివలసినపని యేమున్నది ?

చంద్ర—అతిథివికారా! వచ్చువారే నీయిష్టము కాని, పోవుట నీయిష్టమును కొంటివా? అదిగాక కంఠోక్తిగాఁ గరిగోక్తిగాఁ జెప్పవలసివలసినపని యేమున్నదంటివి. నీసినిబట్టి నాసినిబట్టి యట్లు కంఠోక్తిగాఁ జెప్పవలసినపని యున్నదందువారేదా! నీనే పురోహితుడనుకొనేదే దేవరాజును. అటువందువా లేదా? అలాచిందు కొని చెప్పము. అట్లొక చూచుటకాదు. తీరికగా నాలోచించుకొనుము.

దేవ—మహాత్మా! పొమ్మని చెప్పవలసినదే. తప్పమండ బొమ్మని చెప్పవలసినదే! కావున నేను బోవుచున్నాను. ఆహూ! దయయుంచుము (పో బోవును.)

చంద్ర—(ఆత్మవచ్చి) ఆర్థరాత్ర మింటికి వచ్చిన యతిగిని—ప్రాణము లల చ్చెలిలోఁ బెట్టికొని పారిపోయినవచ్చిన యతిగిని—అదరించునని యానపెట్టి యింత నేవు నాభార్య పుత్రపాత్ర్యముతో నాదరించిన యతిగిని—బట్టపగలు దాహాత్మకమైన నీయ మండ నడిపిధిని శత్రుమధ్యమునబడునట్లు పెడబట్టిగెంటిన రౌరవాదివరకములు నామె డమఁ జుట్టఁబెట్టి నీవు కలుగున బరుగెత్తెదవా! నామాటయేమియో చెప్పి నుటిపొమ్ము. నీవు మాయంటఁ బ్రవేశించినందులకు మామత్తగగను బాకుటయే సలమా?

దేవ—దోష మేమున్న నదియంతయు నాది. మీరు నన్ను బొమ్మనలేదు. అది నిరాకరణబోషము మీ కేదియులేదు. నాయంతట నేనుఁ బోవుచున్నాను. తెలిసినదా స్వామీ !

చంద్ర—నాకు నచ్చలేదు. లేదు. నీయంతనీవుపోవువాడ విధివలకే పోలేక పోతివా; ఇంత నేనేలయుంటివి? ఇన్ని వేసముశల వేసితివి? నన్ను జూచుటకేల వచ్చి తివి? నాదర్శన మేమి చంద్రశేఖరదర్శనమా?

(నేపథ్యమున) చంద్రశేఖరస్వామీ ! చంద్రశేఖరస్వామీ !

కాత్య—ఎవరువారు?

(నేపథ్యమున) నేనాధిపతి భటులతో దగ్ధనాశమై వచ్చి యున్నాఁడు.

కాత్య—సరే! కలుపుడిసెక నుడుకుడు.

చంద్ర—నాయనా! దేవరాజా! నీన్నజంపుటకై వచ్చియున్నాను. జడువకుము

నాప్రాణములు నీకిచ్చెదను. నేనింతటితో రాజువ్రోహిని. రాజువ్రోహిని. ఇంక నెన్ని యసత్యము లాడవలయునో, యెన్ని పాపములు చేయవలసియుండునో; యీ రహస్యము మాత్రము దాగదు. రాజు నన్ను సాధించును. ఈయిల్లుకగుల బ్రెట్టించును. రాజుచేతిలో నానో బావు నిశ్చయము. సరాఫమునకు లక్ష్యపెట్టక, ప్రాణాపాయమునకు జంకక పాపమునకు వెనుదీయక, నిన్ను చేపట్టిని. ఏకగ్రామిచ్చితిని. ఏప్ర శత్రుడవే యగుదువు. కాని యభ్యాగతుడవైతివి. శరణార్థివైతివి. నాభాగ్యశపథమును నేను జైలింపక తప్పదు. రాజువైన ఏవలన బ్రతిఫల మేమైన నచేక్షించి నేనిట్లుచేసితివనుకొంటివేమో? నాకట్టియగులేదు. నేను కనవాడనీర్తుడను. నాకు సమ్మర్దిగ బంగారమున్నది. ఏ చిక్కడ నుండి పోయిననీరప రాజు మిమ్మేమిచేసిననుసరే; ఏమో చెప్పబోవునున్నావు. ఏమియు బ్రతిపాద్యమాడను. అడగుము—ఇంక నేను దలుపుఁ దీసెదను. (తెగవంకజూచి) కాత్యాయనీ! ఎందుకైన మంచిది. ఏప్ర దేవరాజును వెంటఁబెట్టుకొని లోనికిఁ బోమును. కాదు. నేనే లోనికిఁబోవుదును. మీరే యిచ్చట నుండుఁడు. చూడు కాత్యాయనీ ఇటురా (చెవిలో నేదియో చెప్పుట నభినయించును)

కాత్యాయనీ—చిత్తము.

చంద్ర—దేవరాజా! ఏ పూరణే చూడుచుండవలయును గాని యేమియు మాట లాడఁగూడదు సుమా.

దేవ—చిత్తము.

చంద్ర—(నిష్క్రమించును.)

కాత్యాయనీ—(తలుపువీయుట నభినయించి) శ్రీకంఠదాసా లోనికి రమ్మ.

(శ్రీకంఠదాసుఁడు ప్రవేశించును.)

శ్రీకం—భటులారా! మీరు గుమ్మములోనే యుండుఁడు. ఆహ్లా! స్వామిగారేమి చేయుచున్నాడు?

కాత్యాయనీ—మాధ్యాహ్నికకృత్యములు నిర్వహించుకొనుచుఁ బూజాశాలలో నున్నాడు.

శ్రీకం—అప్పుడే తండుయామములు దాటివడికదా! అవి యెప్పటికీఁ బూర్తి యగును?

కాత్యాయనీ—ఇప్పుడే పూర్తయగును.

శ్రీకం—ప్రతిదిన మిసరికి భోజన మొనర్చుచుండెడువాగు కాబోలును. ఈదిన మింత యాలస్య మేలచేసితి?

కాత్యాయనీ—నాయనా బుద్ధిహీనులకార్యాకరణములవలె బ్రాహ్మణుల భోజనము లెప్పుడు నేళదాఁటిన తమవలెనే కదా! అందులలో యోహితునింటి భోజనములు జెప్పనేల? అందుపై ఏదినమున ఏచిన్ననాని తండ్రి మృతతిథిఁకూడను.

శ్రీకం—అట్లులైన స్వామిగారి రంతటఁ దైకి దారుకాబోలు. ఆచిన్నవాఁడెవరమ్మా.

కాత్యాయనీ—ఆతఁడు మాసినతండ్రిగారిపుత్రుఁడు. పనియున్నయెడల స్వామిగారు

పైకాకుండురా? వచ్చి తిరుగ ప్నానముచేసి యర్చన నాచంభెంతురు. బ్రాహ్మిణి బోయి యాయన నిటకు రమ్మని చెప్పనా?

శ్రీకం—అమ్మ! అటులే కానిండు. క్రాత్యాయని స్త్రీమయిండును)

శ్రీకం—(తనలో) ఆహా! ఏమిది? ఏమిది? ఇదేగండు. ఇదే పాడుగు. వాకావుగా నిజేలావు. ఏమి యిశ్చడరడే మ్రయుండునా?

గీ. దీర్ఘనేత్రాంతముల త్రాత్ర) లేజమేమి !

ఫలభాగంబున విభూతి) పట్టియేమి !

వడితిరుగుకండవలకల) వత్తమేమి !

సవ్యభుజపీఠమునఁ బట్టు) జంఠెమేమి !

సింహాశాబకసమమధ్య) సీమయేమి !

తలకు నడుమను వ్రేల్చుడి) పిలకయేమి ?

ప్రక్కమోకాళ్ళ నంటును) బాహులేమి !

దర్శముడి యునామికమున) దనరులేమి !

(తండ్రిగారు బాగుగా నిదానించుచున్నాడు.)

గోముఖములోపల ఫిరంగి) గుండుపడియె !

వ్యాఘ్రపాతము వారుని చే) వల్లముదూర !

బాపురే బాపనయ్యల) బావయేడ !

త్రాత్రనిజ్జేకరూఢవి) గ్రహమునేడ !

అయినను దొండరపడక నిదానింపవలసియున్నది.

దేవ—(తనలో) ఆహా! ఎంతమంచినయము సిద్ధించినది! సేనాధిపతి యొక్కడు మా యెదుటఁ బడినాడు. ఇప్పు డీతనిని నవలీలగఁ జూపక యూరకుండఁ దగునా? లేదు. చంపవలసినదే! కాని తండ్రిగారు దొండరపడక లేగిన సమయముకై తేచియుండి శత్రుమార్గము చేయుమని సెలవిచ్చిరికాదా! ఇప్పుడు సేన దొండరపడి యా సేనాపతిని జంపినంతమాత్రమున వినియోగమేమున్నది? గుమ్మములోని భటులే వచ్చి నన్ను జంపుదురు.

గీ. ఇతని హృద్రక్షతర్పణ) మిచ్చినపుడె

సుతుఁడవీవని నాయాత్మ) కుతుకమందు.

అని తండ్రిగారు సెలవిచ్చినారు కాదా! ఆపని యెట్లు జరుగఁగలదు! అదిగాక రాజశిక్షైన జంకక యనత్యపాపమును గడింపక నన్నుఁ గాపాడిన యాబ్రాహ్మణ దంపతుల పుష్కరము నా మూలమున గలుగును. మాటలాడనని కూడఁ జంద్రశేఖర స్వామివోనంటిని. మాటలాడమగది శత్రుమార్గ మెనగ్గువచ్చునుగాని యందువలన ననేకబాధలున్నవి. కావున దొండర యంతమాత్రముకూడదని తోచుచున్నది.

గీ. బ్రాహ్మణోత్తము గృహముల | పజ్జజేరు
భూమివరునకు త్కల్రవి | స్ఫూర్తితగ్గు
నందుపై బ్రాహ్మణుని వేష | మవధరించు
త్కల్రవరునకు వేతేది | శాంతికంటె.

శ్రీకం—(తనలో) చంద్రశేఖరస్వామి సుగుణసంపన్నుడు. రాజవిశ్వాసఖిని. ఇతడు నేవరాజేయైనందుల నాతడేతనిని జేరనిచ్చియుండునా? ఎంతమాట! నాయూ హము తప్పు. ఒకనిని బోలినవాడు వేయొక్కడుండుట యింత విపులస్పష్టిలో నాశ్చర్యమేమి? బ్రహ్మత్వతేజోవిభేదమును గూర్చి కూడ యంత చింత యక్కట లేదనుకొందును.

గీ. ఆస్యశాతత్వధాళధ | శ్యప్రశస్తి
బ్రాహ్మణులకంటె రోహిలాల్ | ప్రబలతరులు
త్కల్రవరులకంటె నాఫ్ | ఘనులు ఘనులు
వేడి చలువల బెడంగుత | చూడనేల?
మనస్సులో నింద్రధను స్సున్న | మానవునకు
నొడలి వర్ణంబు నల్లగా | నున్న సేమి?
మదిని మసిబాగ్గు గనియున్న | మానవునకు
ఫలమున భానుడుదయింప | ఫలముగలదె?

(చంద్రశేఖరస్వామి ప్రవేశించును.)

శ్రీకం—(ప్రకాశముగా) స్వామిగారు! నమస్కారము.

చంద్ర—శ్రీకంతుగానా! విజయోస్తు! ఆలస్యమైనగుఱులప త్కయింపవలెను. కాని నాతో నిరీక్ష్యమ కలిగిన తొందరపని యేదియో చెప్పెదవుగాక.

శ్రీకం—మీ యొక్కరితోడనే కాదు. గ్రామమందలి యందల గృహస్థు లతోఁ బనియుండియే తిరుగురున్నాను.

చంద్ర—అదేమి ?

శ్రీకం—రాత్రి జరిగిన కళ్యాణపు గొంతుకోత యంతయు మీఁద చెలిసిన యంతమే. పెండ్లికొడు కచ్చటికో పాలిపోయినాడు. అతడు దూలముననుబారి పోవుట కింక నవకౌశము లేదనియు, గ్రామములో నెవరియింటిలోనైన దాగియుండి సేనా, ప్రతి గృహమును స్వయముగా జూడుమనియును నాను మహారాజాగారాల్లా పించిరి. అందుచే నిట్లుక్షకాలమునుండియుఁ దిరుగురున్నాను. రాజాజ్ఞ ననుసరించి మీ యింటికిఁగూడ వచ్చితిని.

చంద్ర—(నవ్వుచు) మరల మాయిల్లుకూడ చూడక తప్పినది కారా?

శ్రీకం—తప్పినదికాదు. తుదికేతెట్టుతున్న కే-ఇచ్చటను మర్యాద ననుసరించి

వదిల్చిని. ఇది సంజేహస్పదమైన గృహము కావండుటచే మొగముఁజూపి పోవలయునని వచ్చిరిని గాని, సంజేహము మిఱియింటిలోనే కలిగినది. త్నమింపవలయును.

చంద్ర—త్నమింతుటకు నిచ్చట వనుమరీపరి, యచ్చట బాధ్యరీపరి తప్ప మఱియెవ్వరు సమర్థులు? శ్రీకంఠదాసా! మేము రాజాజ్ఞకు విధేయులము. నియంత్రము వచ్చినట్లు గృహమంతయు శోధించుకొనుము. రమ్మ. లోనికీరమ్మ. గదులు, వసారలు దొడ్డియంతయుఁ జూచి వర్తము రమ్మ.

శ్రీకం—లోనికీల? లోనికీల?

చంద్ర—నీకు సంజేహ మక్కూలేను. మేము నిలోనుండఁగ శోధించుట కిట్లు లేవన్నయెడల వెలుపలికిఁ బోదుము. బావా! శంకరశాస్త్రి! మీయక్కను రమ్మని చెప్పుము. మనము వెలుపల నిలుకము.

శ్రీకం—అయి రా నేల? మీరు వెలుపలకుఁ బోవక్కూలేదు. ఆయ్యా! ఈయనను గూర్చియే నాకు సంజేహముగా నున్నది.

చంద్ర—ఇతనిఁ గూర్చి సంజేహమేమి?

శ్రీకం—ఇతఁడు శేవరాజేమా యని సంశయ పడుచున్నాను.

చంద్ర—సెబాస్. బావా! ఆశ్చర్యవంతుడవు! భటులు లేరు. రాజ్యములేదు. సైన్యమైనఁ జేతలేదు. అట్టి నీవు మహారాజుమఁడగు శేవరాజువైతిని, గొప్పవారనియును పించుకొనఁదలచి యొడఁత్రో రలఁగొట్టుకొని యేడ్చుచున్నాడు. అట్టిభాద మేదియు లేకుండ యంతలేదు నెత్తిఁ గట్టికొంటిని? మహాభాగ్యవంతుడవు. మా మహారాజుగారి చేతిలో నుత్తరత్నమున నీ వుత్తరభాగము సిద్ధించును. నడు. శ్రీకంఠదాసా! వీనినిఁ గనిపొమ్ము. మాకు బావలకు లోపములేదు. ఇంక నాల్గురున్నారు. ఒక్కఁడు నిడుదల యెన నగుటయే.

శ్రీకం—స్వామీ! నేను బరిహాసోక్తిగాఁబలికితి ననుకొనుచున్నారుకాఁబోలు. ఈతఁడు శేవరాజుని నాకు సంజేహముగా నున్నది. అట్టి సంశయములను మీరు నిప్పత్తి చేసినఁ గాని యితనిని మహారాజున కగవలచి యితని కిరమును ఖండింపవలసినదగును.

చంద్ర—ఏమి శ్రీకంఠదాసా! అట్లు మాటలాడుచున్నావు? నా యోగ్యతను గూర్చి సంశయము నేటికి సంభవించినదా? నా కృతజ్ఞతను గూర్చి సంజేహము నేటి కంతరించినదా? సంశయవిచ్చిత్తి యిప్పుడు నియెదుటఁ గావలయునా? కాని యెడల మాబావను జంపి బ్రహ్మహత్యను గట్టుకొనఁ దలచితివా! రండ్రి శ్రాద్ధమునకై మా యిల్లు చేరిన యుత్తమాచిధిని జంపుట యెందులకు! నేను లేనా! నన్నీ చంపి నా కిరమును దీసికొనరాదా? చిరకాల నేనాథుల లాభము నాకు నిమగ్నాడ గలుగును.

శ్రీకం—స్వామిగారు! కాంతివొందుడు! మీ కృతజ్ఞతను గూర్చి సంజేహము లేదు. ఇతని రూపమును గూర్చియే సంజేహమున్నది.

చంద్ర—శ్రీకంఠదాసా! అంతవింతగ మాటలాడుచున్నావు. నేను ద్రావిడు బోరుసని నీకు నమ్మకము లేదుగాని నాచేతిలోనిది కల్లుపండయేమా యని సంజేహమా!

శ్రీకం—స్వామీ! నా కిన్ని తెలియవు. పుణ్యమా పాపమా కాని యితనిపై

బాగు సందేహము కలిగినది. ఈతడు మీ బావకాడేమా యని నాసందేహము. బావ యని ఋజువు పఱచుకొనుడు. నే నావలికిఁ బోవుదును.

చంద్ర—ఇతడు నాబావ కాడని మొదట నీవు సందేహమేల కలుగవలెను ? నీ యిష్టానుసారము నీవు సందేహములు కలుగుటా ! అవి తీర్చువరకు మాకు గృహ శోధయు, బంధుబాధయునా ! బాగుగానే యున్నది.

శ్రీకం—అయ్యా ! రాజాజ్ఞపై నడుగుచున్నాను.

చంద్ర—రాజుగారు నిన్నడుగుమనినారు కాని, యసందర్భముగా నీవు పొందిన సందేహములను మమ్ము తీర్చుమనినారా ! తీర్చునన్నయెడలఁ బురోహితబ్రాహ్మణుని బావతోఁగూడ శిరచ్ఛేదమును జేయుమనినారా ! బ్రాహ్మణుఁడు కానివాఁడు, నా రాజువాఁడు కానివాఁడు నాను బంధువుఁడు కానివాఁడు నాయెంతి కేలవచ్చును? ఆతఁడు బావయని నేను జెప్పుచున్నాను. నీవు నమ్మవలసినదే గాని సందేహింపవలసిన పని లేదీ ! ఈతడు బావయని నేను భృవహరుకొన నక్కఱలేదు. బ్రాహ్మణత్వ మొప్పుకొనుచున్నది. బంధుత్వ మొప్పుకొనుచున్నది. ప్రస్తుత చరిత్ర యొప్పుకొనుచున్నది. ఈతఁడు నా బావకాడని ఋజువుచేసికొనుభారము నీది.

శ్రీకం—ఆపరరాత్రున జేవరాజు పాతిపాయినాఁడు. ఎక్కడవెదకినను గానఁ బడఁడు. ఇతఁడు జేవరాజువలె నున్నాఁడు. అందుచే నేను సందేహపడుచున్నాను.

చంద్ర—ఆపరరాత్రి చంద్రుఁడ ప్రయించినాఁడు. ఎక్కడ వెదకినను గానఁ బడఁడు. ఇతఁడు చంద్రునివలె నున్నాఁడు. కావున నితఁడు చంద్రుఁడు. ఇది సరిగా నున్నదా !

శ్రీకం—అయ్యా ! మీబావ యెప్పు డెక్కడను వచ్చినాఁడు ?

చంద్ర—ఎప్పుడు వచ్చినాఁడని చెప్పిన నీవు నమ్మకము ? ఆపరరాత్రియే—జేవ రాజు పాతిపోయినప్పుడే వచ్చినాఁడనుకొందము. జేవరాజు పోకట మా బావ రాకకు యేమిసంబంధము? అమ్మవారి బాతఁడు నాఁడుబిడ్డ సమగ్రకేయి సంబంధము ?

శ్రీకం—కాని జేవరాజునకు మీ బావకు బోలికచే సంబంధమున్నదికాదా ?

చంద్ర—తొండఁగూడదని మొక్కపైనైన శాసనమున్నదా యేమి? ఏనుఁగునకుఁ బందికి తుక్కను సింహమునకుఁ బందికి పిల్లికి నున్నదేదీ ? పోలికయే లేనివస్తువుల నీవు ప్రపంచమగును జూపగలవా యేమి ? సృష్టిలోఁ బోలికయే సర్వసామాన్యము. భగవే యరుదుకాదా! భగవంతుఁడు చేసిన యీశ్వరికి మా బావను జంపదలఁచుకొంటివా! నేనాధిపతీ! నీ చక్రకు సర్వమేమియు నగపడుటలేదు. నీ సందేహమునుబట్టి జేవ రాజును నీవు బాగుగా నెఱుఁగఁజూపఁబడుచున్నది. నీ కంటె నాతనిని నేనే బాగుగా నెఱుఁగుచునేమా! ఇతనికి జేవరాజు లక్షణములులేవు. ప్రభుత్వ లక్షణములే యున్న యెడల మా బావకుఁ బురోహిత్యపుఁ గాసిండులను ? ప్రాచీనావీరిమంత్రమెందులను ? ఇతఁడు మా బావయని యంతకంటె నెక్కువగా నేనేమి చెప్పుగలను? ఇదిగో ఆక్క గారి సమగు.

శ్రీకం—ఆమె సజ్జినాను. సోదరుఁడనియే యామె చెప్పినది.

చంద్ర—ఇక నేను! అంతకంటె నామె మాత్రమాలని మొఖముమీద శంకర శాస్త్రి కార్యాలు సోదరుడైన పేరు కనబడువ గలదా? నివృత్తనింపవలసినదే గాని యంతకంటె నిర్ధారణ యేమిచేయ గలవు ?

శ్రీకం—నాకు సంతుష్టికరమైన నిర్ధారణమార్గమున్నది. అట్లు మీరాచరింతురా?

చంద్ర—కాని, శ్రీకంఠదాసా! ఎదోయొకటి నిర్ధారణ చేసికొని కాని నివృత్తచరణానలేకా మేమి?

శ్రీకం—ఇతఁడు దేవరాజుని సందేహము నావస్థుది. ఈతనిఁ దీసికొనిపోయి రాజాసేతుటఁ బెట్టఁగానే యుద్ధ సమయమున విశేష పరిశీలన మక్కఱలేదుండుటచే నితని వధింపుమని ప్రభుఁడాజ్ఞాపించును. ఇతఁడు బ్రాహ్మణుఁడే యగునెడల బ్రాహ్మణ వధ పాపము నాకు సంభవించును. పోనీ, మీ మాటను నమ్మి యాతని నిచ్చటనే యుంచి నేను బోవుచుననుకొనుఁడు. మీయింటిలో దేవరాజు దాగియున్నాడని కర్ణ కలిక గ రాజు వినినయెడల నాతఁడు ముందు నాతఁడఁ గొట్టును. బ్రహ్మహత్య కొప్పు కొందునా! ఆత్మహత్య కొప్పుకొందునా! ఎదోయొక హత్యకొప్పుకొనుటకైన ముందు నామనస్సునకు జాలినంత నిద్రగ్గుఁ . . . యున్నది? అందుకొంత నే నొకమార్గము చెప్పుదును. మీ కిష్టమైనయెడల నట్లొచరింపుడు. కాదని నా యిష్టము వచ్చినట్లు నే నొనర్చును.

చంద్ర— ని మార్గ మేదో చెప్పుము.

శ్రీకం—ఈతనితో మీరుకలిసి భోజనము చేసినయెడల నేను మాటమాటాడ నుండఁ బోవుదును.

చంద్ర—(నవ్వుచు) శ్రీకంఠదాసా! గొప్ప యాలోచన చేసినావు. దొంగ బావకొఱకు నిజమైన బ్రాహ్మణత్వము భగ్నపరిణామగ రా యని ని వ్రూపించితివి. బాగుగనే యున్నది. కాని యంతకంటె మంచి యూహమును నేను జెప్పనా!

శ్రీకం—మంచివైనయెడల సెలవిండు.

చంద్ర—నాభార్యపంక్తి నాతఁడు భుజియించును. సరియేనా!

శ్రీకం—మీరైన సరియే, నామెమైన సరియే.

చంద్ర—అదియు నిదియు నొక్కటియేకాదు. ఆమెతో భుజియించుటయే నాతో భుజించుటకంటె సర్వవిధముల నెక్కువని.

గీ. వంకదాటులలో మగ ! వారు ఘనులు

వంకమర్నాడ యెన్నఁడు ! వడల దబల

ఇంటి పరిశుద్ధి యెల్లప్పు ! దింతివలన

నిలఁబడునుగాని మగవాని ! వలనఁగాదు

ఆడుదాని యాచార మా ! హత్యమునను

బురుషానికూళ్ళను వింత । పోకడలును
 బైటనేకాని యింటిలో । పనిరావు
 కాన నిప్పటికిని జాతి । మనతద తల
 కట్టుకడద్రెంచి చెలరేగి । కాంతనడువ
 దేశమసితిసంజ్ఞగా । దెలియవలయు
 నిట్టి దుర్దశ మనకు లే । దిగవజ్రకు
 భావిగతి యేదో యెవ్వరు । పలుకఁగలరు
 ఎంతచెడినను మనస్త్రిత । యిలను గలుగు
 నబలం దుత్తమోత్తమ । లనుట తగును
 దేశగుభగత మగవాని । తెలివిబట్టి
 నిలువ దబలయోగ్యతబట్టి । నిలుచుగాదె.

శ్రీకం—గారూ! సవిశ్లేషమునుగూర్చి యిప్పు డిన్ని చూటలే?

చంద్ర—సవిశ్లేష విషయమును గూర్చి కావున జెప్పితిని. ముందుచూటలు నాకు మాత్రమే? ఇప్పటి పనియేదియో అదియేమాత్రము. కావా! మీ యక్క నిటను దీసి కాని రమ్మ.

శ్రీకం—అయిన లోనికి జోనే? మీరు పిలిచినయెడల నామెవరరు.

చంద్ర—(సవ్యయ) నేనాని! ఇంతలో నాతఁ డెక్కడికైనఁ బాసిపోవు ననియో? కాత్యాయని!

(కాత్యాయని ప్రవేశించును.)

కాత్యాయని—స్వామీ! యేమి సెలవు?

చంద్ర—వంటయెసదికాదా?

కాత్యాయని—అ.

చంద్ర—నాకే; ఏవు ౫ తమ్మునితోఁ గూరుచుండి యిప్పుడు భోజనము చేయ వలయును. కాని, శ్రీకంఠదాసా! వీరు మీ యెగుట భుజించువారు కాదుగదా! మీరు నమ్మిక యెలాగున?

శ్రీకం—మేము మీ పంక్తిలోఁ గూరుచుండి గూడదు కాని, భిన్నపంక్తిలోఁ గూరుచుండవచ్చును గాదా! అట్టిచో నిలువఁబడి చూచుటకు దచ్చేమి?

చంద్ర—ఇది కష్టమియ్యవారము కాని మఱియొకటికాదు. ఈ విషయమున మాకంటె దానిజాత్యైక్యములు కొందఱు నియమవంతులు. పోనిమ్ము! కాత్యాయని! నిన్ను ఏ సోదరుఁడును గలిసె యుచ్చట భుజింపుడుగాని పదార్థముల నిటఁ దెమ్ము.

కాత్యాయని—స్వామీ! మేమేల ముందుగా భోజనము చేయవలయును? ఈ దినమున మౌనతంత్రీగాఁ జుర్రతిథికాదా!

చంద్ర—అవును! మంచిది. పెద్దచిక్కువచ్చినదే! శ్రీకంఠదాసా! ఏమి చేయుదము?

శ్రీకం—కొట్టి యేటిసవలయునన్న మాట యక్కడలేదు. తంకనిశాస్త్రి చేతిలో నిచ్చిన నీయు నాపై రవంత త్రాగిన జాలును.

చంద్ర—అశ్విత్తులేవి? కాత్యాయన! నీవు బానిసలైన యుదకపాత్ర మిటులెప్పు.

కాత్య—(పోవును)

చంద్ర—సేనా! ఆ నావశ్యకముగు పనిని మాచే జేయించున్నావు కదా!

కాత్య—(ప్రవేశించి) స్వామీ! ఇదిగో జలకలశము.

చంద్ర—శంకరశాస్త్రి! నీవీకలశమును బట్టుకొని మీ యక్క చేతిలోఁ గొంచెము కొంచెముగా నీయుము—ఊరి! (దేవరాజు పోయును)

చంద్ర—కాత్యాయన! వుచ్చుకో. నీవాయస్వాహా (దేవరాజు మరలపోయును)

చంద్ర—నారాయణాస్వాహా! (కాత్యాయన వుచ్చుకొనును.)

(దేవరాజు మరల పోయును.)

చంద్ర—మాధవాయస్వాహా! (కాత్యాయన వుచ్చుకొనును)

చంద్ర—శ్రీకంఠదాసా! ఇంకననేనా?

శ్రీకం—స్వామీ! సంతోషమే! శ్రమకు మన్నింపవలెను. సమస్యారము పోవుచున్నాను.

చంద్ర—సరే;

శ్రీకం—(నిష్క్రమించును.)

కాత్య—అబ్బ—అబ్బ—ఇప్పటికైనది.

చంద్ర—ఆ! ఆయినది. రాజుతో సంగబంధము తెగుటయైనది. కృతఘ్నరా వృత్తి కారణమైనది. ఆసత్యప్రలాసమున కింకారాగ్నమైనది. ప్రశాంత జీవనమునకు బరశురావప్రీతియైనది. కపాలతనాటకమునకు బ్రహ్మరాగమైనది. ఇప్పటి కెంతయైనను నిరంకావలనన దంతకంఠ, అశ్మశము లెప్పువగనున్నది.

దేవ—అయ్యో! మంత్రభాగ్యుడైన నావలన విరాగిత తొందర కలిగినందులకు గడుఁ జింతిల్లుచున్నాను.

చంద్ర—దేవరాజా! విచారించుము. నీవు మాంసానికి రావలయునని రాలేదే? నిన్ను రమ్మని మేముపిలువలేదే? అందుచే నీతప్పేమున్నది! మాతప్పేమున్నది? ఎవ్వరును విచారించవలసిన పనిలేదు. కాని యిప్పుడీమాటలతో గాలము వృథాపోయియుండును. ఏకకించునండి ప్రేముగా నింకఁ బోవలసియున్నది. నిన్ను గాపాడుటకు నేనసత్యమాడితిని. రాక్షసమునకు, రాజునకు సమపాదము. నీవెటులైన శిఘ్రముగాఁ బోయి ప్రాణమును గాపాడుకొనుము. నీ ప్రాణసంరక్షణమైన తల

వార రాజవలస మాకుఁ బ్రాణాపాయమైనసఁగే; ప్రాదు వ్రంకవచ్చుచున్నది. మీయమ్మ పెట్టిన జేకో దయయించి భుజించి యామెయొద్ద నెలవుతీసుకొనిపోమ్ము. నేనింక స్నానమునకై పోవులయును. నీవు వెడలునప్పు డొక్కసారి నన్నుఁజూచి మఱిపోమ్ము.

జేవ—స్వామీ! ఆమాట చెప్పువలయునా! కాని తిరుగ నెప్పుడెచ్చట మనము కలిసికొందుము?

చంద్ర—తిరుగ నేల కలిసికొనవలయును?

జేవ—మృతిలోపునఁ దిరుగ మనము కలిసికొనుట సంగభవింపనే సంగభవింపదా ?

చంద్ర—ఈ లోవున గలిసికొనుటలెంత ? విడిపోవుటలెంత ? గాలిలోని రేణువులకంటె మనము ఘనులముకాము. నాయనా ! నేను పోవుదును. (నిష్క్రమించును.)

జేవ—ఆమ్మా ! మీ కటాక్షమువలన బ్రతికితిని. ఆయినను బ్రతికియుండిన సంకోషములేదు. నేను దండ్రీలేనివాడను. మీరును నాయనగారును నాయొద్దనుండి నా నేవ నంగీకరించి—

కాత్యాయన—జేవరాజా ! ఈమాటలేల ? పోనిమ్ము. ఆకలిఁ గొనియుంటివి. భుజింతువుగాని రమ్ము.

జేవ—(రసలో) శిశుముగ నడవదాఁబెట్టి తుదకెట్లులెన నారాష్ట్రమును జేరవలయును. అక్కడ రాష్ట్రగతి యెట్లున్నదో ! మారల్లిగారి నచ్చట విడిచివచ్చితిని. ఆమె యెట్లున్నదో ! ఎంతదురువనవచ్చెనో!

(ఇద్దఱు నిష్క్రమించురు)

ఇది ద్వితీయాంకము.

౩

పూర్ణిమ

తృతీయాంకము,

ప్రవేశము—మహారాజ్యము - కొండగుహ.

ప్రవేశము—పురుషకూపమున నున్న కారక, భీముడు, శత్రుంజయుడు, భైరవుడు, కేశవుండును నలుగురు దొంగలు, నడుచును గాలికేశ్వరివిగ్రహము.

భీము—బాబూ! మీకొప్పుకొనక తప్పదు.

భైర—భీమన్నా! ఒప్పుకోకపోవునెడల యీబుట్టి - యీవీర - యీబలపండు పెంకను పెంక. లోక్కనులోక్క, లాగివేయమెడల నాపేరు భైరవన్నగాదు కాని ఒట్టుపెట్టుకో.

శత్రు—కాడపండ్లు విజ్ఞిగవనుకో. ఎ. ఎ. (మెక్కిలి) ఆంలే. ఎ. ఎ. చెడఁ ద్రాగి, దొంగ, దొరల వారలెవండు వండాలుపెట్టు దొరగారికి. దొరగారనగా నెంతవారనున్నావు. కాళికమ్మగారి నుండునొనుటనుఁ దగినవాడు.

కేశ—నీ. తుంటిమీద లెంపలు వేసికో. కాళమ్మ అనగా మనబలిరాలంజెగొడుక! ఎక్కిర్చు వచ్చునట్లు చెప్పెద్రాగి తగుదునట్లు యని తగువునిదవచ్చినావా.

శత్రు—ఎ. ఎ (ముప్పిచే కేశపుం దెదరించు)

కార—మిత్రులారా! మీను నాయుదులగుల నయను సుగలించితిని. కాని నేను మీనుఁ బ్రభువుగా నుండుట కంగీకరింపను.

భీము—ఆదెగురుచేతనో? ఆదే నాతో మనవి చేసికోవలెనన్నమాట.

భైర—అసలబేమిటో, ఆసంగదగ్గమేమిటో, ఆవాకబేమిటో, ఆకర్యాప్తేమిటో, ఆరాకడేమిటో, ఆఁ. ఆఁ.

శత్రు—హా. ఉండరా. పెద్దవు బయలుదేలి నావు. ఎ. ఎ. కొమ్ము లేనుగులు వంటి ఖియాయువుకాదుగదా నా మోకాటంతలేవు. ధూ. శూరుడైనవాడు ద్రాగి నప్పుడుతప్ప మరెప్పుడు గోరు తెవనేకొడగు. పెట్టు వండాలుపెట్టు దొరగారికి. ఎ.ఎ.

కేశ—ఒరిభీమన్నా! నీవు, ఓరిభైరవన్నా నీవు, ఓరి శత్రుంజయు! నీవు, ఓరి కేశవన్నా! నేను, ఈఅయిదుగురము, యీపగియందో చేయవలసినదేమనగా మనదొర వ్రువినటిల్లుబడిమీయినాడు గనుక—ముగరుకనబడిన బాటసారిని కొల్లదొరగాఁ దేసికోవలెనని అయికొన్నాము గనుక—భీమన్నా! సరిగాఁజెప్పినానా? అది-అదిగో-అది-పాలిలొట్టెపోయినప్పుడు కొల్లెల్లాట్ట వచ్చినట్లు చెప్పవూసరిగిమాటచెప్పినానా? కాదన్నవానిని జూలిదీసికొని హా. హా. హా. (గట్టిగా నవ్వును)

కార—సోదరులారా! ఊరపండుడు. నేను మీనుఁ బ్రభుత్వ మొనర్చునీతిలొ లేను. గొప్ప యాపకలొ నున్నాను.

శత్రు—కల్లు దొరకలేదు కాబోలు. ఎ. ఎ.

శార—అది యేదో మీరు చెలువనక్కర్లేదు. నాకు నెలవిచ్చునెడల నేను ముందునకు బోవుదును. మీలో నొకరిని బ్రభునిగా చేసికొనుడు.

భీమ—ఆ. పప్పుడికనది కాదన్నమాట.

శార—గొర్రా! నీవేటిగొర్రుగా నున్నదెట్లు. ఏపాదాలతోదు. ఎంతటివిగా-
ఎంతోబాలుగా-అపాశముగ గంపసిడి గ్రొప్పెట్లు-అదే! హే. హే. హే. (నవ్వును)

శత్రు—గొర్రా! కడుపుండినప్పుడే అధికాగము. ఎ. ఎ. అయిదుపాయలకే
ఎ. ఎ. గ్రుడు లేలనేసి తొత్తుకొనుకా! ఘా. ఘా. నాకాలిక్రిందబలాయు. పెట్టు
దండాలు గొర్రాగారే.

శార—నాకడుపులో గలుగుకొనినది నిద్రానిమిద కూర్చుండుదును
ఎవరినైనా తేమాను. శ్రావన్నతేడాఖా హే. హే. హే. నేను నవ్వి నాననగా
నేడ్చినానన్నమాట.

శార—(తనలో) పీరుకన్న వదలునట్లులేదు. (ప్రకాశముగా) మిత్రులారా!
మీలోమీకు సస్య మిప్పుడు పడుచునట్లులేదు. మీరింకఁ ద్రాగిపొకునట్లు మీలో
గొన్ని పరివాక్యములుచెప్పి.—

శత్రు—అయితేవాక్యాలలో యేమైనాకలున్నదా? అది ముందుచెప్పు.

భీమ—గొర్రానోటికడుదారుదా. ఉక్కిరిబిక్కిరి కావలెదరా. గొర్రా! ఏమి
యేలాగునో ఆలాగునానీ. ఆనవచ్చినానిని బాపా.

శార—నాయనలారా! మీరింక ద్రాగుట మానినేయవలయును.

శార—మానవేముకిమాకీయి. త్రాగవచ్చి కాళిక్కు మూలమిదగొట్టిచెప్పు.
మీకిందంబు బద్ధిరానియెడల నేను-శ్రావన్న-నామట్టుననేను గొ ముడివిను వచ్చిన
తగువాతగాని మానిను.

శత్రు—ఒరీ పికిరిచెదమా! పికిరికిచెదయ్యా ముక్కచివు ఇంకొకలాడి
తెడు సలముండిగా ఘా. ఘా. దిద్దనట్లు. ఎ. ఎ. శేశాని కిస్తానట్టి.

శార—మీరు త్రాగకుటమాననియే! మీరు బ్రభువుగానుండుట కంగీకరింపు.

శార—గొర్రా! ఏవుమాడ త్రాగరా టయ్యా? నిన్ను వదన్నయెడల మాత్ర
మీనము గరిగివచ్చునట్టి గొరిగించి-అదే!

భీమ—గొప్పవారికీళ్లు పనికిరాదునా. నాకి కిరాబ్.

శత్రు—కిడుమకల్లులు కి కుపుమాటయేగాని నానవచ్చలేదురా. ఎ. ఎ. ఈత
కల్లు-ఒక్కగోలాయానిన యీతెకిల్లున్నదే దానినగు పాదా కావడి-ఎ. ఎ.
అన్నము దిన్నట్లేరా నలువసునలున నెంపొగిస్తావునానన కాదటరా. ప్రాణము
లేచిరావలెదరా.

శార—ఒక్కొక్కటి కొక్కరుని. ఒక్కొక్కకంటికొకమాపు. ఒక్కొక్క
బుదికొక కినివ్వము.

భీమ—ఒరీ ఊక్కిచీల్చి నాలుగొట్టరియెడల గాతెక్కువట్టి నొంగిదివలె

ప్రమాదము. ఈబాబు మనసుకొని. ఆయనకాళ్ళమీద కూచుండినాడు; భైరవన్నా!
ఏదీ! ఏవుకట్టినపదిముపాడు. శత్రుంజయా! ఏవేడుపారంభించు. కేశవన్నా! ఏవు నవ్వు.
నేను నోరు తెరిచుకొని యుందును.

శత్రు—ఏక్కిలితో ఏడుపును)

కేశ—(నవ్వును)

ఆందలు—(శారదకాళ్ళపైబడి) రక్షించు. రక్షించు.

శార—మీరు నాకాళ్ళపై బడివలదు. (తనలా) ఈదినమున మిగులబడితి
యుంటిని. ముందునగు బ్రయాణమై పోవలాలను. ఆందువలన నిచ్చటనేయుందును.
ఆదిగాక వీరుసన్న వదలరు. శేషటివలన బ్రతికియున్నయెడల నప్పటికైవ్యమేదో
చూరుకొనవచ్చును. (ప్రకాశముగా) మిత్రులారా! నేను మీపై బ్రభువుగా నిచ్చట
నుడుట కంగీకరించితిని. నేనుజెప్పినట్లు మీరు వినకతప్పను.

ఆందలు—ఓ. ఓ. సెబాస్. సెబాస్. (చప్పట్లు)

శార—కాని నాయుత్తమువచ్చినప్పుడు నేనుపోవుదును.

భీమ—దానినిమరేదో! ఇక్కడిటిలుగుకల్లు రుచిమగిన తరువాతమాత్రము
జీవాలతో ఏగుహదాటి పోగలవలయున్నా.

శార—నేను గొంచెములసియున్నాను. ఆచెట్టుక్రింద శయనించును. మిరిప్పడేమి
జేయుదురు.

కేశ—పదిమాంసమో, పిట్టమాంసమో కల్లులో సంజాకొనుటకు దీసికొని
వత్తుము. (శారద నిష్క్రమించును)

భీమ—ఈకోతన మనసు మంచి లాభము కలుగవలెనని కౌశికమ్మకు పదము
పాడవలెను. భైరవన్నకపి! ఏదీ ఏవుకట్టినకైతము గట్టిగ నేడ్వరా.

ఆందలు—(పాడుదురు)

పదము - నాదనామక్రియ - ఆది.

కరుణించుకాశమ్మతల్లి, మాకుగడుపులునిండగ గల్గిమ్మతల్లి॥కరుణి॥
చల్లగరక్షించుతల్లి, రాతిరిచల్లన్నముకంటెను చలువైనతల్లి॥కరుణి॥
పగవారిజంపుముతల్లి, మంచికోడికత్తికంటె పదనైనతల్లి॥కరుణి॥
బాటసారులతలగొట్టి, పెసాసారియించుచిల్లెలో పాండిత్యముమ్మ॥కరు॥
కవులలోపల భైరవన్న, కవిగట్టిననాముతాడికల్లువంటికవిత॥కరుణి॥
కౌశికమ్మతల్లిజయా. కల్లుకుండకూ జయా.

భీమ—అమ్మవారు ప్రత్యక్షజేశకరా. మిరిగలు వరుగా; పాట నోటివెంట
జైటపడునదికి బాటసారి కంటబడినాడురా; వహవా! అనిగో! ఆటు.

భైర—ఏదీ? ఏదీ?

భీష్మ—అదిగో గ్రుడ్డిపెద్దమ్మ—కడిమిచెట్టుక్రింద నిలువబడి యటునిటు చూచుచున్నాడు.

శీశ—సరి—సరి—ఇక్కడ జప్పుడు వలదు. నే నిక్కడ నుండును. మీరు తల గొర దిప్పునవల జూడు. ఓరి శత్రుంజయా! నీకు కైపు వదలినదా లేదా? కైపు న్నంతనేపు వేరికి వింకముండదునుమా—వానిని గట్టిగఁ బట్టుకొనవలెను.

శత్రు—అద్దే—ఇప్పటి కలుగలేదు మనుపటి కైపుసాగను లేదురా—ఒక్క సారి బుస్సువని దిగజారి పోవును—అదికాక కైపనునది సాగుబడిలో నున్నది.

భీష్మ—అదిగాక పైన చేతిలోఁ బడునదికి పిచ్చియే యెగిరిపోవునుగదా—కైపు లెక్కయేమి; కర్ణము చాతక యొక్కలెంపకాయ వాడు గొట్టుసరి కన్నికైపు బాధ యందును.

శత్రు—గూ—కైపు చుప్ప వాడెప్పుడు పిటికిపెద్దమ్మయని యొట్టుపెట్టుకో- నునను ముగ్గులమున్నాముఁ దా—ఒక్కఁడు లెంపకాయకొట్టు పేమి.

శీశ—అతఁడెట్లు వచ్చుచున్నాడు—మీరు పొందు. (ముగ్గులు నిష్క్రమింతురు)

(దేవరాజు బ్రాహ్మణవేషమునఁ బ్రవేశించును.)

దేవ—మహారణ్యమున నెన్నిపగయ్య తిరిగితిన్, యెన్నిరాత్రులు తిరిగితిన్ లెక్క లేకుండనున్నది. ఇచ్చటి సర్వభౌగము మిగులఁ బలుచనగా నున్నది—నేలపై గడ్డి యైన దట్టముగాలేదు—నీకదా—అచ్చటచ్చట మాడియున్నది. అదివి జంతువులు కూడ బహు విరిశముగా నున్నట్లున్నది. ఆహా!

గీ. నవ్యసుందర వృక్షముల్ | నటికివైచి

బహువిచిత్రపు జీవముల్ | భంగపఱచి

తనదుసౌఖ్యంబునకుఁ గొన్ని | తావులందు

చాతిపేరైన లేకుండఁ | జంచె నరుచు

పచ్చికలమిసమిసఁబట్టి | పసులజాడ

వృక్షసాంద్రత్యమును బట్టి | పక్షిజాడ

మేలునెలవులస్థితిఁబట్టి | మెకపుజాడ

పాడుదలఁబట్టి నరుజాడఁ | జాడఁదగును.

అగ్నిగాలినచోటైన | నంకురించు

కత్తివేటైనఁ జగురించు | గాని నరుడు

కాలిడినచోటు స్థిరముగాఁ | గాలిపోవు

స్వప్నసౌందర్యమారిక | శ్రేష్ఠుడతఁడు.

ఇదిగఁ జూచు యటులగా స్వభావరాజ్యలో సహజపండితాగ్రగణ్యుడు. వాములను పసికోవము, కొఁదెవులములను పసివ్రోవము, శాస్త్రాలములను లేని క్రొవ్యము,

నుడుములకులేని పట్టువల వానివన్నని. అదిగాక యన్ని బంతులనునుంచిన మాం యున్నది. హు—కల్యాణమున కావ్యములేని? కాటికపకములేని. హాతండ్రి! శార్వరాశి! నిపువరలోకమున కిదితి. నన్నును. నవంబరానిచ్చితినికావు. తల్లిగా నెట్లున్నాలో తెలియదు. హాహా! ఎంతచుగ్గిరివీరి!

శేశ—(ఎదుటఁ గట్టి భుజముమీదనుంచుకొని నిలుపఁబడును)

దేవ—ఓయయ్యా! నీవెవఁడు? మాటలాడివేని? నీవెవఁడు? ఎందులకు నాయుడనువచ్చినావు?

శేశ—నే నెవఁడనైన నీకేని? నీతో సుబంధమునకు రాజేను. మాకుఁ గావల సినది కాను—నీయొద్ద నేమిన్నతో బుద్ధిగలిగి యిటుపెట్టు—లేనియెంత నిదిగో కట్టి—గాడిదెనెవఁ జంపుటకుఁ జాలియున్నది.

దేవ—నాయనా! ఆడుగుండ నే నొకనికే గానీయవలసినవాడను. అడిగిన తరువాతనైన నీయడగినదికాదా! అందులో నీయనుగడినయెడల తలఁ బగులఁగొల్పెదనని బెదరించిన తరువాతనైన బెదరు లక్ష్యముచేసినను చేయకున్నను నీయనిలసినదేకా— కాని నీకీయఁ దగినది నాయుడనేమియులేదు. వ్యర్థాశుఁడవై నిపు మరలిపోవలసినచ్చెను గదా యని విచారించుచున్నాను. నీ పట్టు యలవాటులేని నానోటను లేదనుమాటను దిరుగననిపించకపొమ్ము.

శేశ—నీప్రాణములుచ్చుకొనకుండ నేను బోవువాడనుగాను. లేనిపోని వెల్లిచదు వులు చదువక—తెగపాగక—యున్నదేనో యీవలఁదెట్లు. ఇదిగో గడ—నీవంటివారితలల నెన్నోపాడిచేసినది. సిడుగుపాటునైన వెనుకపాటున్నదికాని దీనికెందులేదు—ఒక్క వ్రేటు పడునారు తునుకలు. హ. హ. (కట్టితిప్పును)

దేవ—(వచ్చుచు) నావంటివారి తలలనెన్నో పాడిచేసినదంటిని. ఆసత్యము— నీవంటివానితలను నేనుగొట్టియుండలేదు. నావంటివాని తలను నీవుగొట్టియుండవు. నేని పోనిమాటలాడక నీదారిని నీవుపొమ్ము.

శేశ—నే తిమిడగుడ ఆక్కడపెట్టు—తోడుగుకొన్న ఆంగగని ఆక్కడపెట్టు— అదిగో—అదిగో—లేదు లేదు నీవయ్యపు లదచెదవా—దొంగమాటలాడెదవా— వ్రేలిని బంగారపురుట్టున్నదే పీసియిచ్చెదవా చంపనా? (కట్టియెత్తును.)

దేవ—ఈయుంగరము నాదికాదు. నేనీయడగినది నాయుడ నేదియు లేదంటిని. నే నసత్యమాడలేదు.

శేశ—(దేవరాజు చేయిపట్టుకొని యుంగరమునుగొనఁబోవును)

దేవ—పో. పో. దూరముగఁబో—బ్రతికియుండుట కిష్టము లేదాదామి?

శేశ—నానుగాదు—నీకు ఇకఁజూపు. (కట్టియెత్తి నెత్తినివేట్టును)

దేవ—(తప్పించుకొని, కట్టిలాగుకొని) నీ చొక్కడపు నన్నుఁ గొట్టఁజాలవు.

నీ కట్టి నీకచ్చెదను. ఇప్పుడైన బుద్ధిగలిగి పొమ్ము.

శేశ—(ఈలవేయును)

దేవ—నీవారిని బిలుచుచున్నావా?

శేష—సిలువకమానుడునా—నిన్ను ముక్కలక్రిందఁ గోయింపకూరవందునా—
కట్టలాగుకొంటివా—హూ—హూ (అని మీదికివచ్చును.)

(భీమన్న, భైరవన్న ప్రవేశింతురు.)

శేష—ఓహో! ఏవు జుట్టుచుట్టుకొని గుంజు—ఏవు గుండెలలోఁగొడు. చూచెదకేమి?

భీమ—(ఆవహించి) శేషవన్నా! రాకడయ్యమైన నెదురెత్తుగావచ్చినదాయేమి?
కొంచెము పకడుగా నున్నట్లున్నదేమి?

భైర—(ఆవహించి) అసలు నాకువిశదమైనదికాదు—బాపనవాని కీనిలబాటేమి?
ఈమొరాయింపేమి? ఈ దింకమేమి? నాకు సర్వోపాముగా నున్నది. కత్తిగాని
చిన్న తుపాకిగాని చొక్కాచాటున లేదుగదా—కొంచెము నిదానితము.

శేష—(ఆప) భీ—పిటికివందా—ఏకట్ట నాకిమ్ము—(భైరవన్న కట్టఁదీసికొనును)

దేవ—అదిగో నన్ను గొట్టుటకుఁ గాబోలు కట్టఁదీసికొనుచున్నావు. నామాట
విని కొట్టవను—ఏవు కొట్టినయెడలఁ దిరుగ నిన్ను గొట్టవలసి వచ్చును. అది నాకీష్టము
గాదు—దురభ్యాసముననో, కడుపు కష్టపర్తిచేతనో మీఠివృత్తవలంబించినారు. న్యాయ
మైన జీవన మున్నయెడల మీరిట్టి పోయమైన పనినిఁ జేయరు.

భైర—లేమ్మోదా! ఏవు మాటలాడవ నేను మాటలాడెదను—అయ్యో! దొంగ
వృత్తి ఏచనుచున్నావు. దొంగవృత్తి ఘనము గాబోలు. మేమొక్కనిసాక్షే హరింతుము
గాని దొరలు—బాబులు—నిత్యేపరాయలు—ప్రజలందఱు ధనమొక్కమాత్రే హరిం
తురు. మేమొక్కనికొంపఁ గాల్చునదికి దొరలు శతాలు బూడిచెజేయుదురు—మేమొ
క్కనిగొంతుక నొప్పునదికి జాతుల జాతుల గొంతుకలన్నియు దొరలు నొప్పుదురు.
దొరల దొంగతనాలముందు మాదొంగతనాలెంత! న్యాయమైన జీవనముట!—దొంగ
తనమే న్యాయము—ప్రసంగివు దొంగతనము దొంగతనపు బాలిమాలముగాఁ దిరుగు
చున్నది. హే—హే—హే. (ఆప) శేషవన్నా! నీకాఁ జెప్పినానా—తూలేమిలేదుగదా—
కైపు దిగినతరువాతమాత్రము బుట్టుగుంజునకు నాకవిత్వమునకు భేదము బ్రహ్మ దేవుఁడు
తీయలేడు.

శేష—(ఆప) బుట్టులపగులుటవసిదముగానుండి మొత్తుకొనుచుండఁగా బుట్టుగుంజు
కవిత్వముని యేదైనవేమిగా, ఏకవిత్వము కాల్పింపను (ప్రకౌశముగా) అయ్యో! మమ్ము
తప్పించుకొనిపోవుట ఏతరముకాదు. నిన్ను బట్టించిన బ్రహ్మదేవుని తరముకాదు—
తెగసాగక యాయుంగర మిక్కడపెట్టు—పెట్టు ఏక్కనుననుండి—పెట్టుననగాను.
(మీదికి వచ్చును)

దేవ—అక్కడనే యును. ఈయుంగరము మాగురువుగారిది. నాప్రాణములు
దీసికొనవలెడి దీనిని మీరు తీసికొనలేరు.

భైర—అంతకంటె నేమియు సాత్తులేకుండ నేల ప్రయాణమైతివని పొడుపాడు.
వట్టిచేతు లాడించుకొని వచ్చినయెడల మాపరిపాల మర్యాద లెట్లుజరుగుననుకొంటివి?
మా కేమి మర్కా, మాన్యాల? పదిమందీ బాటసారుల సంచిములుపైనఁగాని యొక్క

పూట సాపాటులేకుకదా? మేమేమి పస్తుండుమనుకొంటివా? భాగ్యవంతులవలె
మా కేమి తినలేని కోరికలుకొన్నావా?

కేశ—అయ్యంగర మిచ్చెదవా లేదా? ఇదిగో వేయుచున్నాను. (కట్టెత్రిప్పను)

భీమ—చూచెదవేమి, కాని!

కేశ—(దేవరాజు నెత్తిపైఁ గొట్టును.)

దేవ—(తనకట్టెచే నాదెట్ని నావుకొనును.) మఱియొకసారి నెప్పుడున్నాను.
మీరు బుద్ధిగలిగి పొందు. మీరు భవమిచ్చి సంతోషపెట్టలేకపోయితినని విచారించుచున్న
నన్ను మిమ్ము హింసించునట్లుకూడఁ జేసికొనవలెను.

భీమ—నీ విచ్చుట, మేము వుద్యుక్తము! మే మేమి బాపనముండా కొడు
కుల మనుకొన్నావా? జబ్బద నీని ముచ్చుకొందుము. తమ్ముడా! హా!

కేశ—భైర—(కలిసి దేవరాజుపైఁ బడుదురు.)

దేవ—(వారినిద్దఱును చెరియొక గ్రుద్దుగ్రుద్ది, నేలబడఁగొట్టును.)

భీమ—కేశ—హా! హా! (నేలవ్రాలుదురు.)

భైర—(తనలో) అయ్యా! దున్నపోతులవంటి ముగ్ధకొడుకులు నేలబడినారు.
నేనొక్కడ నేమిచేయఁగలను, ఆయెక్కిశ్చత్రాత్మకొడు కక్కడఁ గనబడదే!

దేవ—అబ్బీ! నీ కేమియు భయములేదు. వారు చచ్చిపోలేదు. మీరు హాని
చేయుటకు వచ్చినవాడను గాను. మీ వలన హాని బొందువాడను గాను. నే నడిగిన
యంశములు మాత్రము సరిగా నీవు చెప్పకుండినయెడల నీప్రాణములు దక్కవు. నీవంతకు
ముందు దొంగతనముని దొరతనముని పంచి యుపన్యాస మిచ్చితివి. నీవు బుద్ధిమంతుఁ
డవు. ఇచ్చటికి భట్టిసలమువారిరాజ్య మెంతమారమున నున్నది?

భైర—దాదావుగాఁ బదియారుడల చూఁమున్నది. నీ పక్కడనుఁ బోవల
యునా యేమి?

దేవ—అవును.

భైర—అక్కడి కిప్పుడెందులకు? ఆరాజు, రాజుకొడుకు పెండ్లికి పరాహుళ
మునకుఁ బోయినారు. అక్కడనుఁ బోయిన యెడల నేమైన దొరకఁగలరు. ఏవో
కొన్ని కింపదంతు లున్నవికాని, అవి నిజమని నేను నమ్మును.

దేవ—మీరున్న యీస్థలము భట్టిరాజ్యములొనిదా? పరాహుళపు రాజ్యము
లొనిదా?

భైర—దేనిలోనిది కాదు. ఇది మా సాంఠరాజ్యము. మమ్ము నొక్కివేయ
వలయునని యెన్ని రాజ్యాలవారో తండ్రిలు పడినారు. మేము వారి కందలేను.

దేవ—(తనలో) ఇట్టి దొంగలున్నారని నేను కర్తాకర్తకగ వినియుంటిని.
(ప్రకాశము) అబ్బీ! సాంఠరాజ్యమనఁగ నానుఁ చెలియలేదు.

భైర—మాకును రాజు, కోట, పండులు, పండితులు, పక్కలు, సంగీతపాట
కులు, కవులు, గాడిదలు, కాలికమ్మ, కల్లుపాక, అన్నియు నున్నవి. అన్ని వ్యవహా
రాలు, క్రమము తప్పవ యన్నమాటకాని జరుగుచునే యున్నవి. ఎక్కడికిఁ బిన్నకు

జిన్న, పెద్దవఁదెద్ద, గణపంచక్రము దిగినదే, రాట్నపురాశ్రమము తిరిగినదే! ఆదిచక్రమే! యిది చక్రమే. అలాగే గౌరవానికి, మర్యాదకు నన్ని రాజ్యము లొకటే?

దేవ—అబ్బీ! నివు చదువుకొంటివా?

భైర—చదువుకొన్నయెడలఁ గవిత్వములూ పెండులకుఁ దగుదును? మాలోఁ గొందఱు చదువువచ్చినవారున్నారు. కాని యందఱుమగవారు. ఆడుపురుగునైన జేగ నీయలేదు. వారితో బాధలు పడలేక—

దేవ—మీరందఱు కొందఱున్నారు?

భైర—రాదాపుగా నాలుగువఱల జనమున్నాము. అయ్యా! నేను జెప్పిన మాటలు వారికి విసఁబడి యుండవుకదా?

దేవ—విసఁబడవు. నివు చెప్పినట్లు వారితో నేను జెప్పను. నీ కాసందేహ మక్కఱలేదు.

భైర—నిన్నుఁ జూడగానే కవిత్వపుఁ బనిచేత మీ గొప్పతనమును గనిపెట్టినాను.

దేవ—(తనలో) నే నొక్కడను. మీ రనేకులున్నారు. సహత్యకు సందేహించువారుకారు. ఇంకను మారాజ్యము పదియామడ యున్నదట! కష్టమొచ్చినవారి యామడ సుకుమారికి రెండామడలు. ఇదివరకే నిక్కిలి యలసియున్నాను. కావునఁ గలహము మాని వీటికి పశుడనై వీరి రాజానుజూచి యాతనియొక నొక్క గుఱ్ఱమునడిగి పుచ్చుకొని మా యూరు చేరవలెను. (ప్రకాశముగా) అబ్బీ! ఆసంఘంలోని నీమ దోసిటితోఁ దెచ్చి వారి మొగమునఁ జలుము.

భైర—(అటు చేయును)

భీమ—కేశ—(లేతురు.)

భైర—(వచ్చి పట్టుకొని) నాయనలారా! తొందరలేదు. ఒక్కనిముసము సంబాలించుకొనుడు.

కేశ—పెద్దమ్మ! నివొక్క వేటు వేయలేకపోయినావా? ఇంతసేపు బ్రతికి యుండి నీ వేమి యేడ్చుచున్నావు? ఆకల్లుతిత్తిగాడిదెలాడు కిక్కి?

భీమ—మనము ముగ్గురము మోటుట్రోవుగా మీదఁబడుదము. ఉ—కాని—ఉ—కాని.

భీమ—భైర—కేశ—జయ! కాలికమ్మతల్లీ! జయగురమ్మతల్లీ!

(దేవరాజు మీదఁ బడుదురు.)

దేవ—ఇదిగో నాచేతికట్టి నావల బాంబై చెదను. మీరునన్ను గొట్టుకుడు. పశుడైనవాని నేలకొట్టుదురు.

భీమ—ఈ బుద్ధి వెనుకనే యేలరామాడదు! (కొట్టును.)

కేశ—హు—ఏమనుకొంటివో? పిడుగులు గురిపించును. కొండలు పిరిడిచేయుదును. (గ్రుడ్డును)

భీమ—కట్టు. చేతులు విడిచికట్టు. (దేవరాజు భుజములు కట్టివేయుదురు)

దేవ—సరే; కట్టితిరి. బాగుగనే యున్నది. ఇటుపిమ్మట నన్నేను చేయదలచినారు.

తేజ—కాళికమ్మవ బలి నిచ్చెదము.

భీమ—సెబాస్ ! మనకు గ్రాత్రరాజు వచ్చినందుల వత్సవముగా నుండును.

దేవ—(తనలో) గుఱ్ఱమును, దానిజూపువాని నొకనిని వీరిరాజు నడుగదలచి వీరికిట్లు బుద్ధిపూర్వకముగా జక్కఁకొంటిని. ఇది బుద్ధిలేని పనియేమో ! గుఱ్ఱములేవన్న యెడలఁ గుంటుకొనుచునో దేవుకొనుచునో యెప్పుటితో యొకప్పుటి కిట్లు చేరుకొందునుగాని గుఱ్ఱముకొని కిట్లు జేయుటవలన బ్రాణమునకే మోసము వచ్చునేమో ! ప్రాణము పోయినయెడలఁ దగ్గడిగారియొద్ద నెట్లు నిర్వహించుకొనఁగలను. అయినను ఆత్మగర్వ రాజు మొలను బాపన్నరిగరా? పోనీ, వీరికి జక్కమండ బోవలెనన్న నాతరముకాదే? ఎంతసేపని యెందఱోలోనని పోరాడఁగలను. ఎన్నిరోజులనుండి నిద్రాహారములు లేనో యెఱుఁగను. ఇట్టి స్థితిలో ని లెక్కగ నేమిచేయవలసినది ? ఏమో ?

గీ. మంచిచెడ్డలఁ గొంతయో ! జించి యేదో

పద్ధతినిబూని భాగ్యదే ! వత్తుఁడుదకు

వదలవలెఁగాని యెపు డదే ! పనిగ మెదను

చింపుకొని త్రొక్కులాటలఁ ! బెందఁదగునె

ఏదియెటువచ్చునో బుద్ధి ! తెలుకపనునె

ఎఱిఁగియుండియు సట్లను ! ప్రింపఁదరమె

ఎఱుఁగుదుము మంచిదెదో యాచ ! రించినామె

ఎఱుఁగుదుము చెడ్డదెదో తృజి ! యించినామె

అంతిపురిఁ బెండ్లికొడు కేడ ! నడిచి నిప్పు

డిచటికాల్కి వేటపోఁ ! లేడ నకట

వింతభాగ్యదేవతగంగ ! వెఱ్ఱులందు

సుడిఁబడుచుఁ గొట్టుకొనిపోవు ! బుడమియంత.

భీమ—పక. పక. అమ్మవారిగుడికి—(లాగును)

(నేపథ్యమున)

నేను రావించినే యమ్మవారిగుడికా— (శత్రురాజయుడు ప్రవేశించును.)

భీమ—ఒరే ఏ గొంతుక గొయ్యి—ఇ తమం తెక్కడనుగిది?

శత్రు—ఒకనిమీఁద ముగ్గులు కలియఁబడుటయే మగతనమునకుఁ గానిపనియై నప్పుడు నేనుగూడ నేమొగము పెట్టుకొని రావలసినది! చాలు—చాలు—ఈమాత్రపుబని కంతగొంతకొంటిరి.

తేజ—సరే! మామ శౌర్యములేదు. పోనీ; కాని, నిపు ముందుగాఁ బరుగెత్తి

మనరాజానొద్దనుబోయి “శార్దూముగల బాటసారి యొకడు దొరకినాడు; బ్రాహ్మణుడువలె నున్నాడు. ఆతనిని బట్టకొనుట మిగులఁ గష్టమైనది. కాళికమ్మవారి కాతనిని బలియిచ్చుటకు నిశ్చయించుకొన్నాము. మీరెవరు కావలెను” అనిఁ జెప్పి సెలవిచ్చినట్లు లేదన నానవాలు తెచ్చు—పొమ్ము—(శత్రుంజయుడు నిష్క్రమించును)

భీమ—ఇదిగో! మేమిలాపల నితనిని గుడియొడవఁ దీసికొని పోవుదుము—
అక్కడ నీవు మమ్ము గలిసికొనుము. వినబడినదా?

(నేపథ్యమున) అదే!

కేశ—(అప) భీమన్నా! భైరవన్నా! ఒక్కనిని బట్టకొనుటకు ముగ్ధులను జూపు తెగవులైనవి. అందులూ బ్రాహ్మణుని బట్టకొనలేకపోవుట వంశానికంతవలె నప్రతిష్ఠకారా—ఈకలుమూలమున మనమిటుపాడైమినుమా, మానినయెడలమంచిదేమో.

భీమ—(అప, భైరవునితో) ఏవేమి యాలోచించుచున్నట్లున్నావు!

భైర—(అప) బలికంట గాలపుసిడియాడినయెడల కవిత్వమున నెక్కువంగుగా నుండునేమో యని చూచుచున్నాను—అదిగో! అమ్మవారిగుడి—జయా — కాళికమ్మ తల్లికి జయా—

(తెరయెత్తగ వెనుక కాళికమ్మ గుడి.)

అందఱు—జయా, కాళికమ్మన జయా—

భీమ—బలిపోతుననుఁ బూలదగడలుగట్టి పసపురాయుము.

కేశ—(అట్లు చేయును)

భీమ—భైరవన్నా! నీవు వేటకత్తిని చాచుకొనిమీద నూరి రివంత పసపును, గుండునును దానిమీఁదఁ బూజచేయుము.

భైర—(అట్లుచేయును)

భీమ—బాపనయ్యా! ఈ కొతిమీద నమ్మవారివంకి మొగము పెట్టుకొని కూర్చుండుము.

భైర—(అట్లు చేయును)

భైర—సోదరులారా! ఇతనిని జంపినందువలన మనకు లాభమేమి?

కేశ—నీవు కవిత్వము చెప్పినందువలన మాకు లాభమేమి?

భైర—మీకు లాభము లేకపోయినను లోకమునకు ముందు లాభించును. ఆసంగతి నాకుఁ దెలియునులే. దానికి దీనికి సాటి నచ్చితివేమి? బాపనయ్యా! ఒక్కమాట. ఈయుంగరముకొనుటగదా యంతతగవు. అది మాకిచ్చి ఏకార నీవు పోరాడటయ్యా?

భీమ—నే నిప్పుడిచ్చుట యెందులకు? నాతల తెగనతరువాత మీరే తీసికొనవచ్చును. ఇంతలోఁ దొండదయే?

కేశ—చూచిపోవటం—లేరాకత్తి—(కత్తిపుచ్చుకొనును)

భీమ—నిన్నుఁ జంపుటకు మీరాజులెవరే? అదిరావచ్చుఁ గత్తియె తినయెడల మీ ముగ్ధులను—మోపుమో నినంతలో ఏకత్తితోడనే నలంకరము జాగ్రత్త.

శత్రుం—(ప్రవేశించును) ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. ఆగుడని రాజుగారు మనవి చేయుచున్నారు.

భీమ—నీ మొగము! నెలవిచ్చినా రసరా.

కేశ—అయినను రమ్మని చెప్పితివాడేమి? బలికాలమందు రాజుగారు వచ్చుట యాచారములేజే—నాని నెలపు మాత్రమే యాచారముకదా!

శత్రుం—త్రొత్తరాజుగనుక మొదట నన్నియు స్వయముగానే చూడుకొనవలయునని జేపులాడుచున్నాడు.

జేప—

సీ. మహిషస్వరూపోగ్రా • మాంసభోజనరక్త

జాతప్రపాన సం • ప్రీత, మాత ?

జ్వాలాసముజ్జ్వల • చ్చండనేత్రత్రయా

భీకరవదన సం • స్థిత, మాత !

ప్రబలదంష్ట్రాంకుర • బహుళసౌదామనీ

పుష్కలగాత్రజీ • మూత, మాత !

ప్రమథాధిపతితాండ • వ ప్రపోషక ఘోర

సౌరసంగీతని • స్థిత, మాత !

శీతభూధరరాజ సం • భూత, మాత !

ఘనదయాపుష్ప భక్త సం • ఘాత, మాత !

క్షత్రసుతశౌర్యరక్షణ • భ్యూత, మాత !

చాహి మాంచాహి పాహిమాం • పాహి పాహి.

(శారవ ప్రవేశించును)

శార—(తీవ్రముగా) ఆఁ ఆఁ, ఎవరది? ఎవరది? ఎవరిచాకంకధ్వని? భటులారా! మీరు దూరముగఁ బొందు. (వారు నిష్క్రమింతురు)

నాయనా! జేపరాజా! ఏమి? ఒక్కడవేపచ్చిలివేమి? ఆయ్యా! ఆయ్యా—(గడ్డము పైకెత్తిపట్టుకొని) నాయనా చూటలాడవేమి? మీరండ్రాగారే? నాయనా! ఆటు కన్నీరు పెట్టుకొందువేమి? మీనాయనగారు శుభముగా లేరా? ఏమిమునిగిన టోయి నాయనా! (ఏడ్చును.)

జేప—అమ్మా—అమ్మా (ఏడ్చును)

శార—హా ప్రాణనాథా—(మూర్ఛిల్లిపడును.)

జేప—హా తండ్రీ!—హా సుగుణసముద్రా!—హా అదిత్యప్రతాపా! హూ—హూ—మోసముచేసి న్నా పాపాత్ముడు హరింపఁగలిగెనుగాని బహిరంగయుద్ధమున నిన్నెవ్వఁడు తాకఁగలడు.

కాక—(తలయెత్తి) ఏమంటివి? ఏమంటివి? మోసమా? ఈ ప్రాణనాథా! నిన్నుగూర్చి యెంతమాట వినుటకు బ్రదికియుంటిని. ఈ! పరమేశ్వరా!

'తిరుగ నేల వ్రాలును.)

జేప—అమ్మా!—అక్కానీలుము—తల్లీ!—అక్కానీలుము.

కాక—నాయనా! మోసమంటివి. నాప్రాణములు పోకమును పామోసమున కేమికారణమో నాచెవినివై చెడదా?

జేప—మోసమునకుఁ గారణము నేనే. నా మాయపెండ్లియే యాతనిమరణమును దెచ్చెను. పెండ్లి పెండ్లియని ముగ్గుట్లు వీలిపించి యా కటికవాఁ డందఱగొంతును కోయించినాఁడు. ప్రాణములు దక్కించుకొనక తప్పదని బలారాక్షరమునఁ దండ్రెగారి చేత సంఘమరణశాలనుండి పెక్కి ద్రోసివేయఁబడి యొక బ్రాహ్మణగృహమును బ్రవేశించి బ్రాహ్మణవేషమును ధరించి యాదంపతులచేఁ బుత్రునివలె నాదరింపఁబడి స్వరాష్ట్రమునకుఁ బోవలయునని యెంచి యిట్లువచ్చుచుండఁగా, అమ్మా! అమ్మా! ఏవేమి చేపుబోవుదున్నావు?

కాక—నీతండ్రిగారచ్చట మోసమున నెట్లు హరింపఁబడిరో ఏ రాష్ట్రముగూడ నిచ్చట నట్లే హరింపఁబడినది నాయనా.

జేప—రాష్ట్రముగూడఁ బోయినదా? పోనీ, యేమిచేయఁగలము! తండ్రిగారి కంటే నది యెక్కువది కాదుగదా! బ్రతికియుండినయెడలఁ దిరిగి రాష్ట్రము రావచ్చును గాని తండ్రిగారు వత్తురా? పెండ్లి వంశవృద్ధికి యుండ నామ వంశనాశమునకైనది. కాని నారాజ్య మెట్లుపహరింపఁబడినది?

కాక—ఆ దిష్టమాలిన పెండ్లి రాత్రియే నాయనా! కోరిన ముట్టడిచెంచి నిదురించుచున్న సేనాధిపతుల నాచందాలుఁజేచింపించినాఁడు. నేను నొక్కరాసియును వ్రుక్షవేషములతో గుఱ్ఱములెక్కి పారిపోయితిని. దానియు గుఱ్ఱములు దారిలో మృతివంచెను. నే నీ యుదయముననే యిటకుఁ జేరితిని. అక్కడ భర్తగారు పరలోక గతులు కాగా నిక్కడ స్వరాష్ట్రము శత్రువులపాలుకాగాఁ గన్నకొడుకును గారికట బలినిచ్చుటకై దొంగలకు నేనిట్లు ప్రభుత్వ మేడ్చుచున్నానురా తండ్రి.

(ఏడ్చి మూర్ఛిల్లును)

జేప—అమ్మా! నిమననిమనమునకు మూర్ఛిల్లి కొయ్యఁబారుచున్నావు. అమ్మా—అమ్మా—పలుకవేమి? (తనలో) మాయముగా రీమఃఖిమువలన మృతికొందుట నిశ్చయము—నేనింకఁ దల్లిలేనివాఁడనుగూడఁ గావలసియున్నది. దానిలోఁ గష్టపూర్తియగునో మఱి యింక నేమైన నున్నదో—ఇక నేను జావలయునుగాని చావఁ దగినవారు నాకింక నెవ్వరున్నారు. ఆంతఃపురములో హంసకూలికాఠేల్పుమున దాని కాపరామర్శితపాదజలజయగురుఁ బవరింపవలసినరాజ్ఞీమణి నటడవిలో దొంగలకోతలో ననాధయై నేలపైబడి యున్నది. సుఖపెట్టవలసిన నింత వయస్సుగల కొడుకునైన నేను బ్రతికియుండఁగానే యీమె కీదురవస్థ వచ్చినది. హా—హాలేవిధి—నీచర్యలకట్టెమున్నది. ఏవొకదారి, పద్ధతి ననుసరించిపోయెదనా—కాక నిరంకుశప్రభుఁడను నాశేషుని పంజెవు

వ్రేటుగా వెట్టివానిచేతి నిసరుగాఁ బోయెదవా—హా! యివంతుఁడా! ఈమె క్షత్రియకాంతగదా—మహాభీమానధనకదా—ఎండక న్నెఱుంగనికదా—అట్టిగూఁచిహారాల్ని పరహత్య వృత్తిగాఁగల దొంగలపడుమను మహాద్రావుడుగఁగమునఁ బాపవైచితివే—ఈమె యొక తప్పుఁ గనిపెట్టి బాటుచేసితివి! ఇంత యధిపతియైన నీడొండలఁచినవాడవు ముందంతయామెగా నేల స్పృశించెను? ఆచరియ్యనప్పుడు, నీడొండలపప్పుడు, కాసంత వంశగౌరవమును బాడనక్కఱలేదా. సామాన్యజన్మమున్బట్టెడల భూలోకరాజులే యట్లు చూతులే—నీడొండల పక్షి యసంకల్పచర్యచగునా—నీ. నీ. చప్పుటాహము లలోఁబడుదున్నాను కాబోలు—ఇట్టిలల్లిని, నిట్టిపుల్లని నిచ్చున నన్యవ్యాఖ్యానము నను సమావేశమొనర్చిన సమాజముగఁ గనికొనుడుకదా. నీడొండలకదా. అతఁడేమి యూహించెనో. కాని (ప్రకాశముగా) ఆమ్మా—ఆమ్మా—కొంత వెమూనిడిల్లుము.

కార—కొంతయెగానేమి, పూర్తిగనే యూడిల్లుము నాయనా!

దేవ—(గడ్డముపట్టుకొని) తల్లీ! చెప్పినమాట విని యూనిడిల్లుము. నిప్పు కంట నీరు బెట్టుకొనుచుండెగా నేను బాడలేను. నాకడుపు దహించుకొని పోవుచున్నది. నాబాధను నివృత్తిచేయుటకైన నీను నిచారింపవలదు.

కార—నాయనా! ఏవలెగఁ జెప్పునక్కోలేదు—నేనీకడ గన్పిరు పెట్టుకొన నులే. మినాయనగా రవసానదశలో ఏకేమైన నానతిచ్చిరా?

దేవ—రెండ్రాజు లిచ్చినారు—మొదటిది వరాహరాజు హృదయచక్రముతోఁ దనకుఁ దప్పరామిమ్మని—రెండవది తల్లిగారిని భక్తితోఁ బూజించుచుండవలెనని.

కార—ఆరాబాధము నివేట్లు చంపఁదలంచితివి?

దేవ—నారాష్ట్రమున్నదికదా; ఆక్కడనుఁబోయి యెట్లో ప్రయత్నము చేయ వలయునని యూహించితిని. అదిపూడఁ బోయినదని యిప్పుడు తెలియుటచేత మనస్సు మెపానునందు సముద్రమధ్యమందలి యొడవలె—

కార—నాయనా! ఇంతనిరుపాధిగుడవైన నీ పత కాగ్నిపెట్టినప్పులవు! శత్రుమారణము మితండ్రిగారి కభిమతమైనను భగవంతుని కనిష్ఠమైనట్లు ప్రస్తుతస్థితి పలనఁ దెలియుచున్నది. పోనీ—నాయనా! ఈగత్తానవృత్తినివదిలి సత్యకయాశోచములు గలిగి బ్రాహ్మణవృత్తినిఁ బ్రచ్ఛన్నముగ నవలంబించి—

దేవ—ఆమ్మా—ఆమ్మా.

కార—క్షత్రియకాంతనైన నేని ట్టనఁగూడదని యెఱుంగుదును. అందులో మితండ్రిగారి కర్మదారనైన నేనిట్లు బొత్తిగా ననఁగూడదు. కాని నిప్రమాణాక్కండవు. నీవైన బ్రహ్మచారివిగా నున్నావు. ఏమ వివాహమైన నయియుండినయెడల నేనిట్లు దాననుగాను.

దేవ—ఆమ్మా! శత్రుమారణమొనర్చి తండ్రిగారి ఋణమును తీర్చినవీమ్మట నియిష్టానుసారముగాఁ బ్రవృత్తిమగు బ్రాహ్మణవృత్తి నవలంబించెదనులే.

కార—బ్రాహ్మణవృత్తియని దీనకుదుమా? నే నేలపలుకవలసివచ్చినదనఁగ నిన్ను గంభమునధరించి యుండఁనప్పుడు నవమమానమున రాత్రి నొకమహాపురుషుఁడవు,

శంకరదేవుడని నేననుకొంటిని. స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి, అమ్మా ! ఏగర్భమున నున్నవాడు బ్రాహ్మణాచారము నవలంబించును. అని చెప్పినాడు—ఇప్పటి ఏ బ్రాహ్మణవేషమును జూడఁగానే నాకీపూర్వస్మృతికలిగినది. ఏకేల చెప్పవలయునని యింతసేపూరవంటిని. కాని యెందులకైన మంచిజేమాయని చెప్పితిని.

దేవ—నన్ను బోషించిన బ్రాహ్మణంపతులయొద్ద నెలపు తీసికొనినప్పు డాబ్రాహ్మణుడు నాతోనేమి చెప్పినో విందువా ?

శార—అపశ్యము.

దేవ—ఏవు త్కత్రియుడవైనను నాభాగ్య ఏమి యజ్ఞోపవీతధారణ మొనరించి నాదర్శముడియుంగరము ఏచేతనుంచి ఏమి బ్రాహ్మణత్వ మిచ్చించినది. ఏచేతిఏగముఁ గూడఁ ద్రాగినది. ఏవు మామఁ బుత్రుడవు. ఆపశ్యశను ఏకామయిచ్చిన బ్రాహ్మణత్వమును—ఆసత్యమాడి ఏమి నేన సిగపఱచిన బ్రాహ్మణత్వమును—ఏవు కాపాడు కొనుము! అని బ్రాహ్మణుడు చెప్పెను. బ్రాహ్మణుడవైయుండి శత్రుమారణ మెట్లు చేయఁగలనని వారినడిగితిని. త్కత్రియొచితవ్యాపారములన్నియుఁ జేసికొనుము. బ్రాహ్మణ వేషమునమాత్రముండుము.

శార—అందుల కంగీకరించితివికద !

దేవ—అ.

శార—నాయనా! మంచివనిఁ జేసితివి. ప్రాణదాతయగు నామహానుభావునియొజ్జ నిర్వర్తింపఁబడునుగాక—నతే యింక ఏమిచేయ దలంచితివి?

దేవ—మితల్లిగారిని భక్తితోఁ బూజింపవలయునని మాతండ్రిగారిచ్చిన తెండవ యొజ్జను దలఁచాల్పుటకంటె నిఁకఁజేయఁదగినదిలేదు.

శార—నాయనా ! బుద్ధిమంతుడవైన ఏ వెప్పు డట్లు చేయుదునే యున్నావు. నేనడిగినదికాదు. ఇంక శత్రుహత్యకు ముందు కార్యమేది యూహించితివని యడిగితిని.

దేవ—ఒకటి తెండు పూటలలో నాలోచించి మనవిచేసెదను.

శార—అట్లుకాదు నాయనా—నామఁ దొందరగానున్నది. నేను జెప్పినదోచిను. ఇక్కడ రొంగలు దాదాపుగా నాలుగువందలవఱకు వున్నారు. వీరు దృఢశరీరులు—బలాఢ్యులు—దురభ్యాసములు కొన్నికలవారైనను క్రమముగాఁ దగ్గించుకొనఁగలరు—ఏగుహలో దాచియుండితో కాని వీరియొద్ద చిత్రేష భవమున్నదని నానమ్మకము—కావున ఏవు వీరికి రాజాగానుండి వీరిని యుద్ధనిపుణులఁ జేసి సైన్యమునుగూర్చి కొటను బాగుగా వృద్ధిపఱచి బలిష్ఠులుగు రాష్ట్ర మిచ్చట స్థాపించి ప్రచ్ఛన్నుడవైయుండి తగు సమయమును గనిపట్టి శత్రుమూలవిచ్ఛేదమును జేయుదువుగాక.

దేవ—తల్లిగారి యాశీర్వాదము శరమున ధరింపఁబడినది. కాని ఏవే ప్రభ్యైగా నుండుము—నేను నేనాధిపతిగానుండి వీరినందఱను గదనకళానిపుతులుగఁ జేసెదను.

శార—ఈ దిక్కుమాలిన పురుషవేష మింతవఱకు ధరించినందులకే నేను లోలోనఁ గ్రుళ్ళి చచ్చుచున్నాను—ఇదిగో యిప్పుడే తీసివచ్చెదను. (నిష్క్రమించును.)

దేవ—ఈ భగవంతుడా! ఎంత మహాకష్టములైనన నేదో రవ్వంత యాశఁ గలిగించుచుండువుకదా.

గీ. చిత్తమునఁబూర్తికళి ప్రకాశించుచుండ,
దూరమున మొండిచేటంతఁ బోయదంబు,
యూర్పురవగాలి విసరునఁ బోయెఁ బ్రాప్త
పాటునను జమ్మచీకటిల్ పర్యవేక్షణఁ
బ్రబలపవనముచేరైఁ రయ్యునుచు
బాదుమెఱపులు జరజరఁ బలుగువాతె
పిడుగులెడమీక పడె బడఁ బడలతోడ
కుంభవృష్టిగ వర్షంబుఁ గ్రుమ్మరించి
నిప్పటికిఁ గొంత శమించిఁ నప్పటికి
మబ్బులెడనెడ కొంత తఁ బ్రియ్యగాను
వచ్చుచునుబోవుఁ బెడచుక్కఁ లచ్చటచటఁ
గనఁబడెఁ దుపాను రాకుండుఁ గాకమఱల.

కార—శ్రీవేషమునఁ బ్రవేశించి నాయనా! ఇదిపఱకే యాలస్యమైనది. ఒక్క ముఖ్యాంశము నీవో జెప్పవలసి యున్నది.

దేవ—అమ్మా! నామఁ దొందరగా నున్నదని యిదిపఱకంటివి. ఏమాయని యూరకుంటిని. ఇప్పుడిదిపఱకే యాలస్యమైనదంటివి. నీ మొచ్చెప్పుడువోయని భయముగా నున్నది.

కార—నాయనా! భయమేల? విజయరాజేంద్రుని కొడుకువు. నీకు భయముండఁ దగునా—అతని భార్యనైన నాకే భయములేకే — భయపడవలసినదికాదు— ఇదియొక్క నాశల నేవుట్టెనా—ఎందఁ బుత్రమకొంత లట్లాచరింపలేదు?

దేవ—అయ్యో—అయ్యో—సహగమన మొనర్చెదనా?

కార—నాయనా! అట్లు చేయకపోవుట వింతకాని చేయుటలో వింతమేమున్నది?

దేవ—అమ్మా! పలదు — పలదు — నాయనగారే గతించిరని గుండెపగిలి మోడ్చుచుండఁగా నీవుగూడ నన్ను వదిలిపోవుదువా?

కార—నాయనా! నాయుడిలోఁ గూరుచుండుము.

దేవ—(అట్లుచేయును)

కార—నాయుడిలో పాలుత్రాగిన యంతవాడవు నా చేయెత్తువాడవైతివిగదా— నీరపురుషుడవైతివిగదా—ఇప్పుటికప్పుడు లేమి వీరటలు పెట్టుకొని కూరుచుండునా?

ఏవెంత యవ్వవ్వపంతుడవు కావలసియున్నదో—తల్లియుఁ దండ్రీయు నెల్లకాలము నట్టికట్టుకొని యూఁగులాడుదురా నాయనా !

దేవ—అమ్మా ! యితఁడు పలకు—ఒక సందర్శనముమాత్రమండి యటుపైనఁ దండ్రీగారి యాభిక్షాదినమున సహగమన మొనర్తువుగాని. అమ్మా—అమ్మా.

శాగ—అట్లుచేయుట నాగొరవనిపించుకొనదు—ఇదిగో యాలస్యమైనవని నేను దేవులాడుచుండఁగా నింక నొక సందర్శనముని ఏవనఁడునా—నాయనా ! నివింకఁ జంటిపిల్లవాడవని నేను గొంతకాలము నిరీక్షింపనా ? నేను గొప్పవత్తనని నిరీక్షింపనా ? అకాగణనిరీక్షణము దోషముగదా.

దేవ—అమ్మా ! ఏమనేనేమి చెప్పగలను—ఇట్టి మాహానుజుల సన్న విడిచి పోవుతలగవు ఏమగిట్టుట యేమనుకొనవలసినది. (నుడుటిపై గీరగీచి) చాచారా—హాహారా.

శాగ—నాయనా ! లూడితెడుగోఁ దొరబదితోన్నట్లైన యాయుహలోకజీవన ములోని భాగ్యభాగ్యముల లెక్కయిది ? నాయనా ! మూర్ఖునిపైను బ్రతుకు చున్నాఁడు. ముష్టివాడును బ్రతుకుచున్నాఁడు. వాడులేని యెప్పుడున్నాఁడు ! వీడును లేదని యెప్పుడున్నాఁడు ! ఇత భాగ్యమేమి, అభాగ్యమేమి ? నుఖయెవ్వఁడు, దుఃఖయెవ్వఁడు ! ఇక్కడిగతి గతికారు—ఇక్కడిబ్రదుకు బ్రదుకుకారు—నాయనా ! వయసుపచ్చిన బుద్ధిమంతుడవు కావున నాయుత్తరగతికి నిన్ను సాయపడుమంటిని.

దేవ—అమ్మా ! ఏయిష్టము.

శాగ—నాయనా ! నాయుష్టమేకారు—ఏవుమాడ నిష్టపడితివేని నాయుసునకు శాంతిగానుండును.

దేవ—ఇష్టపడక నేను నేయవలసిన దేమున్నదో ఏవే చెప్పు. నేనుమాడ ఏవలెనే యగ్నిప్రవేశము చేయుటకు నాకు వీలులేదుకదా—శత్రుమార్గమొనర్చి తండ్రీగారి యాత్మకు శాంతిగలగఁజేయమండ నేనాత్మసాత్మ చేసికొనుట కుత్సాసము లేదుగదా ! ఒక్క సందర్శనములో నట్టిశత్రుమార్గబడిన పూర్తియగునేమో ! అటుపైన ఏవును నేను నొక్కసారి ప్రాణపరీత్యాగమహోర్ము సలుపుకొనవచ్చునని నేను నిన్ను నిరీక్షింపు మంటిని. అంతవఱకాగుటకు ఏవంగీకరింపవలెనని. నేనేమిచేయగలను ?

శాగ—వెట్టివాఁడా శత్రుమార్గమొనరింపింట్లు ఏమఁ ప్రాణపరీత్యాగముతోఁ బనియేమున్నది ! సీరాష్ట్రము ఏవవచ్చును, పురాష్ట్రమునూడ రావచ్చును. ఏవాహము చేసికొని చినచివయరాజేంద్రునిఁ గనపలసిన భాగ్యంతుడవగుచువు. ఏకవి నాయనా—విచారింపవలయు. కంటిదడిపెట్టవలయు. ఇత నితోఁజెప్పులలసిన దంతకంటె నేమున్నది ? లే నాయనా !

దేవ—(లేచి) అమ్మా ! అప్పుడే పోవుచున్నావా? (ఏడుపును.)

శాగ—నాతండ్రి ! ఏవు కంటికిరు పెట్టినయెడల నా కీడువునచ్చును. సహగమన మొనర్తువారు కన్నీరు విడువఁగదు. అందువలననే నేనింత నేపటినుండియు మొఱియ నైయున్నాను. ఈప్రపంచమున సుఖపడవలసినవారికిఁగూడ నదియు సాధనము.

నాయనా ! ఇక్కడయ్యగూడదు—భటులను వెలుపల నింపేపుంచితిని. బాగుగా నుండదు. వారిని లోనికిఁ బిలుతును. భటులారా ! ఎటుఁగండు.

[శత్రుంజయుఁడు, భీముఁడు, శైవుఁడు, కేశవుఁడు, ప్రవేశింతురు]

శా. — ఇంతలో నిచ్చటికి శ్రీ మంచుటినుండివచ్చెనని మీరు వింతపడుచున్నారు. పురుషస్వరూపమున నేనే మీరాప్తమునఁ బ్రవేశించితిని. నాయానందలవలన నేను బురుషస్వరూపమును ధరించితిని గాని మిమ్ము మోసపుచ్చవలయుననికాదు. నేను గాంతనని యెఱుంగక మీరు నన్ను రాజాగానుండుమని కోరినారు. నే నెన్నివిధముల పలకనినను మీరు వినలేదు. కొంతకాలముమాత్ర ముండుట కంగీకరించితిని. ఆకొంత కాల మిప్పుటికిఁ బూర్తయినది. కావున మీరు మఱియొక రాజును జూచుకొనవలసి యున్నది.

భీమ — ఆహా ! పెద్దవిష్కరణ చెచ్చిపెట్టినావమ్మా.

కేశ — చిక్కన్న విక్కా !

శా. — విమయఁ జిక్కరించు. ఈతఁడు నాకొడుకు.

భీమ — కొడుకే ? కొడుకే ?

శా. — ఔను. కిన్న కొడుకు. ఈతనిని మీరాజుగాఁ జేసికొండగును.

కేశ — మమ్ముఁ బావఁ జేసియోయిండు మాకు రాజా !

శా. — ఆగువలన నే రాజుగాఁ జేసికొనుటకు మఱిగత యంగీకరింపవలెను. ఇట్లుగదియందుండియు నింపిని బాలులకు నిద్రాహా ములులేని ప్రయాణముతో బడిలియున్నప్పుడు మిమ్మునలుగుఁల సవరణల గెల్చినవారై డె తపః క్రమశాలియో యోగిండు కొనలేరా—పరాక్రమపరునిగు ప్రభుఁడందవలయునుగాదా.

శై. — అమాటనిజమే.

శత్రు — అమాట నిజమేకాని నల్లగురు గెల్చి యని మీరు చెప్పినమాట నిజముకాదు.

శా. — నీ పప్పుడక్కరి. లేస్తాఁడోలు న్నమింపును.

భీమ — అందఱయంగీకాముతోఁ జేసినపనిమమ్మా. మేము నల్లగుఁల మొప్పుకొనినంతమాత్రమున నాగదు.

శా. — మీరునల్లగుఁల నారాజ్యమున శేలముగీకరించితిరి ?

భీమ — ఈదినమున మొట్టమొదట నెడఁకు మారాప్తములొనికి వచ్చునో యాతనిని రాజుగాఁ జేసికొందుమని మొట్ట నందఱుఁ గలసి యిరుమానము చేసికొంటిమి. దాని ననుసరించి—

శా. — దాని ననుసరించియే యాతఁడు మీకు రాజని చెప్పుచున్నాను.

భీమ — ఎటు ?

శా. — ఈప్రదే మీరాప్తములొనికి మొట్టమొదట వచ్చిన పురుషుఁడు, కావున నీతఁడు మీకు రాజు.

భీమ—సరే. ఇది బాగుగనే యున్నది. ఈసారి నందరి నొప్పుకొనజేయ వచ్చును. సరే—యీబాబు మాకురాజు. మీమాటయేమి?

కార—చెప్పరున్నాను వినుము. మీరాష్ట్రములోనికి వచ్చిన యాడురానిని జంపవలయునని మీకు శాసనమున్నదని వింటిని నిజమా—కాదా?

భీమ—ఉన్నది.

కార—అందువలన నన్ను మీరు జంపవలయును.

భీమ—సరి సరి. ఆడుగవక్కారలేదు—చాలు.

కార—మీరు చంపవన్న నేను మరణించుటకు సిద్ధముగా నున్నాను. మీరు దయయుంచి యెండుకట్టలను బ్రోగుచేసి చితి నంటింపుడు. ఊ—భీమా! కేశవా! మీరిద్దఱు పొందు. కాలికమ్మ గుడివెనుక చితిని నిర్మింపుడు.

భీమ—(ఆప) మిత్రులారా! ఈమెను మనచేతిమీదుగాఁ జంపుట బాగుగా నుండునా?

భైర—(ఆప) నేనొక చిన్న కవిత్వకల్పన జేసెదను. ఆచమత్కారమును చూడుడు. (ప్రకాశముగా) ఆమ్మ! ఏవు మాకు రాజపు కాపు. ఏయాజ్ఞను విస వలసినవని మాకు లేదు. మాప్రభుడీతఁడు. ఈతఁడెట్టిమాజ్ఞ నిచ్చినయెడల—

భీమ—(తనలో) సెబాప్! గట్టిముండకొడుకే.

కార—రాజా! ఏమందువు?

దేవ—(తనలో) 'నాయనా ఏవు మరణింపుము—నేను బ్రదికి బాగుపడెద'నని యెంచి యపసానదశలోనున్న శౌర్యావతారమైన రంధ్రిగారిని విడిచి పాటిపోయి వచ్చిన పరమనిర్భాగ్యుడను—నన్నుగన్న మాతృదేవతను—ఒక్కటమామనితోఁ దన బ్రతుకుఁ గడలేఱునని నమ్మియున్న కరుణాస్వరూపురాలగుతల్లిని—గాటిపైఁబెట్టి నిప్పుంటింపవలసినదని నా ప్రజను నే నాజ్ఞాసింపవలసినదా—నారాజత్వము కాలి పోను. నాతనయత్నము దగ్గముకాను. ఇందుకొకనా నేనుఁ బుట్టితిని! ఇంతమంద భాగ్యుడు ప్రపంచమునఁగలఁడా! అయ్యయ్యా—అయ్యయ్యా! ఈదిస్కమాలిన బ్రతుకునాకేల? చీ. చీ. తలఁగొట్టుకొని చావరాదా! చచ్చుప్రాణ మెంతసేపటిలోఁ బోవలయును. ఒక్క కైజానుపోటుతో నంతయెందునే! ఒకసంవత్సరమో, ఒకరినమో, ఒకమాసమో, దిస్కమాలిన దౌర్భాగ్యపు బ్రతుకు బ్రదుకఁడలంచి శాశ్వతాప్రతిష్ఠ నొందుదునా—మాతృహంత యనిమించుకొందునా—ఇదిగో (లోపలిదుస్తునుండి కైజానుతీసి) నామెండ్లిముస్తాబులో మిగిలినది. ఏమైన నగుగాక. ఈ తరగతులుండని— ఊడు. హరహరా! హరహరా! (అంతలో గడగడపడపడు గడ్గద స్వరమున) హ రంధ్రిగారే! రంధ్రిగారే! ఆ-ఆ-ఆ-ఆ-ఆ-ఆ. (వెట్టికేకవైచి) మహాదేవశంభూ! మహా దేవశంభూ! (నిలుచుకొని నేలబడును)

కార—నాయనా! అటు వడవడ వడఁగుచుంటివేమి? ఆదేమి ఆదేమి—వెట్టి చూపుకొనెదనేమి? (వీపుపైఁ దట్టి) శిరమరత్న—శ్రీరామరత్న—

దేవ—ఆమ్మా! ఏమియుఁ దొందరలేదు. నాకిప్పుడు స్వస్థగానేయున్నది.

(తనలో) నేను జానబోవుదుండగాఁ దండ్రుగ రగవడి చావలవనునట్లుగాఁ జేయి యడ్డముగా నూపినారు. అలాగే యని యనదలచి ఆ-ఆ-ఆ-ఆ- యని మాత్రమే యని, పైన వనలేక గావ్రకకవైచితిని. ఒడలు తెలిసియే యున్నది. అంతయుఁ గనఁ బడుదు నేయున్నది. ఆ జేయినితయో—శత్రుమాణమొనరింపఁబడ నేను మరణించుట తండ్రుగారి యభిమతముకాదు. కాకపోయిన నిప్పుడేను చేయవలసినది ! మాతల్లిగారికిఁ జీరఁబేర్చుడని నాభటుల కొట్టాపింపవలసినది. పాపాణమునకైన, వజ్రమునకైన, గొంత మారవమున్నదికాని చానాలుకనులేనే. హా! హా! ఎట్టిపాణిగానైనఁ బట్టవచ్చునుగాని రాజైమాత్రము పుట్టఁగూడదు. తండ్రుయితలు. తల్లియితలు. పిల్లయితలు. ఊపిరి విడుదుటను స్వతంత్రతయైనలేదు. ఎంతవగవారికైన నిట్టి దుశ ముహూర్తమిదివలదు.

శార—ఏమి న్నిమితుగానున్నది రావున సన్నయొక్క నిశ్చయల కొట్టాపింపుము.

దేవ—నేనున్నట్టిని పండుకొని పదిహేనియొక్కారా! ఇచ్చటనువచ్చిన శ్రీని జంపవలయుశాసన మంతటియండి నమపించితిని. ఇప్పుటికి శాసనము తప్పుక గాని— వింపఁబడవలసినదే—

శార—నెలెనా! ఏమిలదేమిలు పండుకొని పండురుగాక. నిష్కల కొట్టాపింపవ నీయందుఁ బ్రకాశించుఁగాక ! భూపరాధిపానియలు నిన్ననుసారముగాక ! భీమన్నా! కేశవా! పింగాణిలోయి మహాసాగోషమున నెన్నఁ బ్రజ్వలింపఁజేయుడు.

అంతః—రాహు! నెలల.

దేవ—(తలయూపును)

శార—నాతండ్రు! విచారంపను. పింగి బహుజాగ్రహంతోనే బాపాలింపుము. బ్రాహ్మణదగవతులని చెప్పినవే, నాట నెటులైన నిటనుఁ బిలిపింపును.

దేవ—ఎందులను ?

శార—మొకటిని, వారుండిన నీకుఁ దలిపగద్రుల మిచ్చుచేయును. శంకవది, ఇగతీనుండి తలిపగద్రుల యుర్తొచ్చెనుగానోవలసిననాటిని తొలిన వా! సాహ య్యము నీకుఁ కొనవలసియున్నది. నాయనా! మరయొక్కసంగతి. నీ వెట్లులైన వరాహ పురరాజుమాత్రమే చేసికొనవలయును నుమా.

దేవ—ఏల !

శార—అట్లు చేసినగాని యారాజునను శృంగభంగముకాదు. అది నాయభిమతము.

దేవ—అమ్మా! అలాగేప్రయత్నించెదను.

శార—నాకు నాయనా! అదిగో! ఆ యువయ్యిరుదున్న పూర్వ వగద్రునివలె హవ్యవాహనుఁ డెంతహవ్యమగుఁబడుగాఁ బ్రజ్వలింపదున్నాడో నాతల్లికి ! (కాని లిందుకొని) దేవమును మఱువనుము. సత్యమును మఱువనుము. తల్లిదండ్రులను మఱు వకుము. ఆపత్కాలమున రక్షించిన బ్రాహ్మణదగవతులను మఱువనుము. ప్రజల సౌఖ్య మును మఱువకుము.

దేవ—(తల్లికఁ బ్రదక్షిణముచేసి) మాతృస్మృతి.

శార—చాలు మజ్జిమకసారి ప్రవక్షిణము చేయనక్కర్లేగు.

దేవ—రండ్రుగారు నన్ను వెలుపలికిఁ ద్రోచివైచుటచేత నాయనకు నమస్కరించు భాగ్యము లేకపోయినది. ఆలోచము నప్పు డిక్కడఁ దీర్చవలసియున్నది.

(శేషభ్యమున) జయా దుర్గా—భవానీ ! త్రిపురనుండీ—

శార—వింటివా భటులెంత యుత్సాహమునఁ నేకలితుచున్నారో ? నాయనా ! మనముగూడ శక్తినిఁ బ్రాప్తించుచు నక్కడికిఁ బోవుదము గమ్ము. జయా దుర్గా శాంభవీ ! బాలాత్రిపురనుండీ !

దేవ—జయా సర్వమంగళా ! జయా కాత్యాయనీ !

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది తృతీయాంకము

—

పూర్ణిమ

చతుర్థాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపురమున నుద్భావవనము.

ప్రవేశము—సర్వమంగళ, కార్యాయని.

కార్యాయని—సర్వమంగళా! గుట్టగల ఏమనస్సంతకాచినను నేను గొన్నిమాసములక్రిందటనే యెలుగకపోలేదు. కాని యిప్పుడు మఱింత స్పష్టముగఁ జెలిసినది.

సర్వ—కార్యాయని! నేనుమాత్రము హృదయరసము లేనిదాననా! మాతండ్రి గారికి, వారికి విరోధముండిన నుండుగాక. రాజులలో నన్యోన్యమత్సరత లేనివారెవరు! ఆశ్రుత్యమువలననే నాతఁడు వధ్యుడని చెప్పుదునా?

కార్యాయని—అమ్మా! భర్తృదారికా! పోసి, వధ్యుడే యనుకొ. బహిరంగముగా భండమున వ్రాణహరణము చేయవచ్చునుగాదా.

సర్వ—ఈకాలమునఁ గవలధర్మయుద్ధము గెచ్చటబరుగుచున్నది. ఏదో—

కార్యాయని—కూతు పెండ్లియని ప్రయత్నించి వైవాహిక సర్వసన్నాహములుచేయించి మంగళవాద్యముల నహుతును బవిత్ర వేదమంత్రఘోషములనకునును వియ్యంతునిజంపి, కూతుమగని గొంతుకొయుట నూహించిన రాజచరిత్రము మన రాజపుత్రాస్థానచరిత్రము ననుచున్నదా! ఆర్యావర్తచరిత్రమున కప్రతిస్థాపితముకాదు. ఆడుదాని మర్యాద యవగఁ దా నేమనుకొనినాడో అందులోఁ గడువునలుగ్గిన విడ్డయే. మహాభిమాన పతియే. స్వస్థుణునిపంపియే.

సర్వ—అందుకొకే నేను విచారింపుచున్నాను. నాపేరే త్రికుండినమండల నాకీ చింత లేకుండునుగాదా. ఎవ్వరినెవ్వరు చంపిననా నాకుఁజెలియవలసిన యావశ్యకము లేదుగాదా.

కార్యాయని—అమ్మా! చింతయని సామాన్యముగా ననుచున్నావు. నాపంటిరానికే కడుపుచూచుకొనుచున్నదే. హృదయము దహించుకొనిపోవుచున్నదే. బంగారమువంటి ప్రాయముఁ బ్రసదానపు; నివృత్తమంగళ నిగ్రహమువు. కల్యాణాపేక్షగలదానవు. శుభమో శుభమో యని కోటలోను బట్టణములోను మహాశిక్షానాము గాలివలె నెడము లేకుండ వ్యాపించియిండుదాగాఁ బెండ్లిమీఁగనినా భూశయనములా! సావిత్రివలసములా వివర్ణానముగా! వియ్యంతుని రక్తముతో వేడుకపంపితములా!

సర్వ—కార్యాయని! నాకాడలు జలదరింపుచున్నది. పోనిమ్ము.

కార్యాయని—అలాగేనమ్మా! పోనియక పట్టుకొనినవారెవరు? నాకుఁగలిగిన పెద్ద పుట్టిమునుక యేమనగా, నిది ఏకేమియశుభప్రదమగునో యని—అసర్వమంగళాదేవయే,

నీకు సగ్వమంగళప్రదాత్రియగుగాక. పురోహితుని భాగ్యనుగావున నిట్లు జేపులాడుచున్నాను. ఆహ్లా! మీగుమ్మానికి బచ్చతోరణము గట్టుకొన్నప్పుడేకదా! గ్రాత్రపట్టుచీర నేను గట్టుకొనుట—

సర్వ—ఇప్పుడు జరుగుచున్న విజయోత్సవములలో నీకు మాయమ్మగారు మంచి నీరసములేదా?

కాత్య—ఇకముందిచ్చెరేమా! కాని యీ విజయోత్సవములేమి? ఈ యుద్ధానవసమున నిన్ని సములనుండి తొలపిలేని సంగర్షణములేమి? మంగళవాద్యము లేమి? కినినిర్భాగ్యుల కర్ణావృత్త్యోకములేమి. ఇవివ వు జరిగించిన రహస్యపథమును గ్రమ్ముకొనక యీసంతపాటి వీరావేశములేమి; ప్రేరాజవుత్రులు విందురేమా యను సంశయ ముక్కలులేదా!

సర్వ—చూడు కాత్యామి! లాజపుత్రుడు మరణించెనని కొందఱు చెప్పుదురు. సంఘసభను నప్పిరుకొని పోటి పోటియెనని కొందఱు చెప్పుదురు. నిజమేది?

కాత్య—వీరాజపుత్రుడు? ఏ తగ్గడిగాఁ బుట్టఁడేనా?

సర్వ—పరిహాసమేల?

కాత్య—అట్లులేన మీమామగారికొడుకా? అతఁడు మరణింపలేను; పోటి పోయినాఁడు.

సర్వ—పాపము. సురక్షితుఁడైయున్నాఁడో—లేఁడో.

కాత్య—అతనిని మీరు తడకచాటుననుండియైనఁజూచితిరా.

సర్వ—చూడవలయునని చూడలేదునుమా. యగ్రాభాగముగాఁ జూచుచుండఁగా నదిగో పెండ్లికొడుకని దగ్గఱున్న వారెవ్వరో చెప్పినారు. ఆరాత్రి వారు కోటలోనికిఁ బ్రవేశించుచుండఁగానే చూచితిని.

కాత్య—అంతముం దాతనినుగుణగణ మనేకపర్యాయములు వినియేయుంటిని. ఇప్పుడు భర్తగారిని జూచుటకూడ సిద్ధించెను.

సర్వ—నిమియులేనిదే యట్లునుట తప్పుకాదా?

కాత్య—తప్పేయింపొద్దు నేనేమిచేయఁగలను. నేనుదెచ్చిపెట్టినదికారు. మీ తండ్రిగారు పెండ్లివాకివ్రాయించిన శుభలేఖలున్నవి. పెండ్లివారు వారి బంధువులకు వ్రాయించిన శుభలేఖలున్నవి. ఉండక నుగిసిపోవునాయేమి? రాజపుత్రాసాసమంతయు చెల్లడియైనది. వేకజువ్వలీవారను బైలోకిమిగుఁగూడ వ్యాపింపఁజేసిరి. ఇప్పుడిది జరుగ లేదని యెవ్వరు చెప్పగలరు! చెప్పిన నెవ్వరునమ్ముదురు! పెండ్లియైనదియే జనులందఱునమ్మకము. కావున దేవరాజభార్య స్వయంగళియే యను దేరుమాత్రము తప్పుదు. అట్లుకాదని చరిత్రకారుఁడెవ్వఁడైన ముందు వ్రాసినను వాని ననిమగ్నపఁడని యందురు. కాక కనిమెన్నఁడైన నాటక మొకదానిని—

సర్వ—కవుల నాటకపు వ్రాతలనుబట్టి చరిత్ర సత్యమెప్పుడు గ్రహించునులే.

కాత్య—వీరియెట్లులేనను నివింకఁ జెప్ప దానవగుటచేత నెఱుఁగవు. లోకము

మిక్కిలి చెడని. ఎంతసేపు జబ్బుమాటలే వ్యాపించజేయును. పెండ్లి యింకఁ గానం
డఁగనే పెండ్లివానినందఱు జరిగినాకో, పెండ్లిపూర్తియైనవారైనా గంకణాలమహోత్స
వము కూడ నైనతరువాతఁ బెండ్లివారిని జంపి నాకోకాని ప్రజను నిండావాక్యమునందు
విశ్వాసపెట్టకు. ఏను దేవరాజుతో నగు పెండ్లియైనదియు నిన్ను పెంట్టిన యత్నవా
రింటికి దీసికొనిపోవుటకు ఏమామగాని ప్రయత్నింపఁగా నితఁడై వీలులేని యన్నా
డనియు నెంచుపైఁ గలవాఁడు పెరిగినదనియు నింపమునిగినదనియు మనసు నాల్గుక్రోశ
ముల మామూలఁవారు చెప్పకొనుచున్నట్లు నేను వింటిని.

సర్వ—అయ్యయ్యా! ఆలాగా?

కాత్య—కానా—కాటలనుచ్చిన పెదయలకి యిదియేకగా. రాజుగారు
తలయెత్తి చవ్వనుకూడనిక్క లేదునుమా దాని గానితో మాటలాడగా నుత్తరమున
మందబయటిలో, సరపాటిలో, నావలయుములో రాజుగారు పదునలుగురుగానీల నుండు
కొన్నారనియు, భార్యను పదలివైచినారనియు, రాజ్యము గానీలనుఁ బంచెయిస్తుట
కాలోచింపఁపన్నారనియు జనులు గుసగుసలు, వెకవెకలు, చోచోచోలు.
అయినను పురుషులే యదృష్టవంతులమ్మా — పురుషులనుర్యాసలోఁ గొంచెము పెంకి
తనము, సాగుడు నున్నది కాని యాడుదానిమర్యాదమాత్రము—హరహరా—అంత
ఆసాధ్యవస్తువు ప్రపంచమున మఱియొకటి లేదు. ఉభ పురుషుకి బుభ, పెండ్లికొడుకని
పెండ్లికూతురని దేవరాజు ఏవు కోటలో నున్నప్పుడు—ఈసంగతి హిమాలయము మొదలు
సింహాశ్రమమఱు వ్యాపించినప్పుడు—నెట్టిదానా! లోకమునకింకఁ గరువాయు యేమి
యుండును?

సర్వ—అలా, నాకింకఁ బెండ్లియే యక్కఱలేదు.

కాత్య—అక్కఱలేకమి? చంద్రబింబమువంటి దేవరాజు గాటిపోయినప్పుడు
మంచిచెడ్డఁబొందని, పేరుప్రతిష్ఠలేని, వ్రేలుచవుల, చొల్లుకోటి చూచూ బసవన్న
దొరప్రక్కలోనికి సిద్ధమై వినియోగమేమున్నది?

సర్వ—కాత్యాయని! ఆమాటయెందులకుగాని—ఏవు దేవరాజును జూచితివా!

కాత్య—ఆతనిని నే నెఱుఁగుదును.

సర్వ—ఎట్లు?

కాత్య—ఆతఁడు నాకొడుకగుటచే.

సర్వ—మఱింత తెలియనిమాటఁ జెప్పినావు.

కాత్య—నీకాతనియందుగల యరురాగ మవ్యాజమని యెఱిగియుండుటచే
యథార్థము దప్పుచున్నాను. ఆతఁడు పాటిపోవుడు మాయంటఁ బ్రవేశించినాడు.
హిమాలయీ యాతనికి నేనభయమిచ్చితిని.

సర్వ—ఏదే యభయమిచ్చితివా! నిజముగానే!! ఏభర్త మెఱుఁగునా?

కాత్య—ఎఱుఁగును. ఆతఁడుకూడ దేవరాజునాగించి యాతిభ్యమిచ్చినాడు.

సర్వ—ఈయభయ మాతఁడెఱిగిగారికిఁ తెలియునెడల మీ కుపద్రవము కలుగదా?

కాత్యాయని—కలుగవలసి యుండునెడల గలుగును. ఏప్ర మాసెడల వభిరూపము గలదానవైనచో నట్టి యాస తొలగిపోయినది—

సర్వ—అయ్యయ్యా! ఇంతకంటే గావలసివచ్చింది? నే నేమైన సాహాయ్యము మీరు జేయగలిగియుండునా?

కాత్యాయని—చేయగలిగియుండునెడల జేయుచువుగదా.

సర్వ—నాకది నీ భోషనవేదకాదా—కాని మాత్రాడిగా నొకచో నుమ్ము వెడలగొట్టునెడల మారెన్నటికైనా పరివర్తనగల్గును గాకనా!

కాత్యాయని—పోక తప్పనా.

సర్వ—ఎన్నటికి?

కాత్యాయని—కేవలము నీ భోషికే పోవలయుననుకొనును. కాని స్వామిగారి యాహ్వానమున తిరుచును.

సర్వ—కేవలము వెళ్ళడమన్నాడో ఏమి చెబియునా?

కాత్యాయని—ఇప్పుటికి నీ తిరుచు.

సర్వ—నాత్రాడిగారు చూడరాననుడూ. ఏమిచేయుదువో! చూడు! ఆనిగో! మాటలోనే ఆయన సేవాధిపతిగో మాటలాడుదు నీటి పచ్చయన్నాడు కాబోలును. మన మోసకరిప్రభముగా. (ఇట్లు నొక ప్రక్కనుండి నిష్క్రమింపగా సోమనాథేశ్వరుడు శ్రీకంఠముడు మునీయొక ప్రక్కనుండి వెంటనే ప్రవేశింతురు)

సోమ—శ్రీకంఠదాసా! నా కప్పడే మేల చెప్పకపోయితివి?

శ్రీకంఠ—ఏదీ—ఆసాయకాలముననేకదా విజయరావు రాజ్యసానమునకుఁ దమయత్యంతావశ్యాగ్గ ననుసరించి పోయితిని. అచ్చటి వ్యవహారములు చక్కఁబెట్టుకొని యిప్పుడేకదా వచ్చితిని. ఇప్పుడు చెప్పితిని కాదా.

సోమ—విరతనిగొరతలో ఏప్ర పోవువాడెవైనను కేవలముపగిటివాడు పురోహితనిగిటిలో నున్నాడని నాదెలిసి పండితయుటకు నీ కవకాశము కేవలమేనా? ఏప్ర వచ్చుటకు వీలులేకుండనెడిది నెప్పుడేకను వార్తనగిరిపవచ్చునే. వార్తనంపదకని యంతమున నీకు నొచ్చినందులకై జన్మి నేనిక బంపవచ్చునే. వీనిలో నేదియుఁ జేయ వుండదుఱున బరుగెత్తివా—మనకు బ్రబలప్రేమడు మన పురోహితవిర్యాగ్యునిగిటిలో నుండగా నింతకంట ముఖ్యతామైన రాజవ్యవహారము మదియేమియున్నది.

శ్రీకంఠ—ప్రభువో! నత్యము మనవిచేయుచున్నాను. అతడు కేవలము జను సంగే హము నాకు బూర్ణముగా నుండనీ కీరువుచే లక్ష్యము చేయలేదు. అందుచే మాతో జెప్పలేదు.

సోమ—పోనీ. చెప్పివాడు న్ని గుండక యిప్పు గెవ్వరడిగినారని చెప్పితివి?

శ్రీకంఠ—ఆ గిరిచర్యానివేదము మోక్షక బాహముండుటచేత నిప్పునున్నపలని వచ్చినది.

సోమ—ఒమందలుచీ! ఇప్పుడు చెప్పిన వినియోగమేమి? ఇప్పుడేచ్చిన బాధ సేమున్నది? మెత్తుకొనిన వినియోగ మేమున్నది? ఏమాలమున నా విజయసంపూర్ణ

తన భంగము కలిగినదికదా. ఇందులను నీవేల కత్తిపాత్రుడవుకానో చెప్పవలసి యున్నది. ఆయ్యయ్యా! చేతఁ జిక్కినవాడు చేయరాటి పొయినాడే. ఇదివఱకా కాలని కానపెట్టితిని. కాని యింక మోసపెట్టగలవా! తిరుగ నాతఁడు నాకట్లు దొరకును? దొరికమనెనున్నంతకాల మీలో నేము నొందుచుండుమనసినేనా?

శ్రీక—త్వమింపవేళుదున్నాను. నొందొలాల సేనిల యాలించింపలేదు.

సోమ—త్వమింపుమని మంత్రముగముగాలెన్నెనావు. త్వమావతారో బలితుడై పత్రిక నొందఁగలదితివి కాణోలు. తిరుగ యుక్తమగునెలల రమణిహసరచే నాగాజ్యమున కెన్నిలక్షలపైకము కగడుగ వచ్చునో చూడు. ఎంతెంతవాని తిరుగఁగావలసి యున్నదో చూడు నేను త్వమించినను తిరుగ సంతసామ్ము సమసావ్యవలసిన కైతులు నిన్నువధింపెనుగాని త్వమింపురా! యుఁమలాల జామలసిన యనేక యోధులు బంధుసహితముని నేనుగడుకొలికిగొని ప్రక్కొక్కయగు తొని యింపురా? నా గొంతుకపరిత్రాకదగిల్చి నన్ను త్వమింపుమని వేడుకూరినా! ఆయ్యయ్యా! ఇప్పుడా చెప్పితివి. ఆప్పుడే చెప్పినచేతల బుర్రోపితరాక్షసు లెట్టిలో నే నొచ్చవచ్చు టరుగు మీదనే నెవరాజును ముక్తి లభించు గోసియుండునే. పురోహితునిఁ కల్పకిందుగ న్రేలాడఁగట్టిచి శ్రీరామగుండులు పెట్టిచియుండునే. ఇంక ఎగింపనిచెనతివి. మూరా! నానామ్ముదిను నానొంపఁగూర్చిలే. నీవును బురోహితుడను గలిసియు నెవరాజు నచ్చట దాచికోమా! నాకెట్లెందులమున్ను. నీనేమి ప్రస్థుత్త మిచ్చదవు.

శ్రీక—తొందరపడకు. ఆల్ల నేను జేసినవానిపై యుండునడల నీసంగతి మీలో నేల చెప్పియుండును?

సోమ—చెప్పితిని. అబ్బ! —గిల్చితి. మీగుల నొక్కపని చేసితివి. నానామ్ము చిగకాల బుధునిగనినగుల కకూత్రునిగోనోవకా ముసర్పితి. ఈవానికై నీవు చేసిన తలు నున్నవృష్టిగఁబయలెనెను. ఈసంగతి నేనెల పట్టుముండుమని తిరుగనన్నుఁ బ్రశ్నింతువా? ఏమి వారికిఁ దర్వాత నేని గడినా?—ఎ గులపఁగాని భేదబుధియును దించినదా—ఈసంగతి యేమాగునెనై క నాగు గలిమకి తప్పపకిగఁమని నుగిచి నేగ మంతయు నాతనిపై మోపుటల నీకట్లు చెప్పుదున్నావేమా! నీవు భారాతీబుధిగల వాడనేయెయుగడినయెల నీకీసంగతి తెలిసినతోడనే నీవాతని దీక్షించి నాయుద్దను బరుగత్తుకొనినచ్చియుండువు. ఆట్లు నీవు చేయలేదు. ఆ యుద్దేక్షయు సర్వసంజోహము లను దావలమై యున్నది. ఏమిచెప్పుదువు?

శ్రీక—హాహరా! నేనుజేసిన యుద్దేక్ష యేమియులేదు. నాపరియోగో నేనా చరిండుకొనును మాకా క్రియవలెల క్రియుగ నుండలేదు. భావయు నీవెత్తిరాగొ.

సోమ—హా! ఆసంగతి తిరుగ నేల చెప్పదవు? వదలనిపోతా! అదికో యుండా! అట్లెత్తి.

శ్రీక—అట్లునునో నేమి! నాకకొమ్మున్నది కావున నేను నోము జేసి నీట్లు మోసఁ గొనినెనె. కావున నొక్కదా. ఆగొంతునియూకి నొక్క వాక్యములే?

సోమ—ఊకయూ! ఊకయూ! నానింపు నొకబ్రాహ్మణాధమునతో

గుటచేసి రక్షించినప్పటికి నూరకయే—ఉ. నాశత్రువును మీమిత్రునిగ భావించి యాతనిని దిరుగ నాపెదం డెత్తునట్లు చేసినప్పటికి నూరకయే—నారాజ్యమిట్లు విశ్వాస ద్రోహముతో శత్రువీడాకరమగునట్లు చేసినప్పటికి నూరకయే—కృతఘ్నుడవై నాగొంతు నివిట కోసినప్పటి కూరకయే. ఇదియేనీకూరకగాఁ గావబడునప్పుడు నివపద్రవముగా నోయినదే! నాయాపద నివ బహులఘువుగా నున్నరా! నాసొమ్ము నివ విషమైనది. నివ రాజద్రోహివి. శత్రువుడవు.

శ్రీకం—అందుకొఱకే శిక్షింపుడు. ఇంతకాలము నేనించిన నాభిత్వమును గలి పటబాలని మాయొద్దనింపఁపన్నగులవ నామఁ బ్రాయశ్చిత్తముకావలసినది కాదా. నేను మఱియొకసారి చెప్పుదున్నాను. మీగు తప్పుటభిప్రాయము నొందుదున్నారు. నేను బురోహితునితోఁగలసి మీశత్రుగవ్వఁగ నున్నలేదు. భవానిహాయులతోడను—మీరు నమ్మినారే; నమ్మినప్పటికి.

సోమ—నేను నిప్రమాణముల నమ్మను. నాయోగ్యతను నమ్మితినే యనుకొ. నాశత్రువున కభయమిచ్చిన బ్రాహ్మణవిశ్వాసూతనునికంటె చక్రవర్తియైతిగియుండియు శత్రుమారణ ముపేక్షించిన నివెట్లు యోగ్యుడవు! ఆతలకంటె ముప్పది రెండు దొంగయని మెలిగియుండి, పట్టుకొనుట కవకాశముండియు నూరమండిన గట్టభటుడు దొంగకంటె గుఱుకు కాదా. నివ తక్కు కావలసినదే. భటులారా! రండు.

(ఇద్దఱుభటులు కత్తులతోఁ బ్రసరింతురు.)

సోమ—భటులారా! ఈతనిఁ జంపాలలా నూపుడు; నితోఁ జెప్పుదున్నాను వినుము. లేవరాయ నాకప్పుఁజెప్పు భారము నిపై నున్నది. ఇప్పటికైన నెన్ను త్తమింతును. ఆతఁ డెక్కడనున్నాడో నిరెఱిగియుండినచేతల జెప్పుము. ఆతఁడు నికా శులపైఁ బడుటచేతనో, తండ్రిచచ్చి యెడ్చురున్న బాలునిపై నివ పయగిలిగెయో యాతనిని ని వ్రేక్షించియుండువు. కాదాచిత్రముగ నట్టికరుణ నిరసహృదయులవ శత్రువులపైఁ గలుగుట యచ్చటచ్చట నుంపవచ్చును.

శ్రీకం—నేను నిరసహృదయుడనా! ఎన్నియుదములందు నివి విజయముఁ జేయగొలేదు. నిరసహృదయుడనా—మొన్న జరిగిన మహాలయకళ్యాణములలో రెండు వందల జనమునకుఁ దప్ప వగా నేను జంపలేదే! నేను నిరసహృదయుడనా? వెనుక చేసిన నేవలన్నియు దిగురుకుకొని పోయినవా? దగమెపోయినవా? ఆరంభిత మహాకార్యములు చేసినప్పుడు బహుమానము లేదేమి? సంతోషపూర్వకమైన తిరుకంపనమైన లేదేమి? ఇప్పుడుతిట్లా? తీక్షణ? చెలుసాలలా? ఏదో రవ్వంతలాపము కలిగిన దనియా? ముందు జెప్పవలసినది వెనుక జెప్పితననియా? ఏమిసరనుడవు! ఏమి యింగితజుడవు! ఏమిప్రభుడవు.

సోమ—చంపెదను. జాగ్రత్త!

శ్రీకం—ఆతఁ డ్రయోజనమైదునెడల గాని—వలకన్న వాతవ్వరు. చావునకు భయపడినవాడైనచేత నేనాధిపత్యమేల చేయుచుంటిని. ఆనేకపర్యాయములు శత్రుత్వములఁ బెక్కినోయిన నెన్ను ఫింగిగుండ్రునజంకక మేలరగించియుంటిని. నేను

జావునకు భయపడినవాడనై యుండెనుమెడల ఏవిష్యుడిటనుట తటస్థించియుండదే. నేను నిన్ను జంపనక్కఱలేదు. ఏవు నన్ను జంపనక్కఱలేదు. నేవనల శక్తియోగ్యతల కెఱుంగిని వివరించుభవని స్పష్టించిపంతులను నిట్టివానియొక నాపంటివానిని నేవననిగాఁ గూర్చిపంతులకుఁ జేతనైవమెడల ప్రశ్నించిని ఒకపలపెడిది. ఏవంటివారు నాపంటివా రెందఱుజచ్చిన లోకమునకు నున్నాము! ఇప్పటిప్రక్కను జంపనమెడల భవిష్యత్ప్రక్క విశ్వాసపంతులైన నాజాలను స్పష్టించునాగా. భయమురా! ముగియకుండువుడను. నన్నుఁ జూచుసాలలోనికిఁగొనిపోవుడు. (త్రీకి దానుడు భటులతో నిష్క్రమించును.)

సోహ — పో. నిర్భాగ్యుల యుడికొడుకి — చావు. కారాగృహములోనే చావు. మేమే నున్నాము. రాజునకు బ్రహ్మచర్యమున్నామనియును, మేమే శ్రోతృమండలము. రాజునకు విజయము చేసినప్పుడున్నామనియును, మేమే గృహహాని జాలము. రాజునకు రాజకార్యమున్నామనియును, మేమే గృహహాని పెడ యున్నామని నప్పుడున్నాడు సాగిటికి ఒక రాజునియందుండినమెడలగాని మిగిలినవానికి బుద్ధిరాదు. నామననే మిగిలిన ముగ్ధుని బానిసనానికైన గనులు నైతిమిగిలికి రాని యుగోహుడు. తలకును దానికొకటి కి 'పక్షి'ని బ్రహ్మగిరికి సానమునఁజేచారు దీక్షింపని బజారులపలనె. రాజుని ప్రాంత నొకని లననే యగిరిపనియు జరుగు దున్నదన్నమాటయ్యెను? గడిగొనిమునఁ నున్నామే కలలో పెడచక్రము వంటే. చక్రము పడుకుటకై మేమేమను చింతలు. పరమేశ్వరికి చక్రమును సర్దవలెను. ఆసానతంత్రమున ప్రధానుఁ డొక్కటియు; బానిసయు నొక్కటియు. ప్రధానునకు బుద్ధి ఉన్నట్లు కొకప్పుడు బానిసను నెప్పులయును. బానిసను బుద్ధి గుప్పిరై ప్రధానునొక ప్పుడు లేస్తామనియును. మొత్తముమీద కొంతా చేతబుచ్చుకొన్నాగాని వ్యవహారము కలుగుగా నుండదు. తోచుకుడికొడుకులు! పక్షప్రాముఖ్యమని, వాక్ప్రాముఖ్యత మని, మానప్రాముఖ్యమని పంపిణీ తగలించుదుండవలెను. రాజు కనిపత చదలినయెడల మాత్రము కార్యమేమియు లేదు. కొండమాడిన తేలు పుట్టుకపురుగు. పండ్లుమాడిన పాలు పలువుతాడు. మా యోగ్యతను భటులు మోగ్యతగా భావించురా! ఉదాహ. చేతఁగానితనముగా భావించు. మా నానిని చిచ్చుననముగా భావించు. మేము నట్టి మట్టిమట్టిమని యెంచి మాయముగలుగు దిరుట కార్యభింతురు. మావంకలు సరి చేయుబూనుదురు. మామాటలకుఁ దమమాటలతో రసప్రస్థి కలుగజేయుటను మొదలిడుదురు. మానపులను వారే నప్పుదురు. మేమియు అసిన యాదలను దామే యిచ్చుట వప్రకమింతురు. మే మూరికి నైచేర్వనస్సేర్వగహములని మంచి యొకపంకఁ జేయిస్త్రీ యొకఁడై బ్రహ్మచర్యము సాధింతురు. వీఁచుమీద రామరామ యుదము జరిగింతురు. వేరులేని స్పృశ్యులను గంజున పండు పుట్టిచి నోరులేని చొంకచేతఁ గొటి కింతురు. ఆబ్బ-ఆబ్బ! స్పృశ్యుల నెప్పుడగుదు. ఎంతసేపు బడితెబాబాచాచాకృతిని దీని కందదు. దీనికిఁజాలిన రాజుశాస్త్రము నుడియొంటి లేదు. కౌటోయిన నావుకోపి యుడిక్కడ! నావ్రబలశక్తుడైన నేవరాజును దన యంట బాచుటక్కడ! ఎవఁడురా ఆక్కడ?

(నేపథ్యమున) మహాప్రభా ! సేనాధిపతి చెఱసాలలోఁ బ్రవేశించినాడు. తిరుగ నేమి సలపు ?

సోమ—పురోహితు నిట్లుఁ బంపుము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

సోమ—ఈ సేనాపతి లేనంతమాత్రమున నిష్క్రమింపచ్చిన నెవ్వమేమున్నది. ఆతని సాసమున మఱియొకని నియమింపవచ్చును. అనిగాక మిగిలినవారింక నెలుగురున్నాగు కదా—రాజ్యముపోయి, తండ్రిపోయిన శోరాజా బ్రతికియుండినయెడలఁ దిరుగ నెంత కాలమునఁగోగాని యింతటిఁ దలయె త్తగలఁదా. ఆపట్టి కేదైన నొక మాయాత్మత్రము జరిపడక యుండునా.

(చంద్రశేఖరస్వామి ప్రవేశించును.)

సోమ—(లేచి) ఓం గురుభ్యోనమః—శ్రీచరమగురుభ్యోనమః హే - హే - హే - (వికటముగా నవ్వును)

చంద్ర—(తనలో)

గీ. చుంబనమనీయఁ గరువంగఁ, | జూచుత్రాఁను

చెవులు నిక్కించుఁ దన్న నెం | చినహయంబు

సావడఁగనున్న మొసలి | బాష్పముల విడుచుఁ

గొట్టటకుమాందు నవ్వును | గోపనుండు.

ఈపూట నాకు నేవాదేవేభవతప్పదు. కాని-కానున్నది కాకమానునా!

గీ. ధరణిపతియన్న మెట్టులో | తన్ను నల్లె

ప్రభునిబట్ట మెట్టిదో చేతి | బడితె యల్లె

కువల యేశుని చెల్లెల్లా | కొట్టునల్లె

అద్ది గ్రహియించి యిది వల | దనుటతగునె!

సోమ—ప్రమచ్చాద్రశేఖరభగవాన్పాదాచార్యగృహంబు—ఏదీ ఒక్క ఆశీర్వాద నవులునన ! శతంజీవే-ఏదీ.

చంద్ర—‘శతంజీవే’ [అని చదువును]

సోమ—ఎఁడురా శతంజీవే—సేనా, శోరాజా ? ఏగొంతుకగొయ్య. ఆ! ఎఁడురా అక్కిడ. (ఇద్దరులుభిటులు ప్రవేశింతురు) భటులారా ! వానిచెవులు పట్టు కొనుట.

(ఇద్దరు చెఱియొక చెవి పట్టుకొందురు)

సోమ—నాకొయ్య దుడు. చెనుకికు ముందున కీడ్చుడు. ఆలాగున-అదిగో ఆలాగున-భటులారా ! వానిచెవుల నుండలముల లాగివేయుడు. నీలలు ప్రస్ఫుటకాదు చెవులఁ ద్రదంపుడు.

చంద్ర—హాహరా—హాహరా (చెవుల నీలలు త్రిప్పి పండలములుతీసి) బ్రాహ్మణమేధములో సోమయాజిపగు ఏకా పండలములు తీసినవి ! రాజేంద్రా ! ధరింపుము (ఆని రాజునెదుటఁ బెట్టెను.)

సోమ—బ్రాహ్మణమేధ మింకనేది? నిన్నేయగు చేరఁ ద్రోక్కింపక మానుదునా. ఏయొంసమును పండ్లించి నానేటనుక్కలను పెట్టింపనినేళ్ళమైనదా—ఏదీ, ఆశ్లోకము—విశ్వాసఘాతమని రాంసము ముక్తిల్లన స్పృశింపవల్యోక్తిము నిజమగునో కాదో చూడక మానుదునా—ఏమ నాచేతిలోఁ జూపు నిత్యము, సేనాధిపతియంత వానికే లెక్కలేదు కాని—

చంద్ర—హాహరా—సేనాధిపతిని జరిపించితివాయేమి ?

సోమ—జిహ్వింపన మిహలోత్సవమునకు ముహూర్త మగుదుటకే నిన్ను నిచ్చుంటిని. తారాయచంద్రబలములు మదికినయెడల ఏశుభకార్యముకూడఁ బనిలోపని జరిగింపఁజలంచితని. నేను వెట్టిపడితిని గాని ఏమ నాగామైత్రీ మదునియెడల మోగిదలలు గలిసి ముట్రచేసి దేవరాజున కథయమిచ్చి కమలకక్షించియుండును! వియొద్దట నొక్కముహూర్తము చాలు—భటు—రా ! యొపండలములు పెట్టియొకటి కీనికొనుడు— నేను రమ్మన్న పప్పుడు రావచ్చును పొండు.

భటులు—(నిష్క్రమింతురు.)

చంద్ర—ఇప్పుడు మీరన్న సేనమునకే సేనాధిపతి చెజినాటలో నుంచినయెడల నాతనిని వెంటనే విడుదలనిగాఁ జేయుడు.

సోమ—ఏమఁ బ్రధానత్యముకూడ నియంక్కరలేమి ? ఏపు మంత్రప్రసవ నేడువు. ఆతఁడు సేనాధిపతియు వెలిగించును. సర్వగా జ్ఞాత్రీగములో నాభికలిపి నాకిచ్చి నానింహాపనముపొంద దేవరాజును సింగారింతురు. మోగింపవారు కాకపోరు— తోడుగుండ్ల తుపాకితో మిన్నిద్దఱు నొక్కవేటుతోఁ జరిపవగుదునా.

చంద్ర—సుహాప్రభూ ! నిన్ను వియొడిఁదోచిన చిత్రవిచిత్ర కల్పన ననుసరించి శిక్షింపవచ్చును—కాని సేనాధిపతి నేమియుఁ దేయఁగదు దేవరాజు మామురికి పచ్చుట యంత డెఱుంగనే యెఱుంగఁడు. నే సభయమిచ్చుట గంతకంటె నెఱుంగడు. ఆతఁడు దేవరాజుని మొదట సేనాధిపతి సంగఢించినరూట సత్యము ముక్కాటికి సత్యము—ఆతఁడు నాబాప యని చెప్పి నే నాతని మోసపెట్టిని. నేనే గాజుద్రోపిని. ఆతఁడు కాఁడు—ఆరనికే శిక్ష లిగదు. శిక్షకుఁ దగినవారిని శిక్షింపఁజూపుటకంటె శిక్షకుఁ దగనివారిని శిక్షించుట రాజ్యకల్లోలమునకుఁ బ్రబలతరకారము.

సోమ—ఏగొంతుక గొయ్యి—రాజునకులు ఏవే నాకుఁ జెప్పుదుంటింటరా ! సోమనాధలేవుని యన్నము దేవరాజుపదమేకాదంటరా ! ఏరాజున, ఏయిది కాలిపోను. ప్రభుద్రోహ—పరాభిమాన—పశువా—

చంద్ర—ఆయ్యా! వాకొరుష్యము కూడదు—ఆది ప్రభువులకు బొత్తిగాకూడదు.

పూర్ణిమ

గీ. మూడువైపులందు ♦ మున్నీటి చలువయుఁ
 బైన మంచుకొండ ♦ బాగుచలువ
 గంగతల్లిమొదలు ♦ కావేరివటకును
 నడుమనున్న పుణ్య ♦ నదులచలువ
 మట్టిపురుగుమొదలు ♦ మహిపతివటకొక్క
 పూతలే త్వమనుచుఁ ♦ బూవునైన
 జదుమఁ బాపమనుచుఁ ♦ జెప్పిన బుద్ధుని
 ప్రేమమతపుసుధిల ♦ వెల్లిచలువ
 అన్యతారణమున ♦ కాత్మ దుర్గతిజూడ
 నట్టి యోగి సుద్ధ ♦ బొట్టు చలువ
 రామతారకమును ♦ బ్రజలెల్లఁ బొజ్జిన
 పుట్టతేనె కవిత ♦ పాలుపుచలువ
 ఇంతచలువ యుద్వి ♦ యెల్ల న్యాపించిన
 యింతచలువఁగలుగు ♦ నిటనుబుట్టి
 అగ్నిపలుకు లెట్లు ♦ లాడెదవక్కటా
 సహజమైనప్రేమ ♦ చలువనిడిచి.

సోమ—అబ్బ! అబ్బ! మాకిప్పుడు నేదానితోపడే మొసరుకుచుంటివటరా, చందాలుండా! నాకడుపుగాల్చినది నెత్తిపై బిడ్డిని చలువచునా! నా ప్రక్కను కూలమున బొడిచిన నిమ్మ బుగ్గపై ముగుపెట్టుకొనుచున్నా! ముగుగున్న యగ్నిపక్క గమునుండి మలయమాకులము వచ్చునటరా!

చంద్ర—కనినవాక్యములేల! మీ చేత విధి కామున్నది. బహుప్రభూ! నేను రాజద్రోహమొనర్చితిని. అట్లు పప్పుకొనుచున్నాను. ఈ పునాకృతి రానీయనుడ నన్ను శిక్షింప చేడుచున్నాను.

గీ. కత్తిచేత జనునికాయంబు ♦ దెగుఁగాని
 నోటిచేత మనసు ♦ తూటుపడను
 దాగుఘాతమునను ♦ దలభగ్నిమగుఁగాని
 లెట్లుచేత మనసు ♦ దెగుట నిజము

సోమ—కృతఘ్నతచే నాత్మను దగులఁజెట్టుకొనిన యథమాధముడవే; ఇప్పుడు మనసు దెగునని యెద్దెడవేమిరా?

చంద్ర—మహారాజా ! కృతఘ్నున నోషమని నెఱుంగకపోలేదు కాని, యాప మ్ముడగు నతిథికి వ్రాహ్మణవిధి ననుసరించి యుచ్చి- యభయనాకృతమును మీఱుట యంతకంటె నోషమని నేను దేవరాజునెడల నట్లాచరింపవలసి వచ్చెను.

సోమ—అసంగఁ గృతఘ్నతకడై నొకరిభవము నోషతమని యట్లానర్పితిని. ఆమాట స్పష్టముగా నేడువరాదా ! ఆ లేకాదా !

చంద్ర—(సంగదేహించుచు) ఆ, ఆలే.

సోమ—అట్లులైన దేవరాజా నీ బాపముని యేల నొంగగడ్డి దింటిని?

చంద్ర—ఆపమ్ముడగు గిర్జాని గక్కణము, నొప్పుమాపవచ్చునని యట్లు చేసితిని.

సోమ—ఎక్కడి కిక్కడను విశేషమాత్రమున-ఎక్కడికి క్కడను విలుపులు-దాసి దానిగృహములో దాచుట ! ఎవడైన నొకరిపట్టి-చో నీమ మానినెల్లగా నిలిపియుట ? దాసిదానిని కల్లి చెల్లెలనెవ్వేయిరా వ్రాహ్మణ దేవరాజుగృహమున నెవ్వడైననుగ 'వారిజాక్షులం' వనత్యేమాడ వచ్చునని చెప్పినమాత్రమును బెట్టట ! ఇదేనా వ్రాహ్మణత్యేము ! కిల్లి త్రాగఁగూడకని శాసి చితిబిడదా నీవేల త్రాగితిరా గిర్జాజవహా మని యడుగ శక్తిపూజలో నది నెప్పుడమే మని సాధించుట ! మానమును నినుగూడకని శాసిచితివిగదా మానమేల నిట్టిగదా బాపనీతానీమని మిగుల ముచ్చిత్రములగు దది విధియని నొప్పించుట !

చంద్ర—మహారాజా ! అట్లే నోరుచేసికొని యుండఁజాలిండు.

సోమ—(లేచి) నేను జాలి చుటకాదు. నిన్నుఁ జూచెదను. చావును చందా లుఁడా ! చావుము. (బ్రాటుపట్టుకొని కత్తితో నెఱుకఁబోవును.)

కాత్యాయన—(ప్రతాప్తపమున బ్రవేశించి) హా ! రాజేంద్రా ! నన్నుఁ జావును నన్నుఁ జావుము. దేవరాజును నామాటఁజేర్చినది నేను. దేవరాజుని తెలియఁ యాతని దక్షింతునని మంగళమాత్రముతో బ్రమాణముచేసియుంటిని. ఈయి డప్పటికినిఁ గోట లోనే యుండుటచేత నీ మంగళి నేమియు నెఱుంగఁడు. తరువాత గలిసి నన్ను బహు భంగుల మాషించినాడు. నీ యెడల గృతఘ్నునిజావుట దానిమాట మిష్టపడలేదు. యెవడు ఆపమ్ముడైన యతిథినిఁ బొప్పున నోరురాక భాగ్యమాటఁ గ్రోసికైచుటకు నును రాక, అధియవాక్యమును మించలేని యట్లాచరించినాడె. దీనికిని నీవును మూలమును నేను; నన్ను శిక్షింపుఁడు. మహారాజా ! ఆరెని పకలివేయుము.

చంద్ర—కాత్యాయన ! హా ! ఎంతవనిచేసితివి. ఎక్కడలోకి గును యమునిచే శిక్షనొందనక్కఱలేనుగదా నీక్కడ రాజుచే శిక్షనొందుగంటిని మహానాద మొందు చున్న నాకుఁ దిరుగ సంతాపమును గలుగఁ జేసితివా ?

సోమ—కాత్యాయన ! అడుదాని యధితపకల కిన్నిటికై కలయూపు మగ వానిని జంపవలసివచ్చే. సాధారణముగా నాడుదానికి నీతిలేదు. మగవానికి యిదిలేదు.

కాత్యాయన—అట్లులైన నిద్రజనుగూడఁ జావుము. ఆహితులను బహిగగయుగాఁ జంపలేక పురోహితదంపతులను స్వయముగాఁ కలారిపలఁ జావుటను సిద్ధపడిన మహా

రాజీ దేశమునకుఁ బ్రభుఁడైనప్పుడు దేశాధ్యక్షమింకఁ జెప్పులనెనదేమి? కాని ఇంతకును దేశరాజు మాకిట్లుముఖానికి యాద్యచ్చికిఁ గుఱుగాఁ దలుపురీసియుండుటచేత మాయురటఁ బ్రవేశించినందులకేగగా మాకిట్లు! సామాన్యసప్రవృత్తి ననుసరించి మే మాతనికిచ్చిన యాగిధ్యమునకే ఏదో మాకిగొంతుతోత! నెబావ! నెబావ! ఏవు శార్వ పంతుఁడవేయైనయెడల మేయిచ్చెను. ఈపనికి ఏవు పోకిరిపనమునర్పలనెనదే! శత్రువు ప్రబలవ్యాధిలో నున్నాడని తెలిసి నైద్యవేషము వేసికొని యాతని ప్రాణము కాపాడి యాతనిని దృఢగాత్రసంపన్నునిగఁజేసి పరువంత నాతనితోఁ బోరాడిన మహాహీరుల ముందు ఏవెట్టివాడెవో. నిదుఁబోవుదుండ గొంతు నుమిలియో, అన్నములో విసము పెట్టించియో, కూతులపక్కలోని కాకిర్పించి, గుమ్ముములో త్రాచుగామును గరపించియో శత్రువులను జువుటయే మహాహీరుష మనుకొనుదుఁటిని కాబోలు. డేగ కన్నపై తెరిచి చూచునదికి మిగిలిన కుకూలన్నియు శుభశుభాంశాడి క్రిగ నడిపట్లు ప్రతాపశాలి పేరు వినునదికి శత్రువులు చైతన్యముఁ దక్కియుండవలసినదే. శతరాజు ఏ బారి పడకుండ మేము అన్వించినందులకు మా పై నాగ్రహించితివా? లోకముంతయు దేశరాజు పత్నుయన లేరి ఏపై దాడినెడలినను ఏవు చెప్పు నెడలక యుండవలసినదే. ఆడుదాన నైన నేను దేశరాజు నెట్లు క్షీణపఁగలను? పుగోహిత బ్రాహ్మణుఁడైన యాతఁడతని కట్లు సాహాయ్యమాచరింపఁగలడు? అట్టిచో మామూలముననే ఏమ దేశరాజు స్వాధీనుడు కాకపోయెనని తీవ్రపడుదుగదాట తగునా! ఏవు బెడలగదాటవలన ఏ పక్షిని నేను గొట్టలేకపోయితినిని కూతును గొట్టువాఁ డెమఁతగుటికలవాడను. ఏవు మాయంతిలో నుగటచేత నాభ్యా నామ స్వాధీనురాలు కామగడనున్నదని యత్తగారి బోడి తలపై తాయివేయునట్లు దేశమంతమగవాడు!

సోమ—రాలు. ఇకఁజాలిండు. ఇకఁజాలిండు. భటులారా! గండు. ఇదట భటులు ప్రవేశింతురు) మిగిలిన నిద్రలను బెరియొక గోతిలో గొంతుకొను బూడ్చుదు. పూర్ణిగాఁ బూడ్చినయెడల నెటనే చతురు. అది నాకిష్టములేదు. గోతులను శీఘ్రముగా ద్రవ్యుడు. వీరిని బ్రాతిరిచిగాని నేను గోటలోనికిఁ బోను.

భటుడు—గంఠాన్నుకై ద్రవ్యం నిలుపుగోతులలో వట్టిట రాదుమూడున్నవి.

సోమ—అట్లులైన మఱియెఱుఁచిది. కానిగిడు.

కాత్యాయన—రాజా! మాయదోష నొకగోతిలోనే పూడ్చి పుణ్యమును గట్టు కొనును.

సోమ—అందులను నాయాక్షేపాలేదు. భటులారా! ఒకగోత నిద్రలనుగదాడు. భటులారా! కాపకటలెరుగాని ఆయినను మీరీ ప్రక్రియనే గాపుండుట మంచిది.

(భటులు వారిని గోతిలో గొంతువలకుఁ బూడ్చుదు.)

చంద్ర—రాజా! విరోధుఁడైన నేనాధిపతికి మాత్రము శత్రు తప్పివుము.

కాత్యాయన—రాజాధమా! బ్రహ్మహత్యాపాపము శీఘ్రముగ ననుభవించునుగాక.

సోమ—(నిష్క్రమించును.)

కాత్య—నాథా! పరిమదుర్బాధుఁడైతఁపనిఁ చేసినాఁడు. హా ! హా ! హా !

చంద్ర—అతఁడేమిచేసినాఁడు?

గీ. మనకుఁ గష్టము రాజిచ్చు | ననుటకాని
యద్ది రాజరా జిచ్చినాఁ | డనుట తగును
మనకు సౌఖ్యము రాజిచ్చు | ననుటకాని
యద్ది రాజరా జిచ్చినాఁ | డనుట తగును
అశనిమేఘుఁగు పడవైచె | ననుటకాని
వానిపై వారు పడవైచి | దాని నిలను
వర్షమును మేఘుఁడొసఁగు న | స్పలుకెకాని,
వాని వైవాఁడొసంగును | దాని మనకు
మనకు సుఖమును రాజిచ్చు | మాటయైన
నతఁడు సుఖముకై చెడదేవు | లాడుటెల!
మనకుఁ గష్టము రాజిచ్చు | మాటయైనఁ
బ్రభుఁడు మనకంటఁ గష్టముల్ | పడయనేల?
ప్రాకృతియె సౌఖ్య దూఖికా | రణము వినుము,
ఈశ్వరుఁడు తత్ఫలము పంచి | యిచ్చువాఁడు,
గాని యీశ్వరునిందింపఁ | గలువ మగును
మనము మనలనె నిందించు | కొనుట తగును
మనుజులని దిట్ట | మతియింత దోషంబు
మోతకూలి యతఁడు | దానికాఁడు
వెట్టిపనికి నతని | దిట్టుటకూడనా,
ఇకను రాజమాట | నెత్తవలదు.

కాత్య—మీరు పురుషులు బ్రహ్మనిష్ఠులగువస్తులు—మీకెట్లు నను దగిలియును—
చేసినాఁడుదానిను—నాగొయిమి? నాప సుగతిసాగెన మేల్దన నూపేరి యింక నాడు
చుండగనే బోధింపరా.

చంద్ర—

గీ. మానవతికి నైన | మగవానికై నను
దర్భశయ్యనైన | దలిరుసెజ్జ,

నైన నెల్లయప్పు ! డర్హసాధనము పం
చాక్షరీజపంబె ! యగునుగాదె.

‘ఓం-సమశ్శివాయ’ యని యనుము.

కాత్యాయన—ఓం సమశ్శివాయ! ఓం సమశ్శివాయ! ఓం సమశ్శివాయ.

చంద్ర—హా! ఓంహం-హం-మహాదేవశః భూ! ఆని ఊపిరి బాగుగానున్నంత
సేపు గట్టిగా నప్పుడప్పు డాచి లోనఁ బఁచాక్షరీని నిశ్చలముగ జపించుకొనుము.

కాత్యాయన—హా! ఓం-హం-హం-మహాదేవశః భూ—

చంద్ర—హా! ఓం-హం-హం-మహాదేవశః భూ—ఇక మాటలాడక జపము
చేసికొనుము.

కాత్యాయన—నాకు గొ తు ఓగిపిరిని బోవుచున్నట్లున్నది. భయమువైచుచున్నది.

చంద్ర—సను! బావు. నన్ను జ పుచుని రాజుతో మొట్టమొదట ధైర్యమున
దీపరించితివే-ఇప్పుడు భయమేల ?

కాత్యాయన—అప్పుడు నాకేరూ యావేశము వచ్చినట్లయ్యెను. అదిగాక శ్రీని
జంపడనుకొంటిని. నాగా! ఇది నేమిగతి. ఎ.తో సునరతో బ్రదికి యిప్పుడింత దీవ
ముగాఁ బావసలపిసిగోనా.

చంద్ర—హెచ్చురేగు లనుకొనినవి బ్రతుకులో కాని చావులోలేవు.

గీ. పండుటాకు చెట్టు) నుండి పాలుటలోను

బై నినుండి చుక్క) పక్షటలోను

గలుగుభేదమేమి ! కాలచక్రావేగ

ముసను జారునన్ని) ముందు వెనుక.

చంద్ర—కాత్యాయన! ఆత్మవిశ్వాసుమగు కాలము శుక్లసం దేహములతో
పుఫపోషియక మృతికి నర్హునైనప్పుడాలవై యుండుము. మనుషున కింతకంటె మంచి
సమయము లేదునుమా!

కాత్యాయన—నాకు మతిలేదు. మిత్రైక్యముగ బోవుదునో నన్నుగూడ నక్కడను
దీసికొనిపోడు - నేనుఁ గ్రికరంశునిగా మీ ధ్నుపన్నిని. మహాత్మా! ఇక్కడ నొక్క
గోతిలోనున్నట్లే యొక్కడనో ఆక్కడనుగూడ నొకపోటనాడునట్లు చేయుడు.

చంద్ర—అబ్బ! పోనిమ్ము—మాటలాడకుండ నుండలేవా?

కాత్యాయన—నేనుండలేను—లయలుటపెట్టమఁ దా నాపాక పెట్టుడు (వీక్ష్యను.)

(నేపథ్యమున) అమ్మా! ఏకువకుము—వచ్చుచున్నాను.

కాత్యాయన—నాగా! ఎవ్వరొ మసల నక్షిరుటకు కాబోలు వచ్చుచున్నారు.

(పద్మిని ప్రవేశించును.)

పద్మి—అమ్మా! స్వామిగారు, మీరు నెట్లున్నాలో చూచి మీకు, జేతనైన సాయమును జేయుమని మాయమ్మ పర్యవంశిమ్మగారు నన్ను బంపినారు.

కాత్య—భగవంతుడు యామెను మేలొనంగుగాక! ఏ వొక్కతెనే ఇచ్చిలివి గదా, మాకెట్టిసాయము జేయ గలవు? కాని ఆప్రక్కను భటులు లేరా?

పద్మి—వారు మారమున నిద్రించుచున్నారు.

కాత్య—ఇప్పుడేకాగా ఆప్పుడే నిద్రించుచున్నారా?

పద్మి—వినులలోఁ జెప్పదొగిన బుడవొడువలకు నిద్రిగాక మఱేమున్నది? అమ్మా! నిమ్మకాయలకు విలచికట్టినాని తెలిసి బధములు కోయుటకు గత్తిచ్చి యామె నన్ను బంపినది. అందుకొకటి యామెతోఁ జెప్పి దొగిన సహాయమును దీసికొని వత్తును. భయపడకులను. ఒక్కసంగున వత్తును. (పోవును)

కాత్య—వాణ్ణా! బ్రతుకెలలమని కోరుచున్నది. ఇదిగో మిరియిల సేపటి నుండియు మాటాడలేదు. మీ? ఏమియును కొద్ది లేకుండ.

చంద్ర—అమ్మో! లేదు.

(నేపథ్యమున) తొడిమి లేదు—తొడిమి లేదు—పంటగత్తెను—మేము ఏమి చేయుము.

(పరియోకి కి శపము.) అమ్మయ్యా! అమ్మయ్యా! (కలు)

కాత్య—అమ్మయ్యా! అమ్మయ్యా! ఆదేమి?

(భీమమ్మ ఛావమ్మ, శేషమ్మ, తిరుగజయ్యయ్య, పద్మినియు (బ్రవేశింతురు.)

ఛా—నేను గొని. అక్కడనున్న నాయగలవాడు లేడు. అగడటికిగట్టి మొదటిమును నాగ. పోడిపంపారాము పెట్టుకొన్న ముద్దులకొట్టి నొక్కటి పెట్టుకున్న ముద్దున్నదే అది నిక్షేపస్వస్థము.

భీమ—నిక్షేపస్వస్థమున మేమి, ఏమొగము! ఆగములేనిమాట—

ఛా—(ఆప) అరము చూచినయెడల గవిత్తము చెప్పినానే—

శేష—(ఆప) ఛావన్నా! ఈక్షామనము వచ్చినపని యిహో చూచుకొనవలయునుగాని లేనిపోని గొడవలలో దిగకూడదు. మనకొక మొదల చడకాననుడోయెలుగుదువుకద.

శత్రు—(ఆప) ఎంతచాడకాననుడు గానియెడల నేను గట్లు మానినేయుదునా! జలగ గత్తమువీల్పుట మానెనని నీనియుంటినా?

భీమ—(ఆప) ఆడుదానిగవులలో బడినయెడల నున్నది మిక్కిడ జచ్చిన వాడే. కావున మనపనియిప్పుడు పోకొకటి కలగు. అమ్మా! ఈయూఁ బుకాహితుఁ జేవరు?

పద్మిని—అయినతో మామిరియున్నది?

ఛా—కలిగాటి గత్తాదా ముహూర్తము పెట్టవలయునుగాదా?

పద్మి—అయిన చంద్రశేఖర స్వామిగారు.

భీమ—అయినకాక భాగ్యయున్నదా?

పద్మి—అమితేరు కాత్యాయని.

భీమ—సకేకాని వా రిల్లెక్కడ?

పద్మి—దోడుకొందురామేమి?

భీమ—ఉచు—వానితో బనియున్నది. ఇదిపాటు విన్నవైఖరిననుసరించి వారి యింటికి వెళ్ళియుంటిమి. ఇంటికి రాశము వైచియున్నది. వారిద్దఱుచ్చటనున్నారో చెప్పినయెడల నిశ్చయేని నచ్చెడము.

పద్మి—వాటిని మీరు పొందినందున ప్రమాదముచేసినయెడలను, నన్ను బాధింపకుండ పక్షివైచునెడలను, వారిని మీరు గనబఱుతును. వారు మీసాహాయ్యమును గోరుగినసితలో నున్నారు.

భీమ—కాళికి పాదాలతోడు. అయిన కారుల నెత్తిపెట్టుకొందుము. నన్ను పక్షిపెట్టుదుము.

పద్మి—అటులైన గండు. (వారు చంద్రశేఖర స్వామియొడకు బోవుదురు.)

పద్మి—అదిగో చూడుడు. రాజశ్రీతులై వా రిట్లున్నారు. ఇప్పటివఱకు బ్రదికియున్నారు.

భీమ—చూడవేయరా? మన్ను తీసివేయుము. చేతులతో లాగివేయుము.

శత్రుం—ఇక్కడ బడితె లున్నవి. వంటకట్టులుకాబోలురా—త్రవ్వరా.

శత్రుం—కాని—కాని—తవ్వగా—తవ్వగా.

(చంద్రశేఖర స్వామిని దొంగలు పైకిడియుదురు. కాత్యాయనిని బద్ధినిచేయును.)

భీమ—చంద్రశేఖరస్వామిగారు! గండాలు. కాత్యాయనమ్మగారు! గండాలు. పద్మిని నీవింక లోమ్ము.

పద్మి—(అప) వీరు మీకు పక్షిలిచ్చేయరు; భయములేదు. నేనుబోయి చూడమ్మ గారితో నేమి నెప్పుగును?

కాత్యాయని—(అప) ముగ్ధముగ పద్మినితో మీయను సంతసించితినియు, దైవ కటాక్షమున్న ముగ్ధుని గలసికొందుమనియుఁ జెప్పుయి. చూడుపద్మిని నీవు సర్వముగ శిష్యునిఁ బ్రయదానివికావున నంతవాఁడై మేమేమైన లేఖివాయునెడల నది నీకు ముగ్ధుగాఁ బ్రవృత్తును. నీవామెఱుంగ నవలసించి యామెబాబును నానుబంధువుండవలెను. నీమాధ్యస్థమున మాసఖ్యమింక సఖివృద్ధినిఁబొందుఁగాకి.

పద్మి—అట్లే. మీయెరును స్వామిగారూ!

భీమ—(అప) పక్షిప్రము అరిగిరావచ్చు, నన్ను మురుపెట్టుకొందునో లేదో నాతమాని. (పద్మిని నిష్క్రమించును)

చంద్ర—నాయనలారా! మీరెవరు?

భీమ—ఎప్పుడైన నేమి ? మీ మిత్రులము.

చంద్ర—మీరుచేసినయుపకారమే యీసంగతి చెప్పుచున్నది. మేము మీరు బ్రతుకపకార మెట్లుచేయవలసినదో చెప్పునెడల నట్లు చేయుటకు సిద్ధముగా నున్నాము.

భీమ—మీరు మేము చెప్పినట్లు మాతో వచ్చుటయే మాకు బ్రతుకపకారము.

చంద్ర—మీతో మేమేల రావలయును ?

భీమ—మారాజుగారు మిమ్ములను దీసికొనిపోవుని యాజ్ఞాపించుటచే వచ్చినాను.

చంద్ర—మీరాజుగారెవ్వరు ?

భీమ—ఆసంగతులేమియుఁ జెప్పవీలులేదు. నడువుడు.

కాత్యాయన—అప! నాథా! సంగదేహుకక్కులేదు. వీరెట్టివారైనను మనయెడల మంచివారు. ఈరాజునొద్ద మనమింక నుండువాగము కాముగదా !

చంద్ర—మేమురానియెడల మీరేమి చేసెదరు ?

భీమ—బలత్యాగముదక్క నంతకంటె నేమున్నది ?

చంద్ర—ఎటులైన మమ్ము దీసికొని వెళ్ళుటకే నిశ్చయించుకొనినారా?

భీమ—మానిశ్చయమెంత బలము; మాప్రభువుగారి యాజ్ఞయది.

కాత్యాయన—తనలో) వీరిప్రభువుదేవరాజైయుండుట కపకాశము కనబడదు. ఆతనిరాజ్యమునూడ యీరాజునకు స్వాధీనమైనట్లు తెలియుచున్నది. (ప్రకాశముగా) నాయనా ! మీప్రభువుతనతో చెప్పుచున్నను మీరాజుదేశమేదియో చెప్పెదవా ?

భీమ—ఆహూ! త్నమింపుడు; త్వోగకండు.

చంద్ర—సరే నడువుడు. వచ్చుచున్నాము. (తనలో) హరహరా—ఏమిది? కొలది దినముల క్రిందటివఱకు ఇట్టివిఘ్నము లేవండనే. ఇప్పుడేదియో దినురు నెఱిగిని హనికొనక యసత్యమునకు బోవక ప్రచ్ఛన్నముగ నొక పంచమ గాలక్షేపముఁ జేయు చుంటినే. ఎన్నిమాత్యులెంతలో వచ్చినవి. ఇవియన్నియు నేనే ప్రచ్ఛన్నమునా—నా యిష్టమే కనబడలే. నాబుదికి వినియే కనబడలే. దేవరాజును నాయొంటికి కమ్మంటినా ! ఆతనిని జేర్చువని సాభ్యాగో మాటయెఱుఁగినా. లేదే. ఆతఁడేల రావలయును! వచ్చినాడు. ఆతనిని సాభ్యాగ్యయేల చేర్చువలెను! ఆతనిని వలలుకొనవలయునని మొదటియండయే జేర్చువాడితి నే! ఎంతయో పట్టుపటితి నే. ఏదీ నాబుది యక్కడ నేమిపనిచేయఁగలిగినది ? ఆతనికొక సత్యమాడితి నే! నులభ్రష్టతనొందితి నే. ఇంతకంటె చుహావలన మున్నదా. ఇన్నియేండవాడనైన నేను బుద్ధిప్రాప్తిముగనే యిటు పలికుండైనతి నా. వివిషయభాగము ననేక్షించి నేర్పట్టుతుని. ఇచ్చటఁగూడ భగవంతుఁ డిచ్చిన బుదికి వినియోగములేనిదాయెనే. నులభ్రష్టతనాగుండవలసిన నన్ను రాజుగోరియో బూడ్చిపెట్టించెనే. పోనీ. బాగుగానేజరిగినది. ఆగోరియోనే ప్రాణములు విడువవలయునని దృఢనిశ్చయమండైనయెండఁగా యిట్లుగుటయేల? నాయూహయేమి-తుదకుజరిగినదేమి ? పోనీ. గోరియొడివిముక్తియైనచెంటనే యిది రాజనుశబ్దమైన నుచ్చరింపవండ వారు కాశీక్షేత్రమునకుఁబోయి యుక్తఁడఁ బ్రాణములు విడువ బలిష్ఠ

సంకల్పమును బూనియుంటి నే. ఏదీ—అట్లు చేయగలిగితివా. ఈబుదియుండి నాకేమి పనిచేయుచున్నది. పాపాత్ముడనైన నేనెక్కడ. వారణాసియెక్కడ; ఏకాండుగుహ లోనో ప్రచ్ఛన్నముగ మరనామస్మరణ మొనర్చుకొనుచు గాలక్షేపమైన జేయటండ యిప్పుడు వీరితోఁ దగుచునమ్మాయని ప్రయాణమా! ఎక్కడను? దొంగలరాజ్యమునకుఁ గాబోలు. ఎందులకు—వాల్మీకీవును నేవించుటను. ఏమియీపాపము—హాహా! పనిచేయని యీబుదిని నయలక్షప్రసాదించితివి. వానిని బాధించుటకై యిచ్చినట్లా—నుఖి పెట్టుటకై యిచ్చినట్లా—కొడిగట్టి వనువునున్న యీచచ్చు దీపము లేవండినయెడల గాఢాంధకారముగా మొగడితోపుక్కిరిగదఁ ద్రోసికొనిపోయి యుండుమో! ఎత్తుపల్లము గాను, పల్లము లెత్తుగాను, నడముగానున్నది బయలుగాను, పనులుగానున్నది యడ్డము గాను గనబడుచు నీ భాగ్యముగా నవ్వదా గాలికి చెరుచున్న యీకొరివదయ్యవు వెలుతురుచే గాలిలోబడుచునుఁ దెలియవన్నీ. బ్రహ్మగంధ్రపానమున టంగుమని చెట్టుకొమ్మయో కొండయగుచో తగులుచునుఁ దెలిసివన్నీ. హాహా! ఈప్రపంచ పదార్థసిఁగిని దెలిసికొనుటో యిష్టమైతాని యీమొక మొక్కకాటితో నిన్నుఁ గూడఁ జూడవలసినదనియేనా నియభిప్రాయము ?

భీమ—అయ్యో! రాకేను? చూకాలస్యమగుచున్నది. దగ్గిరిదొరికియైనను జాల దూరమగుచున్నది.

చంద్ర—నీ వీడ్చుకొనిపోవుచుండఁగా రాకపోవుట యేల ?

గీ. ఇతని నతఁడీడ్చువేటాక్కఱఁ । డతనినిన్ను

అందఁ అందఁజనీడ్చు । కయ్యుంబెజగతి

అందఁలు స్వతంత్రరాజు లూ । హములయందు

బానిసలకంటె బానిసలే । పనులయందు.

(అందఁలు నిష్క్రమింతురు)

ఇది చతుర్థాంకము.

౩ పూర్తి మ

పంచమాంకము.

[ప్రశంసము—వరాహాధిపతి ప్రసంగము.]

[ప్రశంసము—భైరవస్వ—(ప్రశంసము లేవరాజు తప్పుగడుకొని పద్మిని పారాజనాను దుస్తులతో డవాలిలో పద్మిని.)

పద్మిని—ఏమిటి?

భైర—గారభటుడవని దుస్తులు చెప్పుచున్నది; ఇదిగో డవాలి చెప్పుచున్నది.

పద్మి—అస గతికొలుగకపోలేదు. నాతో నేమిపనియున్నది సగడలోనికి వార్త సంపితివి?

భైర—నీతో పనిలేనివారుందురా! కోటలో సుబంధ మున్నవారికి దాసితో బని లేకుండ వచ్చునా?

పద్మి—చాలు. అధికప్రసంగమేల! నాతో నేమిపనియున్నదో వేగముగా చెప్పుము.

భైర—చెప్పుటకైవచ్చి మానివేయనుగాని, నా మొగమునకి తాగుగాఁ జూచి మతిమాటలాడుము.

పద్మి—ఁటుడవైన నీవొక తాగుగాఁ జూడవలయునా?

భైర—ప్రధానుడుగారివంకఁ జూడవచ్చునుగాబోలు — ఆయనకుఁ బ్రము నా కంటె నెక్కువ? కూటికిఁ దప్పవైసంపిమాత్రమునఁ గుళిములో తేక్కుచునుకొంటివా? మానుష్యునకుఁ గావలసినది సుసతకాని చచ్చుసామ్య? నీవు దాసివి, నేను తానినవాడను. బ్రహ్మ నీవ నాకుఁ గుదిర్చినాడుగాని, ప్రధానునికి నీకుఁ గుదిర్చినాడా? ప్రధానత్వ మెప్పుడో యొకప్పు మోడునదిగాని, నా తానిసతనము పరమ పదిండువ ను నిలిచియుండునదికాదా!

పద్మి—నీ. ఒడలు తెలిసికొని చుట్టిమాటలాడుము.

భైర—ఒడలు తెలియకపోవుట నీకా నాకా? ఒడలు తెలియకుండ మాటలాడుటయే తప్పనప్పు డొడలు తెలియక చచ్చునదట్లు తప్పుకారు కాబోలు. అందులో రాజద్రోహపుణ్యము.

పద్మి—(ఆదరపడి) ఆ-ఆ-ఆట్లనెకవేల?

భైర—ఆనకపోవుటయేమి? విజయోత్సవములలోఁ గడవటిరాత్రియందుఁ బూజో హితుని, వాని భార్యను గోరినుండి—

పద్మి—(కన్నులను కేకవైచి) ఆ-ఆ.

భైర—నలుపుర దొంగముండకొడుకులచే నూడలొంగుట రాజద్రోహము కాదు కాబోలు.

పద్మి—ఆ-ఆ. నిన్నిట్లు దొంగమాటలాడుమని యెవ్వరుచెప్పినారు? నాపై దొంగనేరములు కల్పించుమని యెవరు బోధించినారు? ఏది చిన్నప్పుగాఁతోఁ జెప్పక మానుదునా; బాగ్రత్త.

భైర—తొందరపడకు. చిన్నప్పుగాఁ తప్పువయేమి? చిన్నప్పుగారు తలఁ గదలుపకపోయినయెడల పెద్దదాసప్పుగారు కాలుగదవునా. ఉండు-మిటియొకసంగతి- త్తమింపవలయును. నేను దప్పుచెప్పితిని. కాల్యాణనమ్మను లైకీడ్చినది నిపుకాని దొంగలలోవాడుకాదు.

పద్మిని—(తనలో) అమ్మయ్యా! కొంపమునిగిపోయినదికదా. (ప్రకాశముగా) నివేమి, కంటితోఁ జూచినట్లే మాటాడుచుంటివే!

భైర—చూచిలేరామిటి; ప్రక్కలనున్న యిద్దఱు పారాజనానులలో నేను మేలుకొని యుండలేదా?

పద్మి—సరే. ఏదో యొకటి కల్పించినావు. నిబుదికి సంతసించితిని. నికేమైన బారితోషిక మిప్పించెదనుగాని యివార్త నింతటితో సంతసించెదవా వ్యాప్తిఁ జేయుదురా?

భై—పారితోషికమనఁగాఁ బ్రసయెనయెడల నాకక్కలలేదు. అదిగాని నివీయ వలయునుగాని మఱియొకరిచే నిప్పింపనక్కలలేదు.

పద్మి—ఇంతటితో నిది యడగిపోవునుగద.

భైర—ఒక్కముద్దుతో సంతయు నిర్మూలమగును. ఒకటి-ఏదీ.

పద్మి—అల్పే-కొటలో ముద్దు పెట్టుకోఁగూడదు.

భైర—అట్లు ఫర్మశాస్త్ర మున్నదా! కవిసమయమున్నదా!

పద్మి—అవి లేకపోవచ్చునుగాని, అట్టి యాచారముమాత్రము లేదు.

భైర—సత్ప్రము తిరిగి రాకుండ నిన్ను ముద్దుపెట్టుకొందునని నేను నాటిరాత్రి శపథము చేసితిని జ్ఞప్తియున్నదా?

పద్మి—ఆ-ఆ-నిచెవడవు?

భైర—నేను భైరవన్నకవిని. ఆనల్కుర దొంగలలో నేనొకడను.

పద్మి—అయ్యయ్యా! ఘోరాజవానుచేత ముదు పెట్టుకొనబడుటకుఁ గోరబడి నందులకే యేడ్పుచుండగా పైగఁ బచ్చికొంగవుకూడనా-సిగొంతుక గోయి-పడలుజలర రించుచున్నదిరా.

భైర—అజలదరించుటే సంచారిభావము.

పద్మి—నీసంచారిభావము చట్టుబండలైనట్లే యున్నది.

భైర—కాని యొకముదు.

పద్మి—ఇప్పుడుకాదు-తరువాత నింటికి వత్తువుకానిలే-యాడు-రహస్యము బయలైనదేమో యని నాగుండెలు తల్లడిలిపోయినవిసుమా-కాని, నీవ మాయాసానపుభటుని గుస్తును ఆపేరు ఆపేరుగల డవారియు ఇక్కడినుండి వచ్చినవి?

భైర—ఇకపాటుఁ దిచ్చినాడు. (తనలో) ఈయూరి వెలుపలనున్న పెద మట్టి చెట్టుక్రిందఁ దూర్పువైపుగాఁ ద్రవ్వి యీ గుస్తును డవారిని దీసికొనుమని మాదొర సెల వచ్చినాడు-ఆతఁడు వాని నక్కడ నెందులకు ప్రాతిపత్తెనో తెలియదు.

పద్మి—ఇప్పుడు నింటికు వచ్చుటకుఁ గారణమేమి?

భైర—పురోహితునిభార్య నీకొక యుత్తరమిచ్చినది. ఒక చిన్నపెట్టె నిచ్చినది. ఇదిగో తీసికొనుము. (ఇచ్చును.)

పద్మి—సరితోషమే-నే నీక నాలసెంపఁగూడదు. లోనికిఁ బోవలెను—నీవు దిరుగ నెప్పుడు వచ్చెను?

భైర—నీయవ్రము.

పద్మి—నేను వచ్చునను నీవు కోటముఁ దే యుండుము.

భైర—సరే. (నిష్క్రమించును.)

పద్మి—(పరిక్రమించి) లోనికిఁ బోవును.

[వెనుకఁ దిరుయైక్కిగ నంతఃపుము—స్వామిగారి కూర్చుండి ప్రవేశించును.]

సర్వ—పద్మి! నికొంట వచ్చినవా నెవరు?

పద్మి—ఈలేఖయు, నిప్పెట్లయుఁ దిచ్చినవారే. (స్వామిగారికి కిచ్చును.)

స్వా—ఈయుత్తరముపై నీచేరున్నదే!

పద్మి—పేరు నాదేకాని, వ్యవహార మంతయు మీ దైయుండును.

సర్వ—అటులైనఁ జింపనా?

పద్మి—అశ్శంతర మేమి?

స్వా—(అట్లుచేసి తాను బయలుకొనుట నభిప్రాయించును.)

పద్మి—ఇటుగోనమా-ఉత్తరమునుండి బాటె దీపెట్ట తాళము కాఁబోలు.

స్వా—ఔను. ఆపెట్ట తెలుపుము.

పద్మి—(అట్లుచేసి దానిలోనున్న ముత్యాలహారమును దీయును.) ఇదిగో నమ్మా—ముత్యాలహారము.

సర్వ—అబ్బా ! ఎంతపెద్దముత్యములు !

పద్మి—చూచుముత్యములుకావు కాబోలు ! అమ్మా ! అద్దముత్యమైనను, మెడలో నుంచుకొనుడు.

సర్వ—అక్కడలే దట్లయిండుము. కాని—పద్మి ! ఉచ్చు గొంతునకు దిన దినము బిగియుచున్నట్లుగ పడుచున్నది. ఏ నిజమైన యభిప్రాయము స్పష్టముగా నొక్క సోదరినను జెప్పలేదు. నాకావైపున దృష్టి పాలినదికదాయని నొంచి ఏమి నా తలపులకు వెనుక యగుచేయవలదు. సాధారణముగా గాను లబ్ధిగానికికే ప్రతిభ్యనులుగనుండురు. నేను మిటి మెప్పురితోడును విచారంపడినను మితముకాదు. దైవముభిమునుజూచి చెప్పవలెను. ఏదోయొకటి శీఘ్రముగఁ దెంపుఁగోసి కొనినఁగాని మిగుల బాధగానున్నది.

పద్మి—అమ్మా ! ఏవయిచెప్పట కిమున్నది ? మీకా గవరాజుమైనను వలపును బట్టి చూచుకొనవలసినదే కాని—

సర్వ—వలపున్నదనియే నిశ్చయపఱపుము. మాకుఁ బరమశత్రుఁడైన యాతనిని నేను బెండ్లాడుటఁ గల్గియున్నది. ఏదో యింకొకటిగూనా కాదా ! వానికిఁ బుట్టి నాతి నంత బాధపెట్టిన నాద్రుతికేల కాల్చినా ! లోక మేమందులో చూడవలయునుగాదా !

పద్మి—బాపమ్మా ! తల్లిగగ్గలుల పరాధపమునుగూర్చి ముఖ్యముగాఁ జూడఁ దగినదే ! అమ్మా ! చిన్నదానవు; లోకమును గుఱించి మాత్రమాలోచింప నక్కర్లేగా !

సర్వ—అటులైన నిశిముందు ప్రయత్నము మానుకొనుటయే మంచిదికాదా !

పద్మి—ఏమో ! అలాగే కనబడుచున్నదమ్మా !

సర్వ—అటులైన మిటి—ఈ నాభు నివాసమే యక్కడలేకఁగా ఏ పెదఁడో నిర్భాగ్యపుముండకొడుకు పయ్యనని కావ్యాయనము జెప్పించినదే ! అది యింతకంటెఁ జిక్కిమా ?

పద్మి—చిక్కన్న చిక్కా ! అమ్మా ! నిత్యేపమువంటివాడే కాని నిర్భాగ్యపు ముండకొడుకు మాత్రము వలదమ్మా ! నూత్రండు బ్రతుకవలసిన బ్రతుకమ్మా ! చేత వాతగాని పెద్దమ్మవారు దాపురించిన మెడల నికఁ జెప్పనక్కర్లేదు. అడుదాని బ్రతుకు మగవానితోనదమా ! మఱి యొకందులకా ! అందులోఁ జదిపి దీపముఁ బెట్టఁ దగిన కాంతిగలదానవు.

సర్వ—అటులైన దేవరాజును జేసికోవలసినట్లే కనబడుచున్నదే ?

పద్మి—సంజేహమేమి ? అట్లే నాను గనబడుచున్నదమ్మా !

సర్వ—చూచు పద్మి ! మనకస్తులెంత ! మనబుద్ధులెంత ! భగవంతుడేలాగున మోజించెనో యాలాగుననే జరుగును. ఊక యీ త్రోవ్వులాటలేల ! తటసముగా నోరుమాసికొని యూరపండిన మెడల బాగుగానుండనేమా ?

పద్మి—అగి సర్వోత్తమమైన మార్గమేదమ్మా !

సర్వ—సర్వోత్తమమైన మార్గమే. మాటలలోనే కాని యందలిని పట్టిగా నాచ రణలోనుండ వశమా ? కానియగుట సహితము కరుణాక్రమున జేవులాడుదురుగురు గాని యూరకుండురా ? అట్టిచో సందాహితమైన మనము—

పద్మి—అనుభవ బహుమమమా! చెప్ప నేనెలుగుదునమ్మా. ఏవాలగున నుండలేదమ్మా! దానిపై-అయ్యా-సందేహమువారి ప్రాయము వచ్చినది. అది యూరకుండనిచ్చునా! అమ్మా! ఆ-గాక పెండ్లిపీటలనిగదాను! వచ్చినవ్యాపాయిలో కష్టమమ్మా! అనుభవగురూనిలిచ్చి కెల్లకేల వలెనుమ్మా! నా మాట నేను జెప్ప చున్నాను. నాలుగుమాసములనుండి గిరిపర్వతాక్షి గాడిదకొడుగు గిరిపర్వతమమ్మా! వాడ్రోలు కేపెదపాముకలదివరో నేనెరు గును పెట్టిలో నెల కొక్కరూలైన నా మొగానె గానని నిష్పపెటకలో అప్పు డొగలమ్మా!

సర్వ—మాడుచున్నది! ఇదివరకుని తననా! ఇది తుడ తనను తండ్రిగా రున్నాడెదా! ఈ బాధ్యతల న్నము నాకునపై బడెనెదినయెడల బాగుగా నుండు నేమో? అయ్యయి దిగవలయు నాలోనిది కల్గొయు చేయును.

పద్మి—అది అగి మునుపునుగా మోసమ్మా! దానిని విరోధముగా నడిచుటకాత్ర వేయవలసివచ్చినది! ఇదిగానొకసూత్రము; ఆది సూత్రము. ఏకీ చి త్తమగుట! యుగమున పనిని క్రియానిరాలీని నునా! అలిపి ప్రదులు గలవానిని, జన్మవానిని, దూరమును, క్రోధమును, హింసయును నెఱుము కలగానిని, నెఱి నైన మహాచైతన్యముతో, సంతానముతో నిటికె బెలిసిగచి నీతాకళ్యణములల జేయవలెదా?

సర్వ—కాని, ముగ్ధుడనేమున్నది నొకటి. ఎవరికి పెండ్లివానివలెనే యీ పెండ్లివానిగూడ నొకటి గొలుచు నునేమో మరి పెండ్లిదను రాండేమా!

పద్మి—ఆకూటాకాము నెఱుముమ్మా! ప్రాణమున్న ప్రాణులనిగా కష్టము గుమ్మా! ఆకూటాకామున ప్రాణులను మరలకెంద్రెట్టి—

సర్వ—అజేయకూటలే, శత్రువులను ముగుపెట్టుకొంగురా యెమి? సమమును వచ్చినప్పుడు శత్రుమాణము చేయనివా రెవరులే.

పద్మి—నాను వచ్చినమాట చెప్పినావు కా అమ్మా! నానునుభవములో నున్న మాటను చెప్పినావు కాత్రో!

సర్వ—సర్వ! నే నేమిట బొగటిలో ఏ వాకూటను జెప్పుచున్నావు.

పద్మి—మీ యిచ్చ మీ కాలమునుండి ననుచు వచ్చిలేకవుమాట నెట్లు చెప్పుకలను.

సర్వ—పోని! ఈయుత్త మను గెను!

“కష్టమొల్లికి నలలకప్రాప్తి మగుగాం”

పద్మి—అమ్మా! కాత్యాయనమ్మ వ్రాసినదేకదా?

సర్వ—ఔను. (చదువును) ఏకటాత్తమున నిష్పటిపఱుట బ్రదికియుంటిమి. సర్వదా యనుగ్రహ ముంచవలెను. మరల మనము కలిసికొనుభాగ్యము సర్వేశ్వరుడు శీఘ్రముగా లభింపజేయుంగాక! నాకొడుకిచ్చట గొప్పకోట కట్టించుచున్నాడు. గొప్పనైస్యమును సిద్ధపఱచినాడు. లెక్కలేనిధనమున కిధికారియై యున్నాడు. ఈ పర్వతేదుర్గములందు నిండుశతభుజులై యున్నాడు. కాని యాతని శరీరము మాత్రమే యిచ్చటనున్నది. ప్రాణములన్నియు ఏదై నున్నవి. నేనిచటికి పచ్చితరలవార శవనము తెచ్చియైన నడిగియుంటిని. ఎంతసేపు చెప్పినను నెప్పుడుచెప్పినను ఆవెనుకటిదేకాని క్రొత్తది బనికిరాదని చెప్పినారు. ఆదిగాక క్రొత్తది చూడకొన్నయెడల నైదునలనము దక్కదని యొక బ్రాహ్మిన్నెపుటెఱుకసాని స్పష్టముగా జెప్పినది. ఆదియే మఱియొక సంగతి చెప్పినది. ఏతః క్రివలన ఏకు గొప్పహని శీఘ్రముగా రానైయున్నదని చెప్పినది. అమాట వినినప్పటినుండియు మతిలేక యున్నాము. ఏవు మరుమాట చెప్పక రావలయును. రావలయును. ఈ యవకాశము గాఢహింసయవము. పోయవము. నిన్ను విడిచి యుండుట మాత్రముకాదు. కాదు. భగ్తపూజన యత్యాలహరము సంగీతకరింప వలయును. బయలుదేరుటకు నీ యంగకారమును దెలిసినెంటనే నిన్నిటనుఁ దెచ్చుటకు నేనే వచ్చెదను. నా కొడలిని నాయుంటికిఁ దెచ్చుకొనుట నానుఁ దప్పకాదు. గ్రహింపవలెను.

పద్మిని ! తెలిసినదా !

పద్మి—తెలియకమ్మా !

సర్వ—తెలిసిన యింటివికదా ! మాత్రండ్రిగారివలన నాకు కాడగిన గొప్పహని యేమైయుండునో ?

పద్మి—అతఁ తెలియకమ్మా ! కాని నాకిప్పుడు మీరండ్రిగారిచేతిచావు తప్పి నట్లు సంతోషింపవలసి వచ్చినది.

సర్వ—ఆ ! ఆ ! అదేమి ?

పద్మి—నల్వరుదొంగలని చెప్పితినే, వారిలో నొక్కనిచేతి కీ యుత్తరమిచ్చి కాత్యాయనమ్మ పంపినది. ఆతఁడొక కోటికై యొక చిత్రమైన పద్ధతిగా సంభాషణ మారంభించినాడు.

సర్వ—నా కేమియుఁ దెలియలేదు.

పద్మి—నేనుఁ బైకిఁ జెప్పజాలను. చెవిలోఁ జెప్పెదను. (అట్లుచేయును)

సర్వ—అప్పుడు ఏగుండె నరువిడిచినది కాబోలు నేమి ?

పద్మి—అమ్మా ! చచ్చియే పోయితిని.

సర్వ—చూడు. పురోహిత దంపతులను గోతఁదెట్టిన రాత్రి ప్రక్కను గావున్న షా రాజునాను బాదంపతులను విడిపించుట చూడలేదని స్పష్టముగా నెట్లుచెప్పగలము ?

పద్మి—చెప్పలేము. మొదటజూచినప్పుడు వారు నిగ్గించుచునే యున్నారు. దొంగలుచచ్చినారుచా? చూస్తే మురికిడినలన వేల్చాన్ని నేమో తెలియదు.

సర్వ—మన మినుట్రచేసితిమని వారివలననే చూరండిగారి కప్పుటికైన నేల తెలియకపోయెదరు ?

పద్మి—సరిగా అనేసెను నాభయమును.

సర్వ—చూరండిగారు మనలజంతువు. ఇప్పుడుపక్షివ వేలతో తెలిసినది. ఈ తరములో నుపక్షవము రానై యున్నదని యున్నదా ? శిశుముగాననినూడ నున్నదా !

పద్మి—(చూచి) ఇకనో శిశుముగా రానైయున్నది.

సర్వ—ఇంత క్రోధముతో నున్న చూరండిగారు మనల జంతుక చూచుదురా ?

పద్మి—చగవుకంటె నెక్కువచేదైననున్న నక్షిణములేయును.

సర్వ—ఇత బ్రయాణనన్నామున నుడివలసినదే ?

పద్మి—అక్క ! యింకను సగదేహరా ?

సర్వ—నీవు నాతోనూడ వచ్చేవా ?

పద్మి—మీ యిష్ట మిదా ?

సర్వ—నా యిష్టము నొనరుడల ?

పద్మి—ఇక్కడనున్ననుడిల మిత్రుండైగారు నన్ను వధింపరా ? మలేయొక యాసానమునకు బోవలయునుగాని పులవృద్ధిచేతచూర్చి మోలనములలో గడువదక్క !

సర్వ—నే నూక యడిగితినిగాని, నీవు రావగడ నేను బోవుదునా ?

పద్మి—నేను మలేయొకచోటికి చూత్రము మిమ్ము విడిచిపోయెదనా ?

సర్వ—ప్రయాణప్రయత్నమున నుగదము.

పద్మి—నా కెమియు బ్రయత్నమక్కలేదు.

సర్వ—సరే ! నిగురవేళియైనది పోవుదము. మనలఁ దీసికొని పోవుటకు గానే వచ్చునది ! ఎట్లువచ్చునో, మెట్లు దీసికొనిపోవునో, తెలియదు.

పద్మి—మీకే తెలియనప్పుడు నా కెట్లు తెలియనక్క !

సర్వ—నీవు కాత్యాయనమ్మకు లేఖ వ్రాయుము. మీ రెప్పుడు వచ్చిన సరే! ఆప్పుడే బయలుదేరుటకు సిద్ధముగా నున్నాము.

పద్మి—అట్లే వ్రాసి యాతనిచే బంపింతును. రెండుముక్కలెంతనేపమ్మా (వ్రాయుట నభినయించును.)

సర్వ—సరే ! యెవ్వరో తొంకలు శిశుముగా చేరరాజువదనుగడి పత్తుకుదా! ఆప్పుడేమిజరుగునో చూచుకొందము; నాని నిర్దుష్టవచ్చుచున్నది. పంజమాంకము.

పద్మి—అక్క ! యీలేఖ సరినికిచ్చి నేనునూడ నిప్పుడే వత్తును.

(ఇకలు నిష్క్రమింతురు)

ఇది పంచమాంకము.

౧ పూరిమ.

వస్తాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపురాజనభ.

ప్రదేశము—సోమనాథకపుణ్య, భృంగుసింగు, సుబ్బారెడ్డి.

సోమ—అహహా ! ఎట్లు భృంగుసింగు ? మటియొకసారి మీ దొరగారి లేఖను చదువుము.

భృంగు—శ్రీమన్నహమండలాధీశ్వర—

సోమ—అబ్బిరుదాచళినంతయు నెందులవలె. లోనియంశములను చదువుము.

భృంగు—(చదువును) మీవరాహపురరాజ్యమువారు, మీ శత్రువులగు భట్టి రాజ్యమువారు, నన్నోన్యవిజగీసారత్నరులగుటచే, మాకు మీవలనగాని మీశత్రువుల వలనగాని యిదివఱ కొత్తుకులేకుండెను. మీరు భట్టిరాజవధమొసర్చి వారిరాజ్యము నవలీలగ స్వాధీనముఁ జేసికొనుటబట్టి మాకిప్పుడు పూర్వకాంతియుండుట కవకాశము లేకపోయినది. మేము సామాన్యపుఁ గొండదొరలము. మీరు మూర్ఖాభిషిక్తులు. మాతో స్నేహభావము నొప్పుడని మిమ్ముగొరుట మాకు గిర్వీక్తిగానుండునని భయపడుచున్నాము. ఇంతటినుండి మీకు విధేయులమై మీపోషణలో నుండుటకు నిశ్చయించుకొనినాము విషయపూర్వకముగా నేమొసగు కప్పములను గ్రహించి మమ్మాదరించుచుండవలయును. మీరయఁగోరి మీకు సంతోషకరములగు చెండు పనులను మేము చేసియుంటిమి. వానిని వ్రాయుట స్వప్రశంసగానుండును. కావున మాసేనాధిపతివలన మీరు విందురుగాక.

చిత్తగించవలయును.

విధేయుఁడు శంకరదాసుఁడు.

సోమ—ఆ చెప్పవలసిన చెడుపనులేవి?

భృంగు—కిప్పుము దాఖలుచేసుకొనినెన్నిట మనవిచేసెదము.

సోమ—భృంగుసింగు ! సుబ్బారెడ్డి ! అలాగే తొందరలేదు. మీదొరగారి యొగ్గతట విధేయతను మిగుల గౌరవించితిమి. మేము భట్టిరాజ్యమున బట్టాభిషేకము

నవర బోవునప్పు డాదాజీ నే మీదొనుగలనికొని యాచినిగూడ మాపటాభివేక్షమునకుఁ దీసికొనిపోవుదునని యాచినితో చెప్పులయును. ఇది! "గొప్పమేదో" అనికొండకుఁ దెప్పించితరా?

(భ్రమ) — ప్రకృతున్న వేవకుఁ డడగించినాడు.

సోమ — ఓ! ఎందుకా — అక్కడ?

(నేపథ్య) — చిత్తము.

సోమ — అడుపెటవగుడఁ గిప్పమినువాని సాహసు నో! అనికొని తానిల్లు.

(నేపథ్య) చిత్తము.

(అడువేసు నోమన్న పై నుండి వెళ్ళినది నో! అని కుప్పమి నెత్తివై బెట్టించుకొని ప్రవేశించును.)

సుబ్బా — ప్రభూ! ప్రభూ! అని యొకానొక. దీని గానుకా చూడొగారు మీకొచ్చిందినా. అది చూడండి వీరి కప్పు, చూడవలె. ఈయొక నింక బాగాను వస్తువులున్నవి.

సోమ — (దాసినికొని) ప్రభూనుండొ ముగ్ధుడే!

గీ. కాకమును గయావాలకుఁ | గానామేల?

కపిని గిమ్మింధవానికె | గప్పమేల?

దాసితండాలతలమార్పు | తంత్రములను

దల్లడించెడు మాకేల | దాసి మరల !

ఇచ్చిన కప్పము దీసికొని పుష్పకుద్రావున — ఎందుకా! అక్కడ?

(నేపథ్యము) విమలలవు?

సోమ — ఎన్నిని నిటు చూపుము.

(నేపథ్య) చిత్తము.

భ్రమ — ప్రభూ! ప్రభూ! అక్కడకు తిరుగజోయించి పోవలెను గనును.

సోమ — ప్రభూ! నీ గూ! ఎప్పుడు సుబ్బాబెడిని బాగుగాఁ బోషించి యాయుధములు మీయొక్క నెక్కిటవైస నున్నవేమోయని బోధించినందున నీ వస్యధా యునుకొనవలదు. కాలము బహుకల్లోలముగాఁ గుటచేత నెట్టిబాగదూరము దీసికొనుచున్నాము నాగరికతతోజూలగానున్నరూపులు ఆవ్యవస్థలనుగూ మీకుఁ దెలియకపోవచ్చును. ఎందులకైన నుంచినది మాత్ర నాగరికతతో నొకటిమి. గొన్ని వస్తువులు.

సుబ్బా — సహా! ప్రభూ! ఎందుకంట. ఎన్నికొంటులప్రాణము లొక్క మీప్రాణములూ నిమిడియున్నది! వేయిమి ట్లైన నేనాగరికతగా నునును. వేయివే నాధువకు లొక్కరాజులూ నునును. కాని, యానా కిటుల పొగుటచేత మాకింతబాధ త్రలేదు.

మాలో మాయలేకపోవుటయే నిష్కలంకముగా నుండును. మాకెంతసేపు సడనిబంతువుల బాధకాని మజ్జియింక బాధలేదు.

(పద్మిని ప్రవేశించును.)

పద్మి—మహారాజా! ఏమిసలవు.

సోమ—అదిగో దానిగారి జూడా. దానిని గాండనోగా రొకగు మాను గానుకగా నప్పించినాను. దానిని దీసికొనిపోయి స్వయంగా శిక్షింపవలెను. అడవి కొంటిని బెంచినట్లు పింగళుగా నుండును. (ఆప) ఏవు దానిని బాగుగా నొడలతయు బట్టించి లోనికి దీసికొనిపోయి. ఎప్పుడని నమ్మవలెను. ఏమియుట్టులికి పడవవలె?

పద్మి—(ఆప) బాలూ! ఒడలు సలసలగానున్నది.

సోమ—(ఆప) ఆపాణకలొనివి పండ్లు అవికూడ బాగుగాఁ గిరుగ వేయించి మజ్జియింక బింబించుము.

పద్మి—చిత్తము. భ్రోపన్నయొదవ(బోయి) ఇటురా. ఈ పాణక నెత్తిపై నెత్తుకొనగలవా?

అర్బి నీవు వెలుపలను బోవచ్చును. (వాడు పోవును)

భ్రోప—అడుదాననుగదా, ఇంతబరువెత్తగలవా?

పద్మి—సో! నేనుగూడ సాయముచేసెదను. (తనలో) ఒడలు తడిచి దీనిని బాగుగా శోధింపవలెను. (ఇద్దరు పాణకనుబట్టి కొంత ముందునను పత్తురు పాణక యచ్చటబెట్టి పద్మిని ఆతనియొడలు తడుమును) (అపవారించి) ఏమే నయొడలు మా యొడలివలె మెత్తగాలేదే అడవివారగుటచే గాబోలు.

భ్రో—(ఆప) శోటలో ముద్దుపెట్టుకొనుట లెప్పుని మునుపటివే. రాజుగారిట నుండగాఁ గొంగిలిండుకొనవచ్చునుగాబోలు.

పద్మి—ఆ-ఆ-భ్రోపన్నవే?

భ్రో—కొరామటి.

పద్మి—అనవాలు వెలియనండిగ నెంతక్రమ్ముదలగ వేషము వేసినావురా.

భ్రో—మొదలేదొంగ-దానిమీడగలవి. అటుపై దాసిదాని మగడు. నవవుష్టికి లోపమేమి?

పద్మి—కాని నీ విప్పుడు లోనికెందులకు?

భ్రో—ఈపండ్లుబట్టిలో బ్రశస్తమైన త్రాటినిచ్చెన యున్నది. చప్పున నూడి రానుండ పాణకలుగలలోగట్టిగ దాని నల్లి విగించితిని. అది పెండ్లికూతురుగారి మేడ మీద నెక్కడగట్టియెడల నిగుటను ఏలుగానుండునో యక్కడచూచి కట్టెదను. దాని వెంట రాత్రి మీద నిగవలెను. మిఠాయిను గ్రింద నేను గనిపెట్టియుందును.

పద్మి—పాపము. స్వయంగా యట్లు నిగలరా?

భై—కాత్యాయనమ్మ నిచ్చెననెట యంతఃపురములోనికి యామెను నింపును—పిమ్మట ప్రక్షిప్తప్రక్షిప్తలను గనిపెట్టియున్న భోమసింగు, సుబ్బాచెడి మొదలగు వారిలోఁ గలసి బహిష్కరముగాఁ జేసిపోనికిఁ బోవచ్చును. నిచ్చెననుకట్టి నేనుబోయి యూరువెలవల నున్న కాత్యాయనమ్మను దీసికొనిరావలెను. ఎదు—నడులొనికి.

(వారిద్దఱు పొడకనుసాయపడి లోనికి దీసికొని పోవుదురు.)

సోమ—భోమ! సింగూ! ఇంతసేపును మీరు మాటలాడకుండ నేమియాలోచించుచున్నాడు?

భోమ—నిద్రామునకై తమకుఁ జూపవలసిన బంగారుపస్త్రపులు మొదలగునవి యున్నవి. ఆవిడీయుచున్నాము.

సోమ—బంగారుపస్త్రపులైన మాకెక్కిలేదు. కప్పించిచ్చినారు కావునఁ జెప్పఁ దగిన రాక్షసులతోఁ జెప్పఁడు.

భోమ—అది నిశ్చయే మాట తును. ఆసమలే యన్నిటికంటె ముఖ్యములు గావున శ్రద్ధతో విచారించుచున్నాను.

సోమ—ఇప్పుడు నాకేమియుఁ బనిలేదు. సామంతాశుడనై యున్నాను. సాయగ కావమగువంతుఁ గావలసివచ్చెనని. అట్లుపై నేటబుడబోవలెను. తరుగ మాడు దినములపాటు రాను. ఈగిరిమున పూర్వవర్షుటవలఁ గుమ్ముఁబ్రాడఁగఁగఱిసి. లేనియెడల మీరీయూర నేనువర్షువంతుఁ గనిపెట్టుకొని యుర్రవలసివచ్చియుండును.

సుబ్బా—మహాప్రభూ! అట్లులే నేనువర్షుస్త్రీ తులము. మేముగూడ నిసాయం కావమునఁ జేయవలసికొనిపోయెదము.

సోమ—అలాగుననే.

భోమ—ఆరెగజూసను లేకుండా మొటిగి-భట్టిగా, కా భాగ్యము బట్టుకొని యామెయొడలిమీఁద స్త్రవులను దీసికొని మీరు బంపుట.

సోమ—ఆ-ఆ. మీరొక్క మామొదెంత? శ్వసమును గనబ్రలుచినాడు. ఏవి యాపస్త్రపులు?

భోమ—ఇవిగో చూడుడు.

సోమ—(చూచి) ఇదుగో! ప్రతిపస్త్రపుమీఁదను శాశన యని పేరున్నది. చాల సంతోషించితిని.

భోమ—(లేచిపో) ఇవి నిజముగా లేవరాజు తల్లిగారి పస్త్రపులు కావు. అవియే యగుఁడెల వాని నిరసియొక కావఁడెల పగసియుండును? (ప్రకాశముగా) ఇంతకింటి సంతోషపార్థ యెందులగా మారాజుగారు లేవరాజునుబట్టుకొని పోవసాలలోనుంచివారు.

సోమ—ఇంక నాలస్యముగా నేలఁజెప్పితిని?

భోమ—క్షత్రియులలో మంచిదానిని గడపటికల నుండుముకాదా.

శ్రీకం—(నిష్క్రమి పును.)

సోమ—సుబ్బారెడ్డి! ఏమిటిగూ! పునోహతుడు, సతని భార్యయుగూడ చూయమైనారు. వారిజాడ యేమైన విాకుఁ దెలిసినదా?

భీమ—ఇప్పటివఱకు కిమియుఁ దెలియలేదు.

సోమ—అదిమాడ కనిపెట్టవలయునని మీ దొత్తోఁజెప్పుము.

సుబ్బా—చిత్తము. చిత్తము.

సోమ—కాని, యదేమి; దామలికొని నిగ్రహింపబడునా?

(ప్రసన్నుని, కెత్తె పొడి పెట్టుకొని యాడుకేసమతోఁ జొచ్చి ప్రవేశించుడు)

సోమ—హల్ల! ఇంతదా! దాని నేల యమ్మాలు కేయలేదు?

హల్ల—ఇచ్చి ని. ఇంకెంతయూ నడిచిపో, నాలుగు లియ్యెడ న్నాము చేయించి వారిచిట్టలకుఁ బిచ్చి నాయ క్కొల్లమననవారే దీనికొని పుచ్చి చెప్పెను.

సోమ—బుద్ధిమంతురాలు! పట్టినకొనినదా?

హల్ల—ఁట.

సోమ—బుద్ధులైన నీ కెత్తివారే పెట్టుకొనిన పట్టినాడెకనా, నెత్తివారే నేల పెట్టుకొనినా?

హల్ల—పెద్దదగుటచేతఁ జేతలో పెట్టుకొనిన మెడలఁ గాలికడము నచ్చని నెత్తిపైఁజెట్టుకొన్నది.

సోమ—దానిమీద లఁ గా నెందునున్నదేమి?

హల్ల—స్నానానంతము ధరించుటకు నర్హులగునట్లుగాను క్రొత్తదాని కిచ్చినారు.

సోమ—సరే! (సెలలో) మనసు న దేహించుచున్నదేమి చెప్పుచూ. ఏదీ. ఏదీ. అదియెకనా దీనికొని పుచ్చి. (చొచ్చి నాలుగు పెట్టుకొనినట్లుగా.)

సోమ—(తనలో) పెట్టిభీమమొకరిని (ప్రవేశముగా) హల్లని క్రొత్తదాని! మీయమ్మ మరచిగాక రాయె యిచ్చినదే!

హల్ల—చిత్తము.

సోమ—సరే! ఆమ్మాయి యేమిచేయునున్నది?

హల్ల—ఇప్పుడే యగ్గంగన గూర్చిచెబి.

సోమ—అబ్బో! ఇంతజామునామగ దెమలనుకొంటోలు నేమి? నేను నేటబంటోవులోపల నామను బాండుపట్టులేదు నేను నేటబంటోయితివనియు మూడుగోజలలో సత్తుననియు నీమామతోఁ జెప్పుము.

హల్ల—చిత్తము. నేనుపోవునా?

సోమ—(తన) ఆదానికొనినట్లుగా కిచ్చి పొగుగా నింపెట్టి యుండవలెనునమా,

పద్మి—(ఆప) చిత్రము.

సోమ—సరే ! నివు పొమ్ము.

భీమ—సాయంకాలము కావచ్చినది మేముకూడ సెలవు తీసికొందుమా ?

సోమ—ఈదినము నాకు నూతన మిత్రలాభము కలిగినది.

సుబ్బా—సామంతలాభమని సెలవిచ్చెదడుగాక.

సోమ—ఫారామీదనుంచిన మీ యాయుధములను దీసికొనుడు. ఆటు శోధించి నందులకు మీ రన్యథా యోచనకుడవలెను.

భీమ—ఆసందేహ మెంతమాత్రము వలదు.

సోమ—సరే! సంతోషము. నేనిప్పుడే పోవలసియున్నది. కాని త్వరితముగా. కాని కోట యావరణములనున్న మీ బహుళ సేనాసైన్య నేనుజేయించిన విం దాగించి కొందెమునేవు శయనించి మతి పోగెను.

సుబ్బా—చిత్రము. ఇంతటినుండి మేము తినునది మీయన్నమే. ఇదెటు ముగుగు స్త్రీలతోడను సలుచెదుగుగు సేవకులతోడను వచ్చియుంటిమి. మేము వెడలి పోవుపక్షమ మావారి రాకపోకల కభ్యంతర పెట్టకుండునట్లు మీధిటుల కాజ్ఞాపించినఁ జాలును.

సోమ—మాబహుళానికి రాకపోకల కభ్యంతరములు కూడనా! మాసేవకులు కొందఱు మీయొదనుండి మాకు దిగిన సేవ చేయుదుంగురు.

భీమ—అక్కఱలేదు. మాకుఁగావలసిన సేవకులు మాయొదనున్నాగు. మీసేవ కులకు శ్రమమిచ్చుము. ఒక్కటనుట గానిర్చుకొని యేరాత్రయో వెడలిపోవురుము. ఇదిగో! మేము కొండదొంగారి సేవకులముని చెప్పునట్టి మాకుఁ గోటగుమ్మమునుండి వెలుపలికి దానినిచ్చినఁ జాలు.

సోమ—నే నిప్పుడే యాజ్ఞాపించి పోయెదను. రామ్. రామ్.

సుబ్బా & భీమ—రామ్. రామ్. (ఆదలలు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది వృత్తాంతము.

త పూరిమ.

న ప్రమాంకము.

ప్రదేశము—దేవరాజు దుర్గమున అమ్మవారి కాలికేశ్వరి గుడియందు)

ప్రదేశము—కేశవస్నాన.

కేశ—జయా! కాలికేశ్వరికి జయ! జయా! కాలికేశ్వరికి జయ! శత్రుంజయా!
శత్రుంజయా!

శత్రుం—(ప్రవేశించి) జయా! కాలికేశ్వరికి జయ! ఓ! కేశవ! యుద్ధమైన
లేకుండ నెంతజనము చచ్చినదిరా?

కేశ—అదేరా మనదా తెలివి! “మేమిదురమును గాపాడుకొనలేము. మాకింత
భుక్తికేమైన నేజ్ఞులచి దురమును స్వాధీనపరచుకొనఁచు”నని మనరాజు శత్రురాజు
లకు వార్తనంపగా నాతఁడంత తెలివితప్పువలసి చేయుచున్నాడేమిరా యనుకొంటిని.
సోమనాథుఁ డిద్దఱుముగూరు సేనాధిపతులతోఁ గొంత పరివారముతో లోనికిరాఁగానే
ఇతఁడంతే—నిగిరిన సేనయంతయు నేనుయ్యెనోకాని మాయమయ్యెను..

శత్రుం—ఏమగుట కనున్నది? పాతాళభూకమంత గోరిలోఁ బడి చచ్చినది.
మైలున్నఁబాడుగున చందురు పంకగా మనరాజు పెదగోరి నెగురులనుఁ ద్రవ్వించెనో
యనుకొంటిమి. అది యిందులకు.

కేశ—రాజు కొలది పరివారముతో లోనికిరాఁగానే యాగోరిపైఁ గప్పినకప్పు
లన్నియుఁ గ్రిందికిఁ బడిపోయినవా?

శత్రుం—అవి యూడిపోవునట్లుగా నేమిటలెక్కిడ మనరాజు పెట్టినాడో
యెవ్వరికిని తెలియదు. ముందుప జ్ఞివాంఁదలు నగ దెగిరికిటిని గోరిలోఁబడఁగా నానగ
గతి తెలియక వెనుక వలుసవారు పడిరి. ఇట్లున్న వేలకొలది యుద్ధభటులు దిబును-
దిబును—మంచితమానా జరిగినదిరా? ఏ విధమున నెక్కిడనుగిరి?

కేశ—అపెద్దబురుజుకొండఁ గొందఱుయుద్ధభటులచేరి తుపాకిమంగుతోఁగాఁ
బోలు దానినిఁ బగులఁగొట్టి బ్రయ్యింపగా ద్రుమసిగు తెలపు ననుసరించి యటకు
నూర్తురు జనులతోఁ బోయి క్రిందివారిపై జాలగడ్డము గురిపించితిమి.

శత్రుం—మంచిపని చేసితివి. ఇదిగాక తొత్తుకొడుకులు మన్నెవుజ్వరములచేత
నెందఱు కడలేరిరా?

కేశ—చావరా ? ఇదిహోను బడమూగు మాసములనుండి యొక్కటే ముట్టిడి. మన కేలాండ కాళాండయే దురము. ఏమెట్టికామెట్టియే కోట. ఎండలుచావనిజే ఏమైనది! బయటి యుదాలనుకొన్నారు కాబోలు ముండకొడునులు; లోలుకోళ్ళు దొడిగిని టుట్టుటిస్కముని వెనుకను ముగనునను నడచుచు గొలువదిరుగుదు గులునుటను. మనకెక్కిడి కిక్కిడికే గోయి; ఎక్కిడికిక్కిడికే గుట్ట. ఎక్కిడి కిక్కిడికే దొంగ యూది. అడుగుడుగుడు కొక్కి కొండపాము. నాభిలోపురుగులు లాగున మనమున్నాము కాని యీ పెద్దప్పుల తోమా ! ఇంకనుపాతుకొడ ను; కాలికిమ్మతల్లిది. ఆచల్లనితల్లి కటాక్షము.

(నేపథ్యమున) జయా! కాలికేశ్వరికిజయ! జయా! కాలికేశ్వరికిజయ !

శత్రు—ఆగి భైరవన్న గొంతువెనున్నది. ఏద్యట నెవ్వరో మూగియున్నట్లు న్నారు. మనమక్కడను బోవుచున్నారా !

(ఇట్లు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కరము.

సప్తమాంకము

ప్రదేశము—దేవరాజు దుర్గములోపలిభాగము.

ప్రవేశము—భైరవన్న.

భైర—సోదరులారా ? యుద్ధగతులను గొట్టుడు. పాదముగాజేయుడు. కట్ట కంఠుల గవిత్వముగట్టిడి. కట్టతో నొక్కిసాటి యొక్కనినే చంపవచ్చునుగాని కవిత్వ ముతో పందపందలను జంపవచ్చును. కొట్టుడు కొట్టుడు. ఏదీ యుద్ధగీతమును వాడెదను వినుడు. ఆవేళియు చెప్పుకొనుడు; వీరోత్సాహమును బూరించుకొనుడు (పాడును) బేహగ్—వికతాళము.

పగవారి.—లిరాన—జంపుమోరీ—(పగవారి—)

లేరా—చేపాటికట్టదేరా—నెత్తురుకాల్యబార—నెత్తివేయవేర—

లేలేరా—జాగెర—రా—రా—(పగవారి—)

(నేపథ్యమున) రా—వెనుకచూడకరా—రా—వెనుకచూడకరా

భైర—సెబాస్—సెబాస్ నూయోధులుతొహమున శత్రు వులమూడికి బోవుచున్నాగు.

జట్టు—క్రిందికివంచిపట్టు—గట్టికలంపపెట్టు—నెత్తిని నేలగొట్టు
పెంజెట్టు—పడ్డట్టు—పడగొట్టు -- (పగవారి)

(నేపథ్యమున) కొట్టు—ఊ—ఊ—కొట్టు (పెద్దధ్వనులు)

భైర—పహ్వా! పహ్వా! మానాడు శ్రువులను గొట్టుకున్నారు.

వేయి-తల్లులు దేర వేయి-వేలను బెట్టిరాయి - కత్తిని నటికివేయి
కొటికేయి బటికేయి నలివేయి || పగవారి ||

(నేపథ్యమున) వేయి-వేయి-వేయి.

భైర—భైర వేశన్నకవిదార-సూర్యుని పేసెభార-జల్లున చొంగ
లూర-నొకార-తొగార-మింగారా|| పగ ||

(నేపథ్యమున) జగూ-కాళిశర్వ-జగూ కాళి శర్వ.

భైర—జయాకాళిశర్వ! వాసా-కాళిశర్వ. మాకొండవాకే పరాహుకు భటు
ను గెలిచినాడు.

(నేపథ్యమున) ఆయ్యయ్యో-మొట్టో-బాగో-మొట్టో-చచ్చిచచ్చి. మోట
రాడి దెబ్బాడుటలు.

భైర—పహ్వా! పహ్వా! శ్రువులు పరుగెత్తుకున్నారు. అన్నలారా!
రాని దెల్లుబిడ్డలవూప తలుముడు తలుముడు.

(నేపథ్యమున) ఓవగాహపుశ్శటులారా! ఆగుడు. ఆగుడు. ఆమదిపట్లయొక
చొంగగోతు బున్నది. వానిగోర బడిపోవుదురు. జాగ్రత్త. జాగ్రత్త.

గీ. తిరుగుడి, తిరుగుడి యుద్ధ ధీరులార

కొండదొరనిప్పుడే యిచ్చి) కొట్టుచుంటి

సోమనాథు ప్రాభవమైన) జూడవలదె

హరహరా మీరు కొబ్బలారా!) ఆడువారా!

భైర—పరాహురసేనాధీశుడు, మారాజు నొకరి నొకరు కొట్టుకొనుచు నిక్క
కే వచ్చుచున్నట్లున్నారు. ఈప్రక్కనుండి మిటియొక్క యుద్ధగీతము పాడెదను.

(అని ప్రక్కను నిలుచును)

(శేవరాజు, పరమరిసింగు ప్రవేశింతురు.)

పమా—ధూ! శేవరాజా! సహరుషము!

గీ. కొండచరియలనుండిరాల్) గుర్తింపురించి

కొండవిదయ్యంపువెలుతురుల్) కూర్చునేసి

కోటిచారాశగుహలైనఁ | గుప్తరించి
 కొలఁతులంతటి దొంగయూ | బుల రచించి
 సేననంతనుమ్రుంగితి | చీ! దురాత్మ!
 గోఁతియుద్ధంబు నీనాఁడు | జాతమందె
 యూలియుద్ధంబు నీనాఁడె | యుద్భవించె
 పృథివి వీరాధిపీరుడ | వీనెకావె
 శత్రుశాస్త్రీయసాహితి | శక్తిలేక
 పాటతోఁ దొఱ్ఱెతో గడ్డ | పాటతోడఁ
 గూలి దొర్భాగ్యమగుదిక్కు | మాలినట్టి
 పోకడలుగల్గు రణమాల | బూనితమాహ!

దేవ—సేనాధిపతి! మే మాటవివలము. బీదవారముకావున మాకు యుద్ధసాధనములు పోరు, గునపములకంటె నెక్కువయుండుట కవకాశము లేదు. కాని, పోరునము మాకు లేదనుటలేదు. మాకును పోరునమున్నది కాని, ఏమాటవలన ఏమఁ బూర్వస్పృహయే గేనట్లు స్పష్టమగుచున్నదే?

గీ. నవ్యనారిశేఖంపు బాం | డ్లములతోడ
 మామిడకులతోరణ | మాలతోడ
 బుగబుగలఁజిమ్ము పన్నీటి | బుడ్లతోడఁ
 దొపురాణివాసపుఘటా | టోపుతోడ
 కంకణపుఁబోరొనర్చిరి | గాదె మీరు
 గడ్డపాటల రణములఁ | గలదెతప్పు
 మీరు పోరుష మంతయో | మాది యంతె
 స్థితిగతులభేదమే భేద | గతిఁగతిము.

ఇప్పుడు మీరు బ్రహ్మచర్యంబు చూచినది. కావున, నట్లునున్నారు. ఫిరంగికర్తులిండ్లలోపలఁబెట్టి ఊయగ్రస్తులు చేతఁబెట్టిన మాయోధులను—ఇనుపకవచము లూడఁ దీసి బంగారుజలతారు బట్టల ధరించిన యోధులను—నెనిమిదివందలను గిక్కులుమన ఏయవండ్ల, ఏలైన నడుగిదియవండ్ల మీరు చగవలేరా! భీష్మనన్నిభుండగు రంధ్రగారిని—హరహరా—అప్పుడు నేను విచారించితిని. ఇప్పుడు మీరు విచారించవలసినదేకాని, మాది తప్పుని యధిక్షేపింపనేల? మీరు చేసినపని మంచిదా? అదియే మేముచేసినదప్పు. ఇది యేటివ్యాధియూ? గుణదోషగుణమునను మీబాధయేనా కొలపాత్రము. మీదియుదచ్చే. మాదియుదచ్చే. శత్రుసాహిత్యము నాకులేదనికదా యధిక్షేపించితివి?

మమా—కౌను. ఆధిక్షేపించితిని. పాతయొక్కమా అప్పు డధిక్షేపించుచుంటిని.

దేవ—గో! నాకిదిలేదనియే యనుకొనుము. ఇకిది యున్నదని చెప్పుగలవా? కత్తులు, కటారులు, తుపాకులు, స్నిగులు లుపయోగపొంచి యున్నవి యేయటమాత్ర మేమంతగొప్పవని! ఏవటజయింతునేనిజయము ఇక తిగుదరా! ఏగుదమా? కత్తిమొండి దైవవిప్రుపక్షకూడవంతటిదేద. బ్రహ్మయోగదుదైవను ఏదయితిమనుచు ఫింగికి, నిప్పుంటింప లేదా! దానికి విజయమిరువ మీయవచ్చునా? శత్రుమానికత ఎలలమా? సంగిబలమా? ఏభుజబలమే ఏది. నిబురియే ఏది. ఏపోయెమే ఏది. ఇతర సాధనములన్నియు మాయలే. మగవాడవై నయినచి గొత్తిబానిసేయుము; రిమ్మ. ఏవసంపాదించుకొని లేవదండ నిదిగో నేను బానిసవైతిని.

(పొలివైచును.)

గీ. కత్తివిడనివాని | ఘనుడందూగదికాగు
కత్తివిడుచువాడె | ఘనుడనుమ్ము
కత్తి యోధునిరుని | ఖ్యాతినిపొరియించు
కలియబుగ టాగోనె | గలదునుశము.
ప్రబలచేవన్నవం దిదగ్గ | బాహువులకె
తగుయశము చచ్చుకట్టికి | దార్పిడగునె
దేవుడు మహాత్ముడొసంగిన | దేహములనె
ధండనమునంగు సార్థక | పలుతేమింక.

మమా—ఏను మరయున్నట్లు గానెనుపెన్

దేవ—కెటివానిక భాగిమంతయు నెట్లె.

మమా—అయి కత్తిపా వైచినావు? కాదనియిన్ని కాయలే యనుచున్నావు. కలము నా ఖ్యాతి హరించునిన్నదని కని దాని బానిసనునా! పొలివైచి దేవుఁ డిచ్చిన పతితో వ్రాయునా?

దేవ—యిందున్నప్పుడును మత్తెరపూ మపండిత ఏవు చిన్నలుచుకొందువని చెప్పుచున్నాను. కలముతోఁ గలి వ్రాయును బోక సంగ్రహముకొనుటకాని లెవకోల? అట్టి యావేశము కలిగినప్పుడు గాలి స్తంభించి చినున ట్టోరడు గానమొనర్చును. వేదము లెవమవ్రాసిరి? అవినిచ్చినవా, లేదా! యథార్థవంత కాకాశమే వుస్తకము. కన్నున్నవారికిఁ బాకలవలెఁ దేవమయూర్జము లందుగా గనుపించును. కత్తుల ప్రసంగ మింతోఁ గలిపివు ప్రాడవయిల? ఏవు కత్తినిబానిసయివదల నున్నావు. కత్తిని పదలివయెడల గాఢము నిలువదని నీమునివదలవు కావున, ఏవు పదలవలదు. నేను రిక్తిహస్తుడనై నితోఁ బోరెదను. రిమ్మ.

మమా—ఏమంటిమూఘునిను నేనుగాను—కాచికో. (పానికత్తిమెత్తును.)

దేవ—(లాఘవమున వెనుకవైపునకు వచ్చి యాతని చేయబట్టుకొని కత్తి నవలల బాటవైచి) గుడ్డి నేనుగనైనఁ జంపఁగల యీ ముప్పితోఁ గ్రుద్దునన్నాను కాచిగో.
(హు-హు అని గ్రుద్దును.)

కుమా—హా-హా. (నేలవ్రాలును.)

భైర—(ప్రవేశించి) భళిర-భళిరా శేవరాజా! భళి-భళిరా-దేవరాజా.

దేవ—భైరవకవీ!

భైర— ఒక్కగుడ్డుతోడ మీని నుక్కడంచి నావు నీవు || భళి ||

మీదుకొన్నానట గాలిమెచ్చి తొండవించుచుండె.

భళిర-భళిర-భళిర దేవరాజా!!

దేవ—భైరవకవీ! స్తోత్రములు పఠకు. కాని, యాతఁ డెట్లున్నాడో చూడు—

భైర—(చూచి పాడును)

గుండెమీఁద గ్రుద్దు దగుల గుండెలవిసి పోయెనయ్యో-భళిర-భళిర-

దేవ—వాని నలుల నిమ్మలముగాఁ దొలగింపుము—

భైర—(వానిని లోనికిఁ దీసికొనిపోవును.)

(నేపథ్యమున) శే! శే! రాజా! శేవరాజా-శేనాథపతి నవలలఁ జూపించిపటరా!

దేవ—చావని శేనాథపతివి నీ బొక్కడ వున్నావా-కావీ-కావీ. నేనే లోపలికి వచ్చెదను. నీ విచ్చటి కేల?

(నేపథ్యమున) ఏమీ! నే నొక్కడనే చావకి మిగిలితివా!

దేవ—తప్పాడితిని శ్రమింపుము.

(నేపథ్యమున) నాచానో నీచానో యిప్పుడే తేలినైయున్నది. ఇదిగో వచ్చుచున్నాను.

దేవ—నీవు రావలయు నీ సోదరుని రక్తియుతో నీసల ముపనిత్రమైనది. నేనే వచ్చుచున్నాను—నేనే వచ్చుచున్నాను. (దేవరాజు నిష్క్రమించును.)

పద్మి—(ప్రొందగఁగోఁ బ్రవేశించి) ఆమ్మయ్యో-ఆమ్మయ్యో నేను రాను-రాజా! నాతోఁగూడ రావము. (ప్రవేశింపకొని పోవును.)

సోమనాథుడు—(ప్రవేశించి) పోవ-పోవ. (ప్రవేశింపకొని పట్టుకొనును.) భయమేల పద్మి! ప్రొందగవడము. నిన్ను నేను పృథగఁ జూపువాడను గాను. నాకుఁ దెలియవలసిన యగుళము లన్నియుఁ దెలిసినవి. నీవు దాచిన వినియోగము లేకు. నిజమేదో చెప్పు. నిన్ను వదిలి వైచెదను. ఏమియు జాపకుము.

పద్మి—దాచుటకుఁగాని, నెల్లడి చుటకుఁగాని, నాకు నమాన్యము లేమియు లేవు. నావలనఁ దప్పేమియు లేదు.

సోమ—తప్పలేదుదలఁచి మిదునున్నప్పటికిని నేను రాను రావని యిటు మొగము చూటువేసికొని యేల పగుగతురుచుంటివి? మీరు యధార్థముగ బలాత్కరము

ననే దొంగలచే దేవరాజుప్రాణాహమున హరింపబడి యిట నుంపబడినవారైనయెడల
 నీవు నన్ను జూచుటతోడనే మహాప్రభూ! మాగతి యిట్లులేనది. ఆంధ్రపురములలో
 నుండవలసినవార మడవులలో నున్నాము. మేము మీతోఁగల బెంగపెట్టుకొని యున్నా
 మని యేడుపవలసినదికాదా- అట్లుచేసితివా-చేయలేదు. పిలిచినగూడ రావండఁ బరు
 గెత్తుచుండఁగా నీయిందు దోషము లేదని బుద్ధిహీనుడైన నమ్మునా-నీవేల పరుగెత్తితివి?

పద్మి—నీతో మాటలాడుచుండఁగా దేవరాజు చూచినయెడల నాతలఁ బగులఁ
 గొట్టునేమో యని పరుగెత్తితిని.

సోమ—(రసలలో) సత్యమేయై యుండవచ్చును. దీనివలనగాని నాబిడ్డవలనఁగాని
 దోషమేమియు లేకయుండవచ్చును. అయినను మఱిగొంత చూచెదను. (ప్రకౌశముగా)
 దేవరాజు చూచినయెడల నీతలఁ బగులగొట్టునేమో యని భయపడుచుంటివా? దేవరా
 జువచ్చు నీట నాకంటె నెక్కువవాఁడయ్యెనా? ఆతనియెడల భయమా? నాయందు
 నిర్లక్ష్యమా? బాడిలేడుముండవైనప్పుడు కోటలోఁ బ్రవేశించితివే నాసొమ్ముమూల
 మున నింతదానవైతివే- ఇప్పుడు నన్ను గడిపరకకంటె నీచముగఁ జూచెదవా- నీసిగ
 డఱుగ- నీగొంతుకొయ్య. (పిచ్చుపైఁ గొట్టును.)

పద్మిని—అమ్మయ్యో. అమ్మయ్యో-నన్నుఁ జంపుచున్నారు. బాబూ-బాబూ.
 (ఏడ్చును)

సోమ—గట్టిగ నేడువట భయమైనయెడల చాడ విఱుగఁగొట్టెదను. (చాడపైఁ
 గొట్టును)

పద్మి—బాబూ ! రక్షించు-రక్షించు.

సోమ—రక్షింతును. ఏల పరుగెత్తితివో చెప్పు.

పద్మి—చెప్పలేదా.

సోమ—దేవరాజు కొట్టుననియేనా-అది పట్టి ఆసత్వియునురి యొకకొరఁగ
 మేదైనఁ జెప్పుము.

పద్మి—అంతకంటె మంచికొరఁగము మఱియొదియు లేదు.

సోమ—లేకపోవుట యేల? అది యేలాగు స్ఫురించివది? ఆలోచించి మఱి
 యొకటి చెప్పుము.

పద్మి—ఆలోచించుటన బుద్ధియెక్కడనున్నది బాబూ !

సోమ—(రస్తుచు) బుద్ధిలేనిపనిఁ జేసితివనుట స్పష్టము. అది యేదో చెప్పెదవా
 లేదా? (తెండుచెవులు పట్టుకొనును.)

పద్మి—తప్పుజరిగినమాట నిజమే-బాబూ-రక్షించు-రక్షించు. కాని నావలన
 మాత్రము జరుగలేదు.

సోమ—అలాగుననా-దారిలోనికిరా- నిన్నేమియు నే ననను. నీవు దాసివి.
 నీ చిన్నరాణి యెట్లానతిచ్చునో యట్లు చేయవలసినదానవు. నీది తప్పనిచెప్పవారిది తప్పు
 కాని నదికాదు.

పద్మి—బాబూ ! నేను మంచియుఁ జెప్పలేదు-చెడ్డయుఁ జెప్పలేదు- పురోహితునిభార్య యొక్కయు త్తరమువ్రాసి దొంగలలో నొకనిచే చిన్నమ్మన నాద్వారమునఁ బంపినది. ఆయుత్తరముఁ జూచుకొని చిన్నమ్మ యిచ్చటను వచ్చుటను ఆంగీకరించి తాత్కాలికమున బాబువ్రాసినది. ఆమె వ్రాసినచేసమీద నంతఃపురములోనికొక చిన్నమ్మను క్రిందికి గిరిసి యంచెగుఱుములమీద నటనఁ జెచ్చినది.

సోమ—[తనలో] హా-హా- ఎంతమాటవినుటను బ్రతికియుంటిని! ఓహో! నోరులేని యెన్నిచెట్లను బగులగొట్టిన వినియోగమేమి? ఒక్కపీడుగురాలిని నాతలను సహస్రగా భిన్నమగునట్లు చేయరాదా- బ్రదుకీ వార్తతో సంపూర్ణమైనది. కాని. యొకటిరెండు నలులు తరువాతముగ నున్నవి. అవి వేగ తీర్చెదను. [ప్రకాశముగ] పద్మి! నేను వినినదే చెప్పితివికాని క్రొత్తది కాదునుమా, గోత పెట్టబడిన పురోహితుని సతనిభార్యను నిటనుఁ దీసికొనివచ్చుట ఎట్లు జరిగినదో చెప్పలేదేమి?

పద్మి—వారినెట్లులైన విడువీవుమని స్వయంగళమ్మ నన్నటనుఁ బంపినది. వారు గోతఁబెట్టబడిన ట్లామెయు నెఱుంగదు. చెట్టుననుఁ గట్టబడినటుమాత్రము వినియుంటిమి. నే నటనుఁ బోయి వారికి సాహాయ్యము చేయలేక యోడుచుండఁగా నీ తలో నొక బటను వచ్చిరి. వారినిఁ బైకిఁ దీసి యటనుఁ దీసికొనివచ్చిరి. సర్వముగళమ్మ నెలపును మీలేక— క్షుద్రు బాబూ !

సోమ—[తనలో] స్వయంగళమ్మకారు-మాకోటను శుద్ధమోక్షమ్మ దాపురించి నది. ఇట్టిదగునదియే తెలిసినయెడల నొక్క వడ్లగొబ్బతో నన్నియుఁ దీరియుండునే. ఓభగవంతుడా! క్షుత్రియుల కెట్టియాపదలనైనఁ గటాక్షింపునుగాని, ఆడుపిల్లలను మాత్రము కటాక్షింపవలెను. ఒక్కపిల్లతోఁ గొండనెక్కవలయునని యుజ్జూటలారాతినె. అది యిటు చేసినది. ఇంకిఁ జచ్చుటలేప్పు వేఱుగతిలేదు. ఇప్పుడు లిరిగి చచ్చుటయే? దానికి శిష్టోదయ మెప్పుడైనో యప్పుడే నాశిరచ్ఛేదనమైనది. [ప్రకాశము] పద్మి! ఇదియు నరిగినే చెప్పినావు. సంతసించితిని. నీవును నదియు నిచ్చటను వచ్చి యెన్ని మానము లైనదో జ్ఞప్తియున్నదా?

పద్మి—పడునెదు మానములు కావచ్చినది. ఏదీ, వచ్చిన మూడుమానముల లోపుననే యామె నీరు మోసికొనినది. నిండుగాఁ దొమ్మిదినెలలుమోసి యద్దఱుపిల్లలఁ గనినది. ఇద్దఱును మగపిల్లలే.

సోమ—[తనలో] ఆ నిర్భాగ్యురాలి చావుతోనైన నీయచంగళితే తెగటాఱు సాకాదా! ఇది నొక్కతరమువలెను సాగునున్నదా! [ప్రకాశముగా] చూడు పద్మి! ఇటురా నయనిచెప్పి సంతత వత్సనాభిదెచ్చి యరుగఁదీసి యాపిల్లల గొంతులలోఁ బోయితిలవా?

పద్మి—బాబూ! నోరెఱుంగని శిశువులు మీకేమి యపకార మొనర్చినారు?

సోమ—పద్మి! నిజమేనుమా! కోపముఁ బట్టలేక యట్లుంటిని. క్షమింపుము. కాని పురోహితుడు గనఁబడఁదేమి?

పన్ని—ఆతఁడెప్పు డా పశ్చిమపుగిరి విడచి యీవలన రాడు.

సోమ—పో! బ్రాహ్మణుడు. వానిలోలి సుపకేల? చూడు పన్ని! మటి యొక్కమాట; దివుగ్గపాలనుండియుఁ గోటలో వెరుగుటచేత నిన్ను నేను గప్పిపడ వలె జూరకొంటినిగా; ఆచువలన నేగిరా నిన్ను నావలనాన నుంచిని. ఇట్టి నీవే యటుచేసితివా? నేనెప్పుడెవ నెప్పుడ నిన్నొక్క పానే నెప్పుయుంటినే! చూడు! పునో హితవంశమును విడిచిపుయి ఆ నీగోడ శిష్యులప్పుడు నీవు వచ్చి నానొని నైచి యెడల నింత యుపద్రవము చచ్చియుండదుమా! తగునని న్యాయము గలదు బాటు చేసియుండుము. నేనరాజుని ప్రవాత యగు పునోహితం డెక్కడను చచ్చియుండడు. ఈ తలత్రమే జరిగియుండదు. కావున నర్హులగునామనకు నీవు కొరతముగాఁ గనింబడుచున్నావు. నావంక జూడు. నిన్నేల చంపఁగూడదు? ధంతీనాథులను నీవంటి కాసిలన రామున్నెమైన నున్నరా! అనిగాక నాతోడనే యానాస్యము చేప్పినదానవు మటియొకనిలో శిష్యులగువా? కావున నిన్ను జంపక తప్పదు. సుర త్సమున కొక్కరాసిని గొంతు నులియి చంపినయెడలఁ దైసు తత్సములగున సుర త్స మియుఁ దొందగియుండదు. అటుపైన నీలుచెగబడితి మటియొక రాసిని ప్రభువులందఱు నాచరితవలసినపద్ధతి యనిగా నాపించుచున్నది. ఈ మత నాచారమునకు నేను మారదర్శిగా నుండవలసినవచ్చిపగులుట విచారించుచున్నాను. కావున—(నెమకనుడి యి గొంతు గట్టిగఁ బట్టుకొనును.)

పన్ని—ఉ. ఉ. (క్రిందపడి కొట్టుకొని చచ్చును)

సోమ—చచ్చినట్లేకద-చచ్చినట్లేకద!

(నేపథ్యమున) ఆ! చాపకేలి! చాపకేలి!

సోమ—(అదరిపడుచు) వారెవరు? వారెవరు?

(నేపథ్యమున)

చిరహరి—ఆది.

సేనాధిపతి చచ్చినాఁడు-మన-దేవరాజుని చేతిలోను

సోమ—(అటునిలుబరుగెత్తుచు) మిగిలిన యొక సేనాధిపతికూడవచ్చెనా? హా! హా!

భైరవన్న—(ప్రవేశించి) ఏనాఁడు వివనవట్టి యిట్టి ప్రతాపము మానా ధునకుఁ గల్గె మాపుణ్యమహిమను || సేనా || (పాడును.)

హా సోమనాథవర్మా-సోమనాథవర్మా-ఇదిగో వచ్చుచుంటిని. (పరుగెత్తును)

సోమ—(నిత్రుమించును)

భైర—(పరుగెత్తుచుఁగారికిఁబన్నినితగుల బోరగిలబడిపోవును.) హాహరా- యిదియేమి-కాలి కేహో యడుతగులుటచేఁ బడిపోయితిని. దేవరాజా! దేవరాజా! సోమనాథవర్మ యటుఁ బరుగెత్తుచున్నాడు. పట్టుకో! పట్టుకో. హా! హా! ఇదియేమి?

పన్ని చచ్చిబడియ్యారే! అయ్యయ్యా! ఎంతో యెక్కడను చెబుతగిలి నట్లుపడగ?

చంద్రా—ప్రహేళి—ఏడి! ఏడి!

ప్రహేళి—రావోరా! పన్ని యెక్కడ పడి పన్నికొందా?

చంద్ర—ఏడి—ఏడి.

ప్రహేళి—ఇదిగో గూతుడు. చెబు యెక్కడ పడి పడదు.

చంద్ర—ఆతడే గూతునికే నీయియ్యదు. ప్రహేళి! గానినిటనుండి తీసి వేసి వెళ్ళిపో మానూమగారిని చికించుటయి. నేనుగోడ బెడలను. భయపెరిగి, నువ్వొక్కొక్క మెడలగివా? నీవు నీవుటచే నీవు శ్రమమిడుచుంటిని క్షమించుము.

ప్రహేళి—పన్ని! కవినిట్లుకొని నీవు మునుపటిగా నిన్ను గట్టుకొని కవి సుఖ పడలేదు. (నిట్లుకొని నిట్లుగూచి వాడు)

(వెంటనే తేగయెట్టిదను. చంద్రశేఖరుడు జపముచేసికొనును ప్రవేశించును.)

(నేపథ్యము) సోమనాథస్వామి! నువ్వు నున్నాడా! ముఱియొక కంఠప మతో లేదు లేదు. అనికొక కే వెడకుచున్నా.

(అంతముందులో సోమనాథస్వామి తొందరగా బ్రవేశించును.)

సోమ—దాహము; దాహము. పంథముచిరిచి పుట్టుము కట్టుకొననా? మహాత్మా! నీరదు. నీకే గు. (చంద్రశేఖరుని కంఠపై బడును.)

చంద్ర—నీమొగము నాకిగపడుటలేదు. ఎనివు ఏవు?

సోమ—ఎవడనైన నీవు? నీపాదములమీదబడి నీ. దాహమిమ్ము. రక్షించుము.

చంద్ర—సోమనాథస్వామి! నీవేనా?

సోమ—అట్లు పప్పుకొనుటకు సిగ్గుగదన్నది. నీరదు. రక్షించు.

చంద్ర—రక్షించు ని నొమ్ము. ఇదిగో! తీర్చును దీసికొనుము.

సోమ—(పుచ్చుకొని) నేను మోకభాగ్యగతుడనైకాక బాజాగినిగూడను. మీరు నన్నెట్లు పంపించుకుంటే! వెనుకటియంతయు లేయియు మదిలోనుండుక రక్షించిలెని యభయమిచ్చితి నీయే నాలుకు. కృతార్థుడనగునను గుర్తముతో నుండువలసివలె కాని ఏప్రకారమైనదైన చేపరాజు నన్ను ఇంపుటకై తలుచుకొనివచ్చుటచేత బ్రాణము తహలంబు లాచున్ను. ఈ తలుపునకు లోన నొండొము నేయనా?

చంద్ర—మఱేనియొక గొంధరలేను. శారితచిత్తుడవై నూరుచుండుము.

సోమ—తనకు విరోధియైననాకు మీ రిభయ మిచ్చిందలప మిమ్మిదేపరాజు శిక్షించునేమో.

చంద్ర—ఆతని కిభయమిచ్చిందలప నీవు నన్ను గోటిలోని యొడ్డింపలేదా. అట్లే యాండును చేయునుగాక! ఆయుస్సు పరిసమాప్తమగువలన మీరెంతచేసినను మృతినొందనుగదా.

దేవరాజు—(ప్రవేశించి) మహాత్మా! సమస్కారము. చూడుగాయా! మీ బతుకండు.

చంద్ర—ఆరెనికి నేనభయమిచ్చినది. కానీ త్వరితముగా నున్నది పోలిపెట్టుము.

దేవ—ఇదేమి మహాత్మా!

చంద్ర—ఆరెనకు మహారాజు; నామల స్వామిగారు. ఇప్పుడు నీమండ్రె యున్నాడు. దక్షిణపురుని వేడగ శరణునిచ్చితి.

దేవ—అయ్యా! నేనాతని నపుడు ని పశ్యణు ననుకొని యుంటినిగాని మహాత్మా!

చంద్ర—నేనాని గాపాకంటవ సరిపెట్టి దుకొని ముంటినిగా నాయనా!

దేవ—స్వామీ! అటులై నన్నేమి చేయును నీ!

చంద్ర—ఆతనిని పంపుచుంటిని.

దేవ—ఇటు జరుగుట నవకాశము లేనియెడల—

చంద్ర—సన్నమును గుగానిగని గానాని నీ ముగ్ధునిగాని మాచట దుకొను ముందును.

దేవ—ఇట్లుచేయుట న్యాయమా మహాత్మా!

చంద్ర—ఈసోమనాథవంతు బ్రహ్మశత్రుడవైన నీమి నే నభయమి మలేగాని నిన్ను జంపుటకై పంపిన నేనాధిపతితో నత్యుక్తమేలేగా! ఏమాలమున గులమృతినె బొందలేదా. అవియన్నియు నెంతన్యాయమో నిజయు ఎంతన్యాయము. పూర్వమున బ్రభుకటాక్షమునకు బ్రాహ్మణజీవాడనుగాని యిప్పుడు నేనేకాకాని బ్రహ్మణునిగా నై యున్నాను. నాయనా! నాకు నీదయయు నక్కఱలేదు. ఆతనినయయు నక్కఱలేదు. ఎప్పుడు చచ్చినాయని వేచియున్న శంకశేవుని కను యింపగాలేదు.

(నేపథ్యమున) శత్రుయోధులు దొడ్డుగప్పుమున గొంకలు ప్రవేశించి సశువుల పాకలను కగులం జెట్టుచున్నారు. పండు. పండు.

దేవ—ఘోషన్నా!

శ్రీకృష్ణుడు—(ప్రవేశించి) ఏమి కలవు?

దేవ—(అప) మాడుభావా! చంద్రశేఖరస్వామిగుహలో సోమనాథవంతు యున్నాడు. ఆరెని నిప్పుడు చంపుటను వీలులేవన్నది. ఏవు గుహను వెలువల నే నీ జటులొని కొండలతో గనిపెట్టికొని యుండుము. నెలుపలికిరాగనే యాతనిని బట్టి కొనుము. గోమహర్షకముగాఁ గాళికాలయమున నుంచును. ఆరెనిని మీరెవ్వరుచంప దగదు. దుర్భాషవలె నాడరాదగు. తెలిసినగా!

భైరవ—(అప) చిత్తము.

దేవ—(ప్రసంగ) చంద్రశేఖరస్వామి బుద్ధిపూర్వకముగా నీతనికి శరణమేలయ్యెన గనో! కాత్యాయనమ్మ సన్నెటిగియుండి నాకభయమియలేదే. ఆమెయిచ్చిన యభి

యమును సీరపహుట కీరఁ జెరఁ ప్రోవ్వులాటయోపడినాడు; వెనుకఁ గొలది దూరమున సోమనాథుని దణుమురుసే యుంటిమి. ఆతఁడీగుహ నెప్పుడు ప్రవేశించెనో, యెప్పుడు క్షింపుమనికోరెనో, యెప్పుడాతఁడంగీకరించెనో—ఏదీ—తెప్పపాటులూసేకదా నేనుగూడ గుహలూనికి వచ్చితిని. ఆస్పటికే శరణార్థము, సభయప్రణామము కూడ నెపోయినవా. నాకేమోగాని సరేహుయగా నున్నది. అంతే ద్రోహము చేసినను బూర్వప్రభునియందే యభిమాన మితిని కెక్కువగా నున్నది. ఈరేఁ దాతనిని వదలకుండిన నేనేమి చేయవలసివది. ఈరఁడు నాకు మహోపకారమొనర్చినాడు. పోయినప్రాణమును దిగుగ నిచ్చినాడు. అందులకుఁ గృతజ్ఞుడనై యుండవలయును. ఆట్లుంటినయే నాసమ్మకము. అతని, నారతిభాగ్యము గోతినందేలియించి వారి ప్రాణముల రక్షించితినిగాదా! అది నాభటులపనికాని నాపని కాదందుకేమా! అట్టియాపద నుండి తొలఁగింపుడని నేను నాభటుల కాజ్ఞయిచ్చియుండలేను. నిజమే. ఏసికొని రంధని మాత్రమే చెప్పియుంటిని. ఈతఁడెక్కిడను వచ్చినప్పుడినుండియు నాయెడల సభిమాన మున్నవాడువలెనే గలఁబడలేదు. కాళికా, శ్రీశైలమునకో పోవుదును సెలవిమ్మని యెన్నిమాటులూ కోరినాడు. నేను పదలలేక యంగీకరింపలేదను కోపము యాతనికున్నదేమా అంతేకాని నాపై శత్రుత్వమున్నదని నేను చెప్పలేను. పోని భాగ్యయందైన సభిమానముతోఁ బ్రవర్తించుచున్నాడేమోయనఁగ ననియులేదని కాత్యాయనమ్మవలన వినికాఁబోలు నారాణి చెప్పుచున్నది. కాత్యాయనమ్మ మాత్రము నాయాడు దల్లివలె నిశ్చలకవిగానివృత్తయైయున్నది. నాప్రాణముల రక్షించినందుల కతిఁగియోయెఱుఁగకయో వారిప్రాణములు నేను రక్షించితిని. అంతటితో బదులు తీరిపోదా? కాని, యాతఁడు నాకొక కన్యకమాడినని మతభ్రష్టతనొందితిని చెప్పినాడు. వీనికేమి ప్రత్యుపకృతియున్నది లేదని యూరకుఁడవలసినదేనా—శాశ్వతముగా నాతనిబుయ్యనఁబడియుండవలసినదేనా—సోమనాథవగ్గుచు గుహలోఁబెట్టుకొని యట్టె యెన్ని నాశైవ్య గూర్చుండినయెడల నోరుమాసికొని యుండవలసినదేనా—నాశత్రువునకుఁ దానా శత్రుప్రదాయగుట! మంచిమాటలతోఁ జెప్పిన వినకుండనున్నాడు. ఈతనిని బట్టినయెడలఁ దనప్రాణము దక్కునని మామామ యిచ్చటకుఁ జేరినాడు. ఇప్పుడేమి చేయవలయును? నాశపథముమాటయేమి ?

(నేపథ్యమున) జేవరాజా ! జేవరాజా ! పశువులపాక యంటుకొన్నది. ఎవ్వరు రాకుండనున్నాడు.

జేవ—(దశలలో) అంతకంటెఁ బెక్కుపశువులపాక (హృదయముజూపి) యిచ్చటఁ దగులఁబడుచున్నది. (ప్రకాశముగా—అప) ధైరవా ! జాగ్రత్త. (నిష్క్రమించును)

సోమ—బ్రాహ్మణోత్తమా ! నాప్రాణములు రక్షించితివి. మిక్కిలి సంతసించితిని. నీవు నీభార్యతోఁ గుట్టచేసి యామెచేత నుత్తరమువ్రాయించి యామెను మాయారికిఁ బంపి నాకూతు నిచ్చటికి మోసమునఁ జేపండునెడల మఱియంత సంతసించియుందును. నావుత్రిక యిక్కడను నీతంత్రమున వచ్చుచేతనే నేనిక్కడను రావలసివచ్చినది. ఈ సైన్యమునంతయుఁ జంపుకొనవలసినదనినది. నేనింత భ్రష్టత నొందవలసి

వచ్చినది. నిన్నిట్లు లాభయింపవలసివచ్చినది. ఇప్పుటికైనఁ బ్రాణమును గూర్చి సంక్షేప-
పడవలసివచ్చినది. ఏనుఁజోయిన దొక్కకొనితము; నానఁ బోయినవి కెందురాజ్యములు.
మానముఁబోయెను సైన్యముఁ ధనముఁ ఇతఁ బోవనున్నది ప్రాణము అగ్నివగ్ధులము,
భూకంపము, మహామూఠియుఁ జేయఁజాలని ముపకృతిని మునుష్యమాత్రుఁడవు, బ్రాహ్మణ
మాత్రుఁడవు. అందులొ భటమాత్రుఁడవు ప్రభుని సెడిలఁ జేయఁజాలితివి. ఏనుఁజులలోక
మందుఁ దగినశిక్ష యుండువలయునేమోకాని మునుష్యునిచేఁ గల్గింపఁజడిపశిక్ష
యేదియు ఏనుఁ జాలియుండుదు. ఏ విందుల కేమి చెప్పెఁపు? మాటలాపివేమి? మాట
లాపివేమి? ఆహా! మోగినమాధియందున్నాడు. తన్నుఁబాఁ జూచుకొనుదున్నాడు
సాహస!

గీ. గొంతుకోత ప్రాణి । కోటి కొనంగుచు
ముక్కు మూతచేత । బాదలినాపు
మనుజపతిని భ్రష్ట । మానరాష్ట్ర)నిఁజేసి
బ్రహ్మరాజ్యపదవి । బడసినాపు.

సోమ—(లేచుచున్నాడు) అదియేమి! ఏడిట్లు అగ్రవైదుషిను నూలుబ్రాహ్మ!
ఇది విప్పెదను. (విప్పెను.) ఒకకొన యా సంగముననుఁ గట్టెదను. (కట్టెను.) నడుమ
నుచ్చవే నదను (వేయును.) ఈ యుచ్చు వీని మెసినఁ దగిల్చెదను (తగులుచు) ఇత
లాగుటయే తరువాతం ఈ. ఉ. (లాగును.)

చంద్ర—ఊ. (అని గట్టిగమూలి గిజుజం గొట్టుకొని చచ్చును)

సోమ—హా! హా!

గీ. రజ్జువండున సర్ప వి । భ్రాంతి కలుగు
ప్రాకృతికునకు మోక్షసం । పత్తిలేదు
నిశ్చలసమాధిఁజేరిన । నీదుమోక్ష
సంపదకు రజ్జువే సత్య । సర్పమయ్యె
చాపబుద్ధిని రాజును । బాదుసేయు
బ్రాహ్మణాధము నిట్లే చం । పంగవలయు
దీనికంటెను నుందర । మైనమార్గ
మేదొ భావిభూనాథు । లీక్షింతుగాక.

ఇ. సైనికగా! ఇ. క సే నిక్కడ నెందులను! అంతివుకలైవుననుఁ బోవుదును.
(తొంగిచూచి) విస్వరులేదు. (వైకొచ్చును)

భైర—పట్టుకో పట్టుకో. అగు అగు. అరిగో పట్టుకో. జేపరాజా! జేప
రాజా! ఇట్లురా.

సోమ—ప్రభుగెత్తురు నిష్క్రమించును)

భైర—(నిష్క్రమించును)

దేవ—(ప్రవేశించును) పశువులన్నియుఁ బరశురామ ప్రీతినొందినవి. చంద్ర శేఖరస్వామియోచనతో సమయమునకుఁ బోలేకపోయితివి.

(నేపథ్యమున) ఆయ్యయ్యో! చంద్రశేఖరస్వామి చచ్చి పడియున్నాడు.

దేవ—హాహారా! హాహారా! ఎంత దుర్వార్త! వింటిని. సోమనాథగర్భయే చంపి పాతీపోయియుండును. ఇట్లు జరుగునని సందేహలేమైన యున్ననకు దగుల లేదుకద! ఆల్లే మైనయెడల గుహను గని పెట్టుకొనియు యుందునే! హాహారా! చంద్ర శేఖరస్వామిగారి నిర్భయయోగ్యతను గూర్చి నైమపడితిని. (తెంపలు వైచుకొనును) ఆయనను జరిపిన సోమనాథుని వెంటనే చూపుటకంటె నిప్పుడు కర్తవ్యమేమియు లేదు. మాతండ్రిగారిని జరిపించినాడు. ఇతనిని జంపునని యప్పుడే శపథ మొనర్చితిని. ఇప్పుడు గురువుగారిని జరిపినాడు. అతని పాపమే హెచ్చినదికాని అతని కిండుట నేను జేయఁజూపుకొని హెచ్చుకాలే! శాసనపాపములను పొందుపరచాయములు జగవఁ గలిగినయెడల గురుబాణము దీర్చుకొనఁగలను గాని తేనియెడల నెట్లు? ఆంధ్రపలన ని మిహానుభావుని బురుణము నాకుఁ దిరునదికాదు.

(నేపథ్యమున) మహారాజా! సోమనాథగర్భ పట్టుకడినాడు.

దేవ—అతని నుమియు వానిఁజేయవలెనని తీసికొనిరెండు.

(భైరవన్ని భీమన్ని పట్టుకొనఁగా సోమనాథుడు ప్రవేశించును)

దేవ—ఈతఁ డెక్కిడి దొంగితివా?

భైర—అంతిపురి సమీపమున—

దేవ—ఆయ్యయ్యో! అక్కడనే? సోమనాథగర్భా! నిహతును జంపుటకే యెక్కిడినకు బోయితివా?

సోమ—కాదు. దాని పిల్లలను జంపుటకు—

దేవ—హాహారా! ఎంతపాపాత్ముడవు? పిల్లలయెడల సంత క్రూరవృత్తియే?

సోమ—నికింకఁ దెలియదు. పిల్లలనే చంపవలయును. పిల్లలు పెద్దవారైన పిమ్మట దలికండ్రిలను మోసపెట్టుదురు. పరాభవింతురు. పరిశ్రమర్యాజము చల్ల కాదు చేయుదురు. నానొక్కగానొక్క యాడుపిలగి. దానిపూలముననే నేను మొఱుడునై నా ప్రబలశత్రుడవైన నీయెదుట నిలువఁజేటబడితిని. దానినిఁ జిన్నతనము లోనే మెత్తని బ్రహ్మగంధస్థానమున దవంత నొక్కి-చంపినయెడల నింతరాకయుండును.

దేవ—నీ! నీ! ఇక నట్టి సంభాషణము నలదు. భైరవా! కత్తితేరా.

భైర—చిత్తము. ఇదిగో! (ఇచ్చును)

దేవ—(తీసికొని) భైరవా || వానిని వదలివేయుము.

భైర—(వదలును)

సోమ—(అటువంటి పరుగెత్తబోవును)

దేవ—(సోమనాగనిం బట్టికొని) నిద్రయుండివు. పాలిపోయినవేల ?

సోమ—వచ్చి మహాసూయనివా ! ఏమి ! సగమునాణకాగ్నిముగ్ధులు చిన్నప్పుడు దండ్రునోట, పంథ వైపున నాయనాని పోయిపోయి మహాసూయనివు వివేకవా ? సమయము వచ్చిప్పుడు కడు పాలిపోవువానే ! వాడు పోయినది నీకు సూయనిని మోతమాత్రమే భ్రమములేదు. దైత్యులు చెప్పుకొన్న నూయి పాలిపోవునని సమాజగుణము.

దేవ—నీ. నీ. తున్నప్రస్థానమున నీ నెట్లును ఇదివఱకు నీ పొవచ్చిన పాదముల పరిహారమునై నీ మఱు గ్రాహితులు.

సోమ—నే నవ్వకెవలదు బాధమాచిగవలేదు. పరులు నామెలించేసిన పాదములను నీవేల నీ. అని పాదముని నీ చెట్లు గప్పుగలవు ?

దేవ—హా. ఇంకో ! సూయబోవునున్నాను. నీవేలరా. (సూయబోవును)

అగ్నిముగ్ధ—(అగ్నిముగ్ధుల బ్రోవించి, నేమరా చేయివట్టుకొని) ప్రాణ నాగా ! కష్టము. కష్టము.

దేవ—ఏమి ! ఏమి ! పిల్లలునుభయముగా నున్నారాద ?

అగ్ని—ఉన్నారు—ఉన్నారు. నాని కష్టము. కష్టము.

దేవ—(గట్టిగా గొడవతో) నేమరా ! నన్ను 'ఘృ'యగాజివు. చువు. ఆయ్యయ్యో ! ఆయ్యయ్యో ! నావులది నాకిన్నులది గానున్నది. నేను దానివరక పోలేను. ఆయ్యయ్యో ! నామీద నీ నీల్చింది. (నామునున్నట్లు మైన నాపదలను. కన్నులు మూసికొన్నను నీ నీవరకు పోయిదునున్నది. నేను పోలేను—పోలేను—చువు. చువు—ఘృముగాజివు. నాయనా! చగవవా? (అని గట్టిగ నేర్చును.)

దేవ—స్వయంగా! ఎవరిని రక్షించునులీవి !

సగ్న—నాతండ్రిని నాతండ్రిని.

సోమ—వలదు. వలదు. నాయనా ! నీకాని పైబడెదను. పుణ్యముగట్టుకొనుము. ఆయ్యయ్యో ! తిరుగ గానిమాట విపరీతమవున్నది.

అగ్ని—(ఆపహరించి) ప్రాణనాగా ! నేను నీతో మూలబడివలసియున్నది. నాతండ్రినిప్పుడే యీకట్టులచే నెక్కడైన నెడలవును.

దేవ—(ఆప) ఆతతొందరయేల ?

అగ్ని—ఉన్నది. కష్టించుము.

దేవ—(ఆప) భగవా ! పినిని మీరక్షణుల గొనిపోయి కారలలో నుంపుడు.

(దైత్యులను, భీమపు, సోమనాథులతో నిష్క్రమింతురు)

దేవ—ప్రాణకాంతా ! ఏమియేవు ?

సగ్న—నాతండ్రిని రక్షించుమని ప్రార్థించును.

శేష—ఏల ?

సర్వ—ఏలయని యడిగకవేయి ? సంధ్యాపంగనము చేయవలకని యెవ్వఁడో జెప్పినయెడల నేల యని ప్రశ్నింపవచ్చును. ఆసత్య మాడవలయునని యెవ్వఁడైనాడో నయెడల నేల యని ప్రశ్నింపవచ్చును. నాశండ్రిని జంపవలయునని నేను గోరినయెడల నట్లు పలికకనేలయని నీవు ప్రశ్నింపవచ్చును. అంతేకాని వేరకాస్త్రసమ్మతమైనదియ మనుష్యవిధియైనదియు—

శేష—అయ్యయ్యా! బ్రహ్మహత్య చేసినవానిని, స్త్రీహత్య చేసినవానిని—

సర్వ—అతని కవకృతిగావించినప్పు డాతఁడు చూడకుండునా?

శేష—అయ్యయ్యా! మన పిల్లలను జంపవలయునని యంతఃపురములలోనికి బోయి తిని యిప్పుడే కఠోక్తగా సాలోచించితిని మీరేమిచేసిరి? బలికిన మిత్రండ్రిని రక్షింపుమనకు నాద్రుతమా? నీకొడుమలను జంపడలచిన యాతని నీతండ్రియని యింక ననదగునా?

సర్వ—ఎట్లులైనను నాకాతండ్రు పూజ్యుఁడు. అతనిని మీరేమియుఁ జేయఁ గూడదు. ప్రాణనాథా! మిమ్ము గడ్డము బట్టుకొని బ్రహ్మచారులను చూచుచున్నాను. నాప్రార్థన సంగీకరింపుడు.

శేష—ప్రాణప్రియా! నీమాటకనుగుణాఽతినవాడనుగాను. నిన్ను ప్రాణమునకింట నెక్కువగాఁ జూచుకొనుచున్నాను. నీవేనాగ్నిహుత్యుని. నాబ్రతునకంటెనీసాభాగ్యమే యాధారము. నిన్నుఁ జూచుకొనుచు మహాసంకమము నున్నాను. ప్రాణము లక్షచేతలతోఁ దాటికొని బ్రాహ్మణి పాదములమీఁదఁబడి యడవులపాలై దొంగలమఁ జిక్కి తురమఁ గాటికి వేటపోతుగాఁ జేయబడిన నావంటి సమస్తాభిగ్రహిని స్వమంగళస్వరూపపు స్వామంగళగణపు—నైన నీవు ప్రేమించి పరచి తండ్రిని గడింపక రాజ్యమును పరిత్యజింపఁగలములవలె లెప్పుయ్యా! దొంగల కిక్కివలె యుధముండైన నాయుధము వచ్చి నన్ను ముఖపెట్టి చ ద్రవించుములన టి పిల్లలను నామఁ గటాక్షించి నావంశమును నిలువఁ పెట్టితిని. నీవు చేసిన మహాపాపము మెన్నఁడైన మఱవఁగలనా! నన్నుక్షంభింపుము. ఇట్టి పుణ్యము—గని చేయుకావు. నీవడిగిన కోరికను 'లేదు' అని పలుకులనిన పాపము, కృత్యకలయు నాను రానియవలసి క్రింపుము. స్వామంగళా! నీవశాఢేయుఁడను, నాను మఱియేదైన నాజ్ఞాపింపుము.

సర్వ—ప్రాణనాథా! సాలోచము. మన పిల్లల నిక్కడనుఁ దెచ్చెదను. ఉండు. (అని వెడలబోవును)

శేష—ఇక్కడికిఁ బిల్ల లెందును?

సర్వ—నాథా! చంటిపిల్లల నొకసారి చూడవలయునను కోరిక మొందుగ. గలిగినది. మఱియేదైన గోరినయెడల నిచ్చెదనని యంటిని కావున నన్నుఁజూపుము.

శేష—హాహరా! (చెవులు మూసికొనును.)

సర్వ—సం దేహింపకు సం దేహింపకు. తండ్రిని భంగపఱచిన పాప నీకురాలు భర్తను బహుమానించునా? నేను పరిమ మర్యాదగలను. పంశమర్యాదను విడిచితిని.

నేను బ్రతుకడగదు. నన్ను జంపినతరువాత యీ దిక్కుమాలిన యధవి విడిచిపెట్టి పోమ్మ. ఇరలుపిలలను భద్రముగఁ బెంచుకొనుము. ఆయ్యయ్యా! పిల్లలను దేవలదని మంత్రిని ఒక్కసారి చూడవలయునని యున్నది. ప్రాణప్రియా! ఒక్కమాట—పిల్లలకు నీవస్త్రీలచేమాత్రము బాల్చిప్పింపవలయు. నీదనాదైవ క్షప్రియకాంతలచే నిప్పించుము. నేను గుడిచికొనిన కాన్ స్త్రీయే నా కీ పంకినిబుది పుట్టించినదని నాసంజేహము. లే! నాగా! లే! పసుపాక్షము. ఊరికి తియ్యెత్తుము. (తీసి యతనిచేతఁ బెట్టును.) మామ గారు వ్రాసాడు. నేను నీవానను. స్వంతవస్తువుగఁగఁ బైవస్తునేల? ప్రాణప్రియా! కాదు!

దేవ—వలగు. ఆయ్యయ్యా! నాకగల సహపాపమువలగు. నేనొక దుర్మార్గుడను గాను. నితఁడైన నేల పగపవలనివచ్చినదిగ నాచేడు మామడ మహాపకాఁ మొనర్చినాడు. మామఁ బ్రబలకెఱుఁడు. నికొక్కొక్కలమున వికొటకు ను మ్మాకించి మాతఁడెగిరినాని—హరిహరా! ప్రాణప్రియాగతాలమున నాతనితో నేనట్టి శపథమును జేసియుంటిని. శపథమును దీర్చుకొనలేని క్షత్రియుని బ్రతుకెందులకు? నేను మాతఁడెగిరి కీ బుధులను దీర్చువంధినయెడల నాపత్తబాహుళము లుండవు. నా భక్తి పత్తివైన నీవు నాయూర్ధ్వగతై చూచినకక్కఱలేదు!

సర్వ—ప్రాణప్రియా! నీ భరించి మోక్షమునకుఁబోయినా తఁడెగిరి యాత్మ శాంతికె యంతగాఁ దూరము దూరమైనా నీ; నీవని ప్రాణప్రియాగిరినాని! నితఁడెగిరి నీకట్టివాడో నాకట్టి నాకట్టివాడొకఁడా? ఆతని క్షేమమునకై నీ పట్టు తొంగిదొవకుచుంటో నీ తని క్షేమమునకై నీ పట్టు తొంగిదొవకుచుంటా? ఎట్లు వచ్చినను నాడుకాని పోయితినిని అగోచర చేయుచున్నా? ఆడుకొననై పుట్టుట నాలోపమా! నేను ముగివాడై నై నదిల నిన్నిట్లు క్రిమాలకుఁగదా! ఎందులకుఁ గాని యాడుప్రతుపవచ్చినది. అన్యతఁగ్రురాలనుగదా! నాతోడఁగి భరించువాడు నాభక్తకంఠ మతియెవ్వఁడా? తండ్రినిబిగిని కారుణ్యభావురాలు నీకు భగ్గపత్తి యెట్లుగును? భగ్గపత్తియన్నమా! గెరిగి గుని గురులఁబెట్టనేల? నాప్రార్థన మేమనగా నాగుఁమునఁ బ్రాణములుగదఁగామాత్రము నా తండ్రిని పగపవలము. నీకాగులపైఁ పడుచున్నాను. రక్షించు. (కాగులపైఁ పడును.)

దేవ—ఆయ్యయ్యా! నాకాదుపదలును. వదలుము.

సర్వ—నాకిభయమిచ్చినగాని నేను వదలను

దేవ—అట్లే చూచుకొనవచ్చునులే—ముందువదలుము.

సర్వ—ఇదిగో వదలితిని. ఏమిచూచుకొనవచ్చునో చెప్పుము.

దేవ—సర్వమంగళా! నావంకి జూచు. నీవింత పట్టుపట్టు. నితఁడెగిరి పెద్దవాడై నాడు. దాహిత్రజననవార్తవినినాడు. సర్వస్వము చావగఁ జూచినాడు. కష్టము లచే మిగులఁ గానినొందియున్నాడు. అట్టి క్షత్రియవర్గము కింతటి మరణము మంచిది కాని, బ్రదుకు మంచిదికాదు. ఆతనికేమి—ననుస్తభోగముల ననుభవించినవాడు. ఆతని కొడుకు నీ వింత పట్టు పట్టుపడు. నామాట వినుము.

సర్వ—అటులైన నాథా! నేను జెప్పెదను. మీతండ్రి మరణించినాడు. రాగ జ్యేషఠాస్య మైసత్థిగో నున్నాడు. బ్రతికియుండగా శత్రుత్వముగాని, మరణించిన తరువాత నేమిశత్రుత్వము? మా తండ్రిని జంపినందుల మీతండ్రియాత్మ శాంతించునని విప్రు చెప్పినమాట సమంజసముకాదు. అట్లు శాంతించునని నేను నమ్మును.

నేన—శాంతిగంపకపోవచ్చునుగాని, నాశపథమో! నాశపథమో!

సర్వ—మఱి కూతండ్రియో. కూతండ్రియో.

నేన—మితండ్రిని నేనుగావలెనని నగుదులను లభింపడున్నాను.

సర్వ—పోనిమ్ము! సంతోషమే. (కత్తిని దీసికొనును)

నేన—అయ్యయ్యో! క్రేయనీ! కత్తిని దీసికొంటినేమి? ఆత్మహత్య జేసికొంటువా! పలగు. పలగు. (కోటలు పట్టుకొనును)

సర్వ—ఆత్మహత్య చేసికొనును. ప్రాణనాథా! ఒక్కసారి నిన్ను గొలిచితివా కొంటును. (గట్టిగా గొలిచి నుకొని) ఇదేజాటు. నానామ మిగుల సగుణుడైదివది. ఈ జన్మమున కీపరంబు చాలు. కాని నాథా! కత్తిలను నేనిచ్చితివికొంటుకదా. ప్రాణము వీరుమిచ్చెడి. పోనిమ్ము. పోనిమ్ము. ఇక విప్రు మానయుగాఁ బొమ్ము.

నేన—ఎవ? కత్తి నేలదీసికొంటిని?

సర్వ—విప్రు మాతండ్రిని గావలెనని పలికితివి. నేనే కాదుకొంటును.

నేన—అట్లు! అట్లు!

సర్వ—నాతండ్రికి నేనొక్కతే నే నిచ్చెను. ఆతని ముగ్ధాపగతులను గావలెనని కాదు నేనే. అదే నానైననెమి? మగవారందఱు ముగ్ధులతో నున్నారా! అంతరాత్మకాండ్రున మేమి? ముగ్ధులమేమి? దేవరాజా! ఇక విప్రు నన్ను బావగా భావింపుము. భార్యగా నెంచను ఇదిగో కత్తి—రా—రా—కూతండ్రి నెట్లు చూపెదనో చూచెదను. నుడు కారాగృహమునొద్దను. ఆతనిని పంపించెదను. శత్రునైనయెడల నన్నుడుకొనుము.

నేన—నెలగాన—నెలగాన—వీరకాంతా! ఏమి దివ్యవృక్షమిచ్చుచున్నావు! కేశమున కిలంకాఁ మైన నిన్ను భార్యగాఁ బడసిన నాకంటె మహాపుష్కళాని ప్రపంచమున కెప్పుడు? ఏకాగ్రీతికంటఁ ద్రిలోకరాజ్యాభిషేకమైన నాకెక్కువనికాదు. కత్తిచేతిలో నుండగానే యొక్కసారి కొలిచితివానిమ్ము. (అట్లు కొలిచితివానును) (గట్టిగా తన తలబట్టుకొని) అయ్యయ్యో—అయ్యయ్యో—బ్రహ్మరంధ్రస్థానమున గొట్టినాను. (గడగడ వడలుచు గడదికతో) అదిగో! నాతండ్రి అదిగో! నాతండ్రి—నాతండ్రి—నెండ్లికొడుకు దుస్తులతోఁ బ్రత్యక్షమైనాడు. నోరు తెరిచుకొని యున్నాడు. రాహునుగురువుని కాబోలు. ఇదిగో లెంపలు గొట్టుకొనుచున్నాను. ఆలస్యమైనది తండ్రి! ఇదిగో పోవుచున్నాను. (నిష్క్రమించును)

సర్వ—కత్తిని బాజువైచి) అయ్యయ్యో! అదియేమి? అదియేమి? సుతిపోయినదాయేమి? (కూడఁ బరుగెత్తబోవును)

నేపథ్యమున) ఆహుతి-ఆ-ఆహుతి-ఆ-ఆహుతి నాకా-వికా-హాయినిది.

కాత్యాయని—[తొందరతోఁ బ్రవేశించి శర్వరుంగశ్రమ బట్టుకొనును]

కాత్యాయని—ఆగు ఆగు—నాభర్తనుబంపిన కిరాసురు పుత్రాత్ముడైన శేషరాజు
హస్తము ఉంగా నిడువడి యాతనిని కానెకనా? నాభర్తనుజు పుట నికభిమత
నా? నాభర్త నికేసు ముసకాని మొనర్చినాడు? నిభర్తనుఁ బ్రాణమిచ్చిన
ను నిను మహానాకాకా కాదా? ఇదియేనా నిర్యాసము? నిభర్తతో నిన్ను
నే! ఇదియేనా నిర్యాసము?

శర్వ—నాభర్త తొందరతో నుగిరికిఁ బరుగెత్తినాడు. అగ్నిమూలకే
ను బున్నవి. నితో నిగ్గుడు నేను మాటలాడఁజాలను. నన్ను తమింపుము.
పదలుము. లే మామ్ము.

కాత్యాయని—నిర్మిటను డి పిరిచ్చి నా. నన్నుఁ బ్రోచికొనిపోవుటను నాను
బలము మాఁజూపింపు లింతగాలవు ని? నానున్న మనఃక్రాంతిని సంగ్రహ
నికేసి? కిరలిను సెవల గన్నులు వేడిచేడను. జాగ్రత్త.

కాత్యాయని—నిర్యాసాని నాని నున్నది. నన్ను పట్టవచ్చితివి? ఆతని చావును
లయును నేనికేసి చేసి. అని చావుకొని నిర్మిటనుఁ దిచ్చిని.
[దూఁచె]వా?

శర్వ—నాతోట పరుగెత్తుకొనును నిభర్తనుహాఁ బ్రవేశించినప్పుడు నిభర్తయే
కనియమిచ్చి యానిని బున్ను కనిచ్చినాడెకనా. నిభర్తఁ బట్టియూది
చేగాఁ గన్నులెడ నాను డిపోవునా?

కాత్యాయని—నాభర్త పరశ్రమ్మని కిరలికి గులను నాభర్త నిఘప్రానున్నది
? నితఁడే యాతని గొతును నిట్టిచేసి నాను. అటులే నిర్యాసాని కను
దులను నిరులొడ నిట్టి గొతులనియున్న. ఆని నేనితేడను. ఇక్కడ
నుఁ బ్రాడుతను. అనుచుత గొతునిక గొతును. రా.

[స్వయం గళ గొంతుపట్టుకొనును]

శర్వ—[అమె నెతులను పదబుచ్చుకొని] నిభర్తపులివలన నినుఁ తాత్కాలికా నాని
నినట్లున్నది. రవంతాం పడును.

కాత్యాయని—పులిని నాభర్త హామిని వేడిగ నుండుగా నన్ను బలబడు
నా? ఇదే మున్నూనియే తాత్కాలిక నా.

[శర్వరుంగశ్రమ పట్టుకొనబోవును.]

శర్వ—హా! శేషరాజా!

[ఒక కిరలి గొంతుకులు పట్టుకొని లాగుకొనును నిగ్గుమింతును]

శేషరాజు—[ప్రవేశించి, రక్తినిపండిసిన వస్త్రములతో రక్తపాత్రముతో]
ండీ!

గీ. "గయను నీవిచ్చు తర్పణ । కమలధార
నాకుముట్టదంచును నీవు । నమ్మవలయు
నితనిహృద్రక్త తర్పణ । మిచ్చినపుడే
సుతుడవని నా యాత్మ । కుతుకమందు."

అనియంటివి. ఇదిగో ! ఆతని శ్లోకము రక్తిము.

"అస్మత్ పితరం వాసిష్ఠగోత్రం విజయరాజేంద్రవర్మాణం
వసుధూపం స్వధానమః తర్పయామి-తర్పయామి.

అస్మత్ పితామహం వాసిష్ఠగోత్రం దేవరాజేంద్రవర్మాణం
కుద్రూపం స్వధానమః తర్పయామి-తర్పయామి.

అస్మత్ ప్రపితామహం వాసిష్ఠగోత్రం విజయరాజేంద్రవర్మా
ఆదిత్యరూపం స్వధానమః తర్పయామి-తర్పయామి.

ఈ డ్రీ! పూర్ణిమనాడే నీవు మరణించితివి. ఈ సముద్రముడే ఋత్విజయే
తనీగారు గూడ పూర్ణిమనాడే మృత్యువును మొనర్చినారు. పూర్ణిమ మాకష్ట
సంబంధమాయెను! ఏద్రీ! ఇది నీవు నాకుప్పినోలగానో? ఉత్తరక్షణమున నేన
ణించితిను నాకు బాధలేదు.

(నేపథ్యమున) హా! హా! సర్వముగళయ్యుం గళయ్యునియు నేల
పాతాళకూసములలోఁబడి మునిగిపోయినారు.

దేవ—అయినదా? ఇది శివుపాతాళ నాగవలసిన పనిలేదు. కాలభైర
వదిగో పెగడ్లిబాటు. ఇదిగో చావు. (పాదుచూసి ద్రోషించును.)

భైరవస్వ—(ప్రవేశించి) ఈ పుత్రులను మానాచిహి కప్పజెప్పమునియు
కనులు జబ్బుగనుండుటచే గాఢలోనున్న శ్రీకంఠదాసుని విడిపించి పిల్లలను సంత
కునిగా నియమింపవలయుననియు నేమియోజించియోగాని దేవరాజుజ్ఞయిచ్చి
ంగుచే దేవరాజు నెలవ్రదిసికొనిపోవలయును. (అటుచూచి) హా! హా! ఇదియే.
దేవరాజే? దేవరాజా! అయ్యయ్యా! (ప్రాయలు పడిచి)వా. (ఆతనికి ప్రదక్షిణము
సాంగసంస్కార మొనర్చి) అహా! పాత్రములన్నియుఁ జచ్చిన యావిరుద్ధ
ములలోఁ గలిపరాత్రవేలమిగిలెనో, నాకుఁ బావులేదు. కావున నేను మిగిలియుంటి

గీ. ధరణి యీతిబాధలు లేక । తనకుగాక
ప్రజలయన్యోన్యవైరములే । పాయుగాక
కవిత రాజబోషణమునఁ । క్రాలుగొక
నీతిపాలనమున రాజు । నెగడుగాక.

అనెడు సరతనాట్య మిప్పుడు పల నెట్లు గగనుగదా.

నర్తమాంకికము—సర్వము సంపూర్ణము.

